PANAIT ISTRATI

MIHAIL

Panait İstrati

MİHAİL

Çeviri: Nuriye Yiğitler

YERYÜZÜ

Yayınevi

Mihail

Panait İstrati

Çeviri: Nuriye Yiğitler

Yeryüzü Yay*ınevi*

ePub düzenleme:

Birinci Sürüm: j.ALL

İkinci Sürüm: BZ Yayın

2014

Kapak: BZ Yayın

MİHAİL

Saat, sabahın dokuzuydu. Mahallenin yaşlı postacısı, sopasıyla sokak kapısına vurdu ve bağırdı:

“Adrien Zograffi!

“Bekleyin bir dakika, Gavrila Baba!" diye seslendi “Adrien; henüz giyinmedim.”

“Vay canına!” diye aklından geçirdi postacı, “bizim gezgin kuş dönmüş.”

Avluya girerken, Adrien’in kıyısına sardunya, fesleğen ve karanfil saksıları sıralamış olduğu penceresinin tülünü değneğinin ucuyla teklifsizce yana sıyırdı. Genç adamın kendisi evdeyken, mektup geldiği zaman, mutlaka “Bununla bir tzuyka içersin’ diyerek birkaç metelik vereceğini çok iyi bilirdi; hele şu kenar mahalleyi utanca boğan ünlü kaçışlarının birinden sonra ise, bahşiş "hatırı sayılır” olurdu.

Bu kez de öyle oldu: Adrien, yüzünü göstermeden pencereden kolunu uzattı, mektubu aldı ve ona elli santim verdi -eski zamanın altın elli santimlerinden- çünkü postacıları çok severdi ve onlar için “Devletin dilenci durumuna getirdiği, mutluluğumuzu ve mutsuzluğumuzu ellerine verdiğimiz demokratik kurumlarımızın paryaları” derdi.

Bahşişe ne denli sevinse bile, yine de biraz şaşırmıştı Gavrila Baba; Adrien ilk kez. onun elini sıkmaktan, ona zamanını nasıl ve nerede geçirdiğini anlatmaktan kaçınıyordu; oysa bu onu, en az bahşiş kadar mutlu ederdi.

Tam o anda, ilkbahar güneşinden yararlanmak için Prispa’ya çıkmakta olan gencin anasına:

“Bana mı surat asıyor?” diye sordu alçak sesle.

“Suratı size değil, bana” diye karşılık verdi iyi yürekli ana. “Dün akşam döndüğünden beri dalaşıyoruz. Ah, ah, şeytan çocuklar! Çocuk isteyenin aklı yok...”

Gavrila Baba, Zoitza Ana’ya hak verdiğini göstermek için, oğluna işittirmeden zavallı kadının ilgiyle izlediği uzun ve karmaşık bir sözsüz oyuna girişerek “Evet, sana inanıyorum... Ah bu çocuklar... Onları iyi bilirim, boş ver...” gibilerinden bir şeyler gevelemek istedi.

Tam o anda Adrien göründü: On sekiz yaşlarında, biraz zayıf, çok esmer, gür saçlı, vahşi bakışları sık ve kara kaşları arasına saklı, uzun ve solgun dudaklı, bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlıydı.

Külrengi ceket, çizgili pantolon, zefir bir gömlek ve ayakkabı giymiş; yakalık ve kusursuz bir kravat takmıştı. Bir elinde Türk kahvesi vardı; postacının elini sıkmak için, öteki elindeki sigarayı dudaklarının kıyısına koydu.

“Günaydın, Gavrila Baba!”

“Hoş geldin, Adrien! Breh breh, amma da şıksın ha! Tıpkı zengin oğlanları gibi. Sana pahalıya çıkmış olmalı..."

Bu konuda bir şeyler bilen ana, postacıya “Sorar mısın!” gibilerden bir göz attı ve:

“Bari öğütlerimi dinlese..." dedi. "Ama her zaman kafasının doğrultusunda gider; sonra yine surat asar!”

Adrien, anasının boynuna sarılıp öptü, sonra;

"Surat asmıyorum anacığım. Kendimi savunuyorum ben...”

Sonra postacıya döndü:

“Düşünün bir kez, Gavrila Baba: Anam beni hemen evlendirmek istiyor! Bunu akıllıca buluyor musunuz?”

Zoitza Ana, küplere bindi:

"Gavrila Babaya durmadan evden kaçmanın ve her zaman dilenciler gibi dönmenin akıllıca bir iş olup olmadığını neden sormuyorsun?”

Bunun üzerine yaşlı adam, çekiçle örs arasına parmak sokmamanın en uygun davranış olduğunu düşündü ve omuzlarını silkerek oradan uzaklaştı.

Anayla biricik oğlu arasında acı veren, bir türlü iyileşmek bilmeyen eski bir anlaşmazlıktı bu.

Adrien, her yoksul ananın evladından beklediğinin tersine, yaşamda "iyi bir yer” edinmek isteyen delikanlıların izlediği yola gitmekten içgüdüsel olarak kaçmıyordu. Hiç de yeteneksiz olmadığı, özenli ve hatta becerikli olduğu halde, yine de anasını öfkelendiren, kendisini mahallelinin gözünde

küçük düşüren bir kayıtsızlık göstermekteydi, çünkü bizim oğlandan daha hayırlı olmayan bu "mahalle” başkalarını çekiştirmekten çok hoşlanırdı. Adrien de, buna çanak tutmaktan geri durmazdı hani.

Yiğitçe çıraklığa başladığı on iki yaşından bu yana, altı yıl içinde değiştirdiği işin haddi hesabı yoktu. Daha da kötüsü, sık sık kentten ayrılıyor -bunu yaparken ne anasının ne mahallelinin iznini alırdı-, aylarca sürtüyor ve bir gece ansızın, "dilenciler gibi” eve döndüğü öğreniliyordu. İşte o zaman da kötü diller açılırdı:

“Haydudun teki bu çocuk! Anasının onu kaçamak peydahladığı nasıl da belli oluyor... Bu oğlan adam olmaz... Eh, Zoitza da bu haltı yemeseydi! Cezasını çeksin şimdi...”

Adrien, hiç de haydut değildi. Anası onu, bütün kadınlar gibi, Tanrı’nın isteğiyle peydahlamıştı; her ne kadar Kilise tarafından kutsanmamış olsa da, o çocuktu.

Geleceğiyle ilgili yorumlara, anasının çekeceği “cezaya” gelince; Tanrı buyruğundan önce mahalleli, zavallı dula acı gözyaşları döktüren yargılarda bulunuyordu; çünkü herkesten duya duya, sonunda, o da oğlunun gerçekten işe yaramaz haydudun biri olduğuna inanmıştı.

Sonunda buna inandı, ama başkalarının yanında bunu kabul etmedi. Oğlu mu?

“Tanrım", derdi sık sık, “onun suçu ne? Onlarınkiler gibi içki içmez, dövüşmez, çalıp çırpmaz. Hovarda da değildir. Okur. Aklı fikri kitaplardadır. Hepsi bu! Dik başlı olduğu, gömlek değiştirir gibi usta değiştirdiği, diyar diyar gezdiği doğru ama bundan kime ne? Acıyı çeken benim. Neden işimize karışıyorsunuz? Herkes, kendi gözündeki mertekle uğraşsın...”

Gerçek sözler bunlar... Sıradan kadınların düşünceleri... Ama şu zavallı dünyada adalete, doğruluğa kim aldırış eder? O, haksızlığını alabildiğine yürütür; ancak bunlar, Adrien’i yolundan alıkoymuyordu.

Hangi yolundan? Aslında, bunu belirlemek çok güç. “Çamaşırcı" Zoitza’nın oğlu, kendine belirli bir yol çizmemişti asla. Kendini yaşamın akışına bırakmış, kapıp koyuvermişti. İbrail’in bu ıssız kenar mahallesinde, insan ruhunun çölünde olduğu kadar yalnız, arkadaşsız, anlaşılmayan,

kılavuzsuz bir şekilde, tutkuyla, tek başına acı çekiyor, tek başına seviniyordu. Ona göre kendine bir yol açmak, "yaşamda iyi bir yer edinmek”; sıradan, bayağı, hemen hemen saçma bir düşünce, herkesi uğraştıran, ama onun hiç ilgisini çekmeyen tuhaf bir kavgaydı!

Bunu, anasına da söylüyordu:

“Yaşamda iyi bir yer edinmek mi? Neden? Ensesi kalın bir işveren, bir tüccar olmak için mi yaşayacağım yani? Pek, yalnızca rahatlık ve para sıkıntısı çekmemek mi önemli olan? Bu zavallı insanlar ve sen, bütün yaşamımı, bütün günlerimi, bütün saatlerimi nasıl servet yapılacağını öğrenmeye harcamamı ve sonunda zengin olmamı isterdiniz. O zaman, beni daha çok sayardınız... Ama ben, bu saygınlığı istemediğimi söylüyorum sizlere ve zenginlik, hiç de umurumda değil... Bu varlıklı kişilerin yoksul yaşamlarını kendi gözlerimle görüyor; nasıl yaşadıklarını, neleri sevdiklerini, neye tutulduklarını biliyorum. Onlara hiç de imrenmiyorum! Dünyaları verseler, duygularımı onlarınkiyle değişmem. İnsan değil solucan onlar. Yaşamın büyüklüğünden haberleri bile yok..."

Anası pek iyi anlamıyordu. Karşı çıkıyordu:

“Bizim gibi yoksullar için, “Yaşamın büyüklüğü" ne demek oluyormuş? Benim yaptığım gibi, iki kuruş para ve bir lokma uğruna günde on beş saat ölesiye didinmenin “büyüklük" neresinde? Papazlar gibi durmadan okuyorsun da, bu okumalar sana ne kazandırıyor? Bakkal Elie imzasını zar zor atıyor, ama milyonları var. Sen ondan daha iyisini yapsana; İlk önce, geleceği olmayan bir gündelikçi olmaktan kurtul, sonra istediğin kadar oku.”

"Olmaz, anacığım!” diye bağırdı Adrien. “İnsan, aynı anda hem şeytana hem de Tanrı'ya kulluk edemez."

“Ama senin Tanrın hangisi? Vay başıma gelenler! Neye ulaşmak istiyorsun? Amacın nedir?"

“Amacım yok. Karnımı doyurmak için pek az, kafamı, gönlümü doyurmak içinse çok şey isteyerek, kendi yasama göre yaşıyorum ben...

“Peki, kafan, gönlün için ne istiyorsun?...”

Burada, biraz duralım!

Bitip tükenmez çatışmalar, hep burada dururdu. Ananın bu sorusu üzerine, oğul susup kalırdı. Çin setti gibi. Aşılmaz engel...

Adrien, uzun süredir yaşamı nasıl anladığını açıklamaya çalışmıştı anasına: Edebiyatı ve güzel sanatları sevmek; dünya güzelliklerinden zevk almak, insanları ezenlerin arasında yer almamak; böylece de maddi açıdan gerekenle yetinmek; adalet ve kardeşlik içinde yaşamak; sevgili bir dostu çok sevmek; çevresine alabildiğince iyilik etmek...

Ama... Yüreği sevgi dolu ve insancıl olmasına karşın, “bir lokma ve iki kuruş karşılığında günde on beş saat” didinen Zoitza Ana, bu işin böyle olmadığını deneyimlerine dayanarak biliyordu.

Oğluna kederli kederli bakıyor, susuyordu. Bazen de şöyle diyordu;

"Ördek yumurtalarının üstüne kuluçkaya yatmış tavuk gibiyim; yavrumu yüzme yerine dek izleyemiyorum!"

Bu ördek yavrusunu, gönlünce oynadığı dupduru düşünce sularında izleyemiyordu. Karşılık olarak, alçakgönüllülükle kıyıda duruyor, çılgınca eğlenmekte olan bu tuhaf civcivinden gözünü ayırmıyordu; civcivi ise, bu çılgın eğlencelerden her zaman karnı aç dönerdi eve, çünkü bu ışıltılı sular karın doyurmazdı; hatta bazen de tuzluya otururdu her zaman yıkanmak. Oğlan ise, her zaman öten ve bulduğunu yiyen kuşlar gibi, bunun farkında bile değildi. Ama Gavrila Baha’nın “kuş"u, ne denli az şeyle yetinse bile, yiyecek bir şeyler bulamıyordu. O zaman, su oyunlarından hoşlanmayan anaç tavuk gücünü arttırarak, ikisi için toprağı eşeliyor ve dünyaya getirdiği şaşkın yavruyu besliyordu.

Bu durum, insan ruhu konusunda acayip düşünceleri olan bu mahalleye göre tam bir rezalet demekti. “İyi bir aile” çocuğunun -elinde zavallı bir diplomadan başka övünülecek şeyi olmasa bile- yirmi beş yaşına dek toplumun sırtından geçinmesini mahalleli çok doğal karşılar. “Ah, bizim istasyon şefinin oğlu, avukat olacak, göreceksiniz!” diyerek bundan sevinç duyar; efendilerinin sağlıklarına kadeh kaldırıp şampanya içtiğini gördüklerinde, neşeyle coşan ve “yaşa, varol!” diye bağıran seçmenler gibi, yoksulluk üstüne kurulmuş mutluluktan sarhoş olur. Ama bir kulübede doğmak bahtsızlığına uğramış bir çocuğun öğrenme isteğiyle yanıp tutuşmasını ve bu çocuğun yazgısına başkaldırmasını mahalleli hiç de hoş karşılamaz:

“Hey ne oluyor!... Bu, neden böbürlenip duruyor böyle? Ne bildiğini sanıyor ki! Bunun da ötekilerden hiç farkı yok!” der.

Adrien, böbürlenmiyordu ama, kenar mahalle halkına göre kaçmaya kalkışmayı denemek, böbürlenmek demekti, hatta ondan daha beterdi. O, kendi kendine;

“Evet ya, sizlerden daha çok şey anladığımı savunuyorum ben. Üstelik de, sizin avukat adayınızdan daha değerliyim!” derdi.

Biraz önce pastacının önünde geçirdiği sarsıntı Adrien’i çok etkilemişti. Odasına döndü ve durumunu yeniden gözden geçirdi.

Dedikodular bir yana, kuşkusuz ki mahalleli büsbütün haksız değildi. Zamanının yarısını kaldırımları arşınlamakla, gece gündüz okumakla geçiriyordu; sıradan insanlar, iki yoldan birini seçmesini istiyorlardı: Ya istasyon şefinin oğlu gibi yapıp “avukat olmak için” okumalı, ya da sürüde kalıp çalışmalı, evlenmeli, çocuk yapmalı ve ölmeliydi. Başka yolu yoktu.

Oysa, onun gittiği yol açık değildi; durmadan yer değiştiriyor, Romen ülkesini dolaşıyor, araştırmalara girişiyor, kimselerle dost olmuyor ve zavallı anacığının bin bir güçlükle biriktirdiklerini yiyordu. Özellikle de başını alıp çok uzaklara, Galatz’a, Buzeu’ya, Giurgiu’ya kaçmasına, sonra da oralardan gömleksiz, paramparça, giysilerle aç susuz dönmesini bağışlayamıyorlardı. Eve döndüğünde, Zoitza Ana’nın geceleri gözyaşı dökerek diktiği yeni giysiler buluyordu.

Evet, gerçekten böyleydi bu; bunu açıkça kendisi de biliyordu, ancak...

“Ne yapayım, Tanrım, ben böyleyim işte!...”

Ama kendine acıdığı için hafifletici nedenler buluyordu. On iki yaşından beri iyi niyetini göstermemiş miydi? Daha bu yaşta, tek başına çıraklık yapmaya gitmemiş miydi? Sonra komşu pastacı Kir Nicolas’ın yanında, büyük bir bakkaliyede çalışmış; daha sonra gemi tezgahlarında çıraklık yapmış; limanlarda işçilik, gemi işleten birinin yanında ayak işlerine bakmış; sonunda badanacılığı öğrenmek için iki yıl uğraşmıştı.

Aslına bakarsanız, kitaplar ve kaçışları -aklın ve yüreğin bu ışıklı banyoları- kazandığı az parayı silip götürüyor ve onu yeniden anasına yük ediyordu, ama...

Ah, özür olarak her zaman dilinin ucuna gelen şu “ama”ları kime anlatmalı? Hangi dost yüreğe başını yaslayıp hıçkırmalı, yavaşça inleyerek;

“Ama ben, bu şeyleri seviyorum... Onlar benim yaşamım... Onlar olmazsa, yaşamanın hiç anlamı yok benim için; ruhum karanlıklarda boğulacak..." deseydi.

Odasında tek başına, başını ellerinin arasına almış, kendi kendine haykırıyordu Adrien;

“Kime anlatmalı bunları? beni işitecek, anlayacak kadın, erkek dost, insan nerede? Yoksa dengesiz biri miyim ben?”

Ağır ağır ayağa kalktı, ayakkabılarını giydi ve dışarı çıktı. Avludaki iyice açmış leylaklar havayı güzel bir kokuyla doldurmuştu. Yüzünü kocaman bir leylek salkımının arasına gömdü, gözlerini yumdu ve derin derin kokladı.

Anası, hâlâ prispa'da çömelmiş duruyordu; çamaşırdan açılmış ellerine bakmaktaydı. Adrien, anasının ellerini tutup yavaşça öptü;

“Bana çok mu kızıyorsun?”

“Yoo... Sana değil... talihimize kızıyorum. Biliyorum, sen kötü bir insan değilsin...”

“Bundan sonra, daha çok çalışacağıma söz veriyorum. Badanacılıktan hoşlanıyorum. Daha özgür oluyorum. Hem bak; sana elli frank getirdim, Dıbruca’ya son gidişimde, üç haftadan az bir sürede biriktirmiştim. Dün akşam, bunları söylememe fırsat vermedin. Al işte. İçinden kendim için yalnızca yüz metelik ayırdım.”

Duygulanan ana, oğlunun başını tutup gözlerinden öptü:

“Sen benim oğlumsun, biliyorum bunu!"

İki yüreğin bu coşkulu sözlerine, boğuk bir ses karşılık verdi:

“Ah, şu sevdalılara bakın hele!... Boşuna dememişler, tartışan akrabaların arasına girmemeli diye... Nasılsa barışırlar sonunda, sen kötü olursun.”

Seslenen, ev sahibi Jeanne Ana'ydı. Yan yana sıralanmış, kireçle badana edilmiş altı odanın sahibi olan yoksul kadıncağızın eline ayda yirmi frank ancak geçerdi. Yakın dostu Adrien’in anası gibi çamaşırcı olan yaşlı kadın,

duldu; kocası öldükten sonra çocukları da kendisini terk edip gitmişti. Yaşamını kazanmak için güç işlerde çalışan Jeanne Ana, yaşlılığına gözyaşı dökmek için, avlunun dibinde küçücük bir oda ayırmıştı kendine. Ama onun da yaşamının tek bir amacı, umudu vardı: O da terziliği daha iyi öğrenmek için iki yıldır Bükreş’te çalışan becerikli kızı Leana’ydı. Kız, Adrien’in çocukluk arkadaşıydı, ailelerinin isteğiyle de aynı zamanda sözlüsüydü. Zaten iki çocuk birbirlerini her zaman sevmişlerdi; hatta bu sevgi biraz fazlaya kaçmıştı, çünkü ikisi aynı yaştaydılar ve coşkuları ortaktı; ama o günden bu yana, Tuna’nın köprülerinden çok su aktığı için, dünkü sevgilerden bugüne neler kaldığı bilinmezdi.

Leana, geçen Noel tatilinde evine döndüğü o kısa süre içinde, başıboş gezen bir yavuklu istemediğini söylemişti. Evlenmeyi hiç düşünmemiş olmasına karşın Adrien de, biraz burularak olsa bile, ona hak vermişti. Ama bu konuyu kendi kendine çok düşünen anası çok tasalanmıştı. Zavallı kadıncağız, bütün umuduyla oğlunu ev bark sahibi ederek bir yere bağlayacak olan bu evliliğe sarılmıştır. Jeanne Ana'nın ise, bu kararsızlık içinde, Adrien’in vefasızlığı ve havailiği konusunda suskun kalışı çok anlamlıydı.

İşte bugün, Leana’nın gelişiyle her şey aydınlanacaktı. Leana anasıyla Adrien’e Bükreş’ten ayrılıp İbrail'e yerleşeceğini bildirmişti. Zaten bunu uzun süredir biliyorlardı. Adrien’in o sabah almış olduğu (biraz resmi olmakla birlikte oldukça dostça) mektupta yalnızca öğleyin geleceğini bildiriyordu.

Bu yüzden oğlan, eski arkadaşını evlenmeye razı etmekten çok kendini beğendirmek için “iki dirhem bir çekirdek” giyinmişti.

Daha şimdiden “Bükreşli Hanım” dedikleri kızıyla övünen Jeanne Ana, Adrien’e neşeyle sordu:

“Onu karşılamaya istasyona gidecek misin?”

“Başka türlü düşünmezseniz, benim de amacım buydu” diye karşılık verdi delikanlı.

“Uslu durmak koşuluyla, gidebilirsin."

“Onu öpmeme izin verirsiniz sanırım.”

“Uslu uslu...”

Mayısın onu, büyük bir ulusal bayram günüydü o gün.

Öğleye kadar daha bir saat vakti olduğundan, Adrien, Karantina Sokağı ile Couza Caddesi’nden uzun bir dönüş yaptı. Anası, gurur duyulacak Kodin gibi biri olmasa da, suç ve pislik açısından Komorofka’dan aşağı kalmayan şu bayağı Grivitza sokağına taşındığından bu yana, kente inmek için hep bu yolu yeğlerdi.

Caddede, göğüsleri madalyalarla süslü, parlak kılıçlı, borazanla atlıların büyük geçit töreni vardı. Bakışlarını başka yerlere çevirdi: Bu tür gösteriler, Adrien’e, Ay'da olup bitenler kadar yabancıydı. Ama az ötede, bazı liseli gençlerin askerlere ayak uydurup Ulusal Marş’ı söyleyerek yürüdüklerini, bazı dükkânların önünde “Kahrolsun Yahudiler!” diye bağırdıklarını duyunca, hoşnutsuzluğu öfkeye dönüştü.

Adrien, bulunduğu kaldırımdan, göstericiler arasında, eskiden ilkokul arkadaşı olup şimdi lisede okuyan, tanınmış meyve hırsızlarından birini gördü. Oradan uzaklaşmak istedi, ama öteki topluluktan ayrılıp, kan çanağına dönmüş gözlerle Adrien’in yanına geldi ve ona:

“Hey, Adrien, bizimle gelsene!” diye seslendi.

“Ne olacak?” diye sordu Adrien, şaşkın şaşkın.

“Ne mi olacak! Bugün 10 Mayıs! İyi bir Romen olduğunu yürekten göstermelisin!"

“Sen bunu Kahrolsun Yahudiler' diye bağırarak mı gösteriyorsun?”

“Tabii ya... Bütün iyi yurttaşlar da böyle yapıyor!”

“O halde ben ‘İyi bir yurttaş’ olmak istemiyorum” diye kestirip attı, Adrien.

Öğrenci: “Sığıntılar kapı dışarı!” diye karşılık vererek uzaklaştı.

Sığıntı dediği Adrien'di, çünkü onun babası Yunandı. Ötekinin anasının zavallı bir Bulgar olduğunu ve katıksız ayyaş Rumen babasının, kadıncağızı her zaman dövdüğünü düşünerek gülümsedi.

İstasyona çok erken gelen Adrien, büfeye sığındı, bir kahve istedi, bir

sigara yakıp sevgilisini düşündü.

Evliliği düşünmeden arzuluyordu onu. Tadına doyum olmayan çocukluklarını anımsıyordu; anneleri işe gidince, Adrien, Leana'nın odasına sıvışıyor, ona Paul ve Virjini romanını okuyor, bir yandan da bakışlarıyla yiyordu kızı. Hâlâ yatakta olan kız da anlamazlığa gelerek kendini bu bakışlara bırakırdı. Ama hiç de oyun oynamayan Adrien bakışlarıyla onu çiğ çiğ yerdi. Masumluk, saflık derken cinsellikten yoksun olmak anlaşılıyorsa, bu çocuk hiçbir zaman masum olmamıştı. Daha on yaşındayken her şeyi görmüş ve sezmişti; on beşindeyse, tam bir erkek olmuştu. Bu da ona hiç zararlı olmamıştı; tam tersine sağlığı çok iyiydi. İnsanı rahatsız eden, kendini gerçekleştirmesini engelleyen bu hayvansal huzursuzluktan kurtulmuş, bizden, bütün bu ayak bağlarından arınmış bir ruh isteyen daha yüce alanlara doğru uçup gitmişti. İçgüdüleriyle hareket eden, vahşi, günlük ahlaka yabancı ve evren kurallarına körü körüne bağlı olan Adrien, her konuda içinden geldiği gibi davranırdı. Onun bütün çocuksuluğu, vahşi çocuksuluğu buydu.

Leana, trenden iner inmez, bunu bir kez daha kanıtladı.

Onu iki yıldır görmemişti. İstediği kadın olduğunu hissetti ve yanıp tutuştu. Aklı başından gitti, pençelerini kaldırmış, yüreği dar kafesinde kudurmuş bir aslan gibi sıçradı; kaynayan kanı, bu yakıcı meşaleyi alıp hayvanın yelesinden pençelerine dek ulaştırdı.

Haksız da değildi hani. Melez bir Rumen anayla melez bir Tatar babadan doğmuş olan şu Leana kısrağı, arzu cehenneminden çıkmış yapısı, yılan gibi kıvrak bedeni, çekik gözü, Hintliyi andıran yüzü ve gelip geçenleri mıhlayan öldürücü gözbebekleriyle terziden çok aşk için yaratılmış gibiydi.

Ağzı ısırma isteğiyle sulanan, içindeki kaynar kazandan yükselen buğuyla gözleri kararan zavallı çocuk tek söz etmedi. Leana’yı ve bavulunu arabaya tıktı ve kenar mahallenin bu saatlerde ıssız olan sokaklarına dalar dalmaz, sevgilisinin boynuna atılıp ısırdı.

Ne denli “Bükreşli” olsa da Leana, arabacıyı unuttu, yalnızca geceleri İbrail’de Tuna üzerindeki kayıklardan ya da yakıcı öğle sonları dut ağaçlarının gölgelerinden işitilenlere benzer bir sesle kişnedi. Bu, hoşlanmamış olduğundan değildi ama Adrien, çok canını yakmıştı. Ve o da, gerçek İbraili olduğunu göstermek için, bizimkine özgü bir tutumla,

hemencecik bir tokat yapıştırdı oğlana:

“Bak hele! Bu sana, bir daha böyle hızlı gitmemeni öğretir!...”

“İş buna kaldıysa,” diye araya girdi arabacı, “başka sefere daha yavaş, ama emin davranır..."

Arabacı, Leana’nın eski aşıklarındandı, bugünse evli ve çocuk babasıydı. Kız, bunu ona şerçte anımsattı:

“Hadi hadi, işine bak sen; ihtiyar beygir sen de!”

“Eee, bu işler sırayla. Yarın sen de arabana Adrien’i koşarsın.”

“Bu haydudu mu? Asla! Bir kere bundan çok berbat koca olur. Olsa olsa, belki severim onu...”

“Vay talihli herif! Beni istememiştin oysa.”

“Sen yalnızca kadınları ana yapmasını bilirsin. Senin gibileri sokaklar almıyor. Isırgan otu sen de!”

Adrien’in dinlediği yoktu. Kızı konuşturuyor, kendi ise susup bir köpek gibi onun boynunu kokluyordu.

Grivitza sokağına vardıklarında, arabanın gürültüsü, bütün boşboğaz kadınları ve bütün çarıklıları ayağa kaldırdı. Avlularda yemek yemekte olan kadınlar, son lokmalarını çiğnerken, önlüklerinin ucuyla ağızlarından akan kuzu kızartması suyunu silerek kapılara koşuşturdular. Adrien, arabadan inerken, kadınlardan birinin:

“Ne de yakışacaklardı birbirlerine... Yazık ki oğlan serserinin tekil...” dediğini işitti.

Birkaç saat sonra, Adrien öfkeyle ayağa fırlıyordu...

“Hayır, olmaz! İkide bir bu zehir zıkkım sorun, çekilir mi hiç? Yemin ederim günün birinde başımı alıp gideceğim; şaka etmiyorum!"

Kapılarının önlerinden günebakan çekirdeği çitleyen mahalleli kadınların meraklı bakışları altında, sokak kapısını çarparak çıkıp gidiyordu.

Adrien’i böyle hışımla kapı dışarı çıkmaya zorlayan “zehir zıkkım sorun”un ne olduğunu biliyoruz.

Kucaklaşmalardan, sulanıp süpürülmüş avluda birlikte yenen güzel yemekten sonra, iki anayla genç kız, önce yavaştan alıp ardından veryansın etmişlerdi Adrien’e:

“Artık bir yerde durmak gerekirmiş... Geleceğini düşünmeliymiş. Demir tavında dövülürmüş. Koşuşup durduğu yetermiş artık...

Askerlik de yapmayacağı için (çünkü dul ananın tek oğluydu) yakında evlenmeliymiş... Leana, hazırmış. Hem de becerikliymiş o. Yiğit kız, on sekiz yaşında yolunu çizmiş. Anasına bile bakacak durumdaymış. Erkeklerden daha çok kazanıyormuş. Kaçırılacak kısmet değilmiş."

Öte yandan, Leana da:

“Bu kadar okumak, gezinmek neye yarıyor sanki? Başkent olmasına karşın, Bükreş'te insanların gazeteden başka şey okuduklarını görmedim ben. Hatta Bükreş’te, her şeyi bilmenin tehlikeli bile olduğunu söylüyorlar. İnsan okudu mu, düşlere dalarmış! Başkentten döndüm ben, söylediklerim gerçek. Mesleğini iyi öğren, kendi kendinin patronu ol, çok para kazan, işte en iyi ülkü budur!” diyordu.

Adrien, bir birine, bir ötekine bakıyor, kendi kendine:

“Tanrım, dünya ne kadar iğrenç!” diyordu.

Sonunda dayanamayıp kalktı, üçünü düşünceleriyle baş başa bırakarak gitti.

Sevimli Grivitza Sokağı, insanın pabucunun tabanını aşındıran kırık taşlarıyla, gözlerinizi yakıp kavuran kalın toz bulutuyla, birbirlerine kaba şakalar yapan, kapı önlerine salkım saçak toplanmış rengarenk giysili mahalle halkıyla, tatsız gökyüzü ve çirkin güneşiyle dışarıda duruyordu. Çiçek açmış akasyaların bile sızlanıyor gibi bir halleri vardı.

Adrien, elleri ceplerinde, (sağa sola selam vermek zorunda kalmasın diye) bakışları yerde, ağır ağır Komorofka’ya seğirtti.

“Ah, yanımda dostum Kodin olsaydı! Onunla sazlıklara giderdim. Birazcık kendimi unuturdum. Ama yok; Kodin bile yok. Bir tek dost yok!" diye düşündü. Sonra:

“Bak hele! Kir Nikola’yı unuttum!" dedi.

Ve hemen, aylardır görmediği pastacının dükkanına doğru yöneldi. Eski "patronunu" sevindirmek için, Ortadoks Yortusu'ndan sonraki kırk gün içinde bulunduklarından, Adrien Yunanca "İsa dirildi" diyerek dükkana girdi.

"Gerçekten de, İsa dirildi!., sen de öyle" diye karşılık verdi Kir Nikola, neşeyle. Ne oldun bre, Adriani? Seni epeydir gördüğümüz yok..."

"Dobruca'daydım, Kir Nikola. Ah, orası tam bir Doğu kenti!

"Şu senin badanacılık işi nasıl gidiyor?"

"Eh, pek fena sayılmaz, ama bana öyle geliyor ki, hiçbir zaman kilise süslemecisi olamayacağım. Resmim iyi değil."

Oturmak isterken:

"Her yer un dolmuş" dedi.

"Öyle, pulaki-mu (pilicim), 'pis Arnavut'un dükkanı böyle olur. Ama sen, Kraliyet Sokağı'ndaki beyler gibi tertemizsin: Bükreşli kızın aklını başından aldığı belli oluyor. Dur, sana bir iskemle getireyim."

Tam o anda Adrien, dükkanda başka birinin de bulunduğunu farketti. Adam, bir sıraya oturmuş bir kitap okuyordu, kasketinin sakladığı yüzünü okuduğu şeye iyice gömmüştü.

Bir insan! Bir insandan daha önemsiz varlık var mıdır acaba? Bir insana nasıl ilgi duyulur ki? Bu, okuyan biri olsa bile. Herkes okur. Okuyan birini omuzlarından yakalayıp duvara çivilemek ve ona:

"Dur biraz, gözlerine bakayım" demek mi gerekir?

Ah, bir insanın gözlerinin içine bakmak, hiç de kolay değildir! Binlerce göze rastlarsın. Bakışları, bir an için seninkilerle karşılaşır, sonra mezbahaya götürülen öküz sürülerinin bakışları gibi, bir daha görüşmemek üzere kimi sağından kimi solundan geçip gider. Bu gözlerden ve bakışlardan pek çoğu, yüreğinizi görüp anlayacaktır kuşkusuz. Ama geçip giderler. Ve siz de gidersiniz yolunuza. Bir anda, kaderin her insana hazırladığı dostu, ne denli aşağılık olursa olsun, sırtımızdaki ağır yükten bizi kurtarıp kendininkini bize yükleyebilecek dostu yitiririz. Onu elimizden kaçırmışızdır. Çünkü biz, sokakta karşılaşan ve birbirlerine:

"Dur da bakayım azıcık sana! Sen de benim gibi zavallı bir hayvansın; belki bana söyleyecek iki çift sözün vardır; üzücü ya da sevindirici, ama kesinlikle beni ilgilendiren bir şeydir, çünkü ben, senin soyundanım" diyerek koklaşan köpeklerden daha aşağı yaratıklarız.

Bir insan mı? -Esperanto dahil- otuz altı dil konuşabilir, ama birine seslenmek isteyince, anlaşılacağından emin değildir. Onda, köpeğin merakı bile yoktur. Neden gitsin bir insanın yanına? Sizinle aynı düşüncede bile değildir (çünkü her insanın ayrı düşünüşü vardır), o zaman da onu öldürmek ya da tek başına ölüme terk etmek gerekir ki, aslında ikisi de aynı kapıya çıkar.

Adrien, okuyan adama bakıyor ama o, Adrien'e bakmıyordu. O, bir adama, özellikle "Kraliyet Sokağında oturan bir beyefendi gibi temiz pak" giyimli bir adama bakmaya değmeyeceğini biliyordu, oysa kendi...

Adam, dökülüyordu; yamalı ve paramparça çizmeleri, akıl almaz gömleği, şakaklarına ve ensesine inmiş kirli saçlarıyla, insanın suratına bile tükürmeyeceği serserilere benziyordu. Böyle paryalara kim bakar? Elinde bir kitap olsa bile, bu partalların içindeki bir insan olamaz!

Hem sonra, böyle bir yabancıyla konuşmaya kalkışsanız bile başaramazsınız. Dosdoğru üzerine varıp:

"Özür dilerim bayım, ne okuduğunuzu görebilir miyim?" demenizi görgünüz engeller.

Kitabı gördükten sonra da:

"Demek, bu kitabı okuyorsunuz? Ama elinizde tuttuğunuz bu tür kitapları burada -Grivitza Sokağında- yalnızca olağanüstü kişilerden oluşan bir aile okur! Böylelerine ben yıldız gözüyle bakarım. Siz de bir yıldızsınız, bayım! Mademki İbrail'in şu kenar mahallesinde sizi yalnızca ben anlıyorum, o halde ben de sizin soydan geliyorum. Kim olduğunuzu ve böyle hüzünlü durumda, ne düşündüğünüzü bana söyler misiniz?" diyemezsiniz.

Hayır. Böyle terbiyesizce konuşamazsınız. Bir aracı gerek. Hem iki yıldıza kim aracılık eder ki? Üçüncü bir yıldız mı?

Çok hoşsunuz! Yıldızların İbrail'de mantar gibi yerden bittiğini mi sanıyorsunuz?

Görgülü bir çocuk olmayan Adrien, dizlerinin üstündeki kitabı okumakta olan adamın yanından ustaca geçti ve açık olan iki sayfaya şöyle bir göz attı. Çok ayıptı bu yaptığı! Ama insan yaşamda bazı ayıp şeyler de yapmalı.

Kitap, resimli bir Fransız yapıtıydı: Alphonse Daudet'in Jack adlı romanı. Adrien, okuyan adamın omzunda daha parlak bir resim gördü aynı zamanda: İyi beslenmiş bir ördek gibi salına salına giden koca bir bit.

(Okuyucu şimdi: "Peki ama bunca sözü bunun için mi söylediniz?" diyecektir. -Evet dostum. Sözü buraya getirecektim. Ama bunlar, bir edebiyat uydurması değil, yaşamın- güzel, çirkin, vahşi yaşamın ta kendisi; bunun az şey olduğunu mu sanırsınız? Böylesi durumları çok mu yaşadınız? Bitler tarafından yenirken, kitaplara yem olan çok insan tanıdınız mı? -Kendi hesabıma, otuz yıllık yaşamımda, doğudan batıya dünyayı arşınladıktan, binlerce batakhanede yaşadıktan, dünyadaki her ulustan kişilerle düşüp kalktıktan, binlerce gölgenin peşine düştükten, binlerce kez yüzüme tükürük yedikten sonra- ancak böyle bir adamı bulabildim, ama o da dünyalara değerdi!)

Adrien'in içindeki dostluk tutkusunu uyandıran olgu yüreğinin derinliklerinde kükremekteydi. Kötü çevrilmiş olmasına rağmen bitlinin Fransızca kitap okumasıydı; hem de pek insancıl, pek yumuşak Jack adlı yapıtıyla kendisinin de tanıdığı yazarı.

Grivitza Sokağının pis bir börekçisinde, ayda on beş franka çalışan yoksul bir uşak olmak -bir delikanlı için, kendisine ters karşılık verecek birinin karnını deşmenin bir zafer sayıldığı o devirde, bu külhanbeyi yatağının kapısında- ayaktakımının çamurlu karanlıklarına gömülmüş yoksulluk ve haksızlıklarla ezilmiş bir insan olmak ve Fransızca kitap okumak, deneyimli Adrien'e göre gerçek bir mucizeydi. Buna inanmak istemedi. Düşüncelerini söyledi:

"Bu kitabı okuyor musunuz, yoksa resimlerine mi bakıyorsunuz?"

Adam, insanın sarhoş olabileceği yıldızlararası uçurumlardan yükseliyormuşçasına yavaş yavaş başını kaldırdı, Adrien'e fersiz, Tanrısal dostluktan çok uzaklarda olduğuna inanan bakışlarla baktı ve çatlak dudaklarındaki belli belirsiz gülümsemeyle;

"Resimlere baktım" dedi, bozuk bir Rumence ile.

Sonra, hiçbir şey görmeden, hiçbir şey sezmeden, onu arayıp duran kendi gölgesini dostunun, kardeşinin geldiğini düşünmeden, başını yerden eğdi ve susuzluğunu sanatla gideren, sanatla sarhoş olan bütün paryaların gizli cennetine yeniden daldı. Ama Adrien'in bakışı -kendisi için yaratılmış olduğu ve açılması için tomurcuğun güneşi beklediği gibi, dostluğun varlığından hiç kuşku duymamış yalnız bir dostun bakışı-, hiçbir şey göstermek istemeyen iki gözdeki korkunç perdeyi biranda yırtmış, bu perde gerisindeki hiçbir umutsuzluğun söndüremediği alevin titreyişini yakalamıştı. Adrien, yaşamında ilk kez, yaşamı aşan ve ölüme hükmeden sevgi ateşinin içinde tutuştuğunu duyumsadı.

Dost; dostu oradaydı işte!

Bir iskemleyle geri dönen Kir Nikola, çırağıyla Adrien arasındaki kısa Rumence konuşmayı duydu ve Yunanca seslendi:

“Adriani, Rumence bilmez o. Ama babanın dilini iyi bilir: Onunla Yunanca konuş. Onunla iyi anlaşırsın; o da senin soyundan olmalı."

Aklı başında bir adamdan gelen bu açıklama, Adrien'in inancına bir şey eklemedi: genç adam düşünceli, hemen hemen kayıtsız kaldı; ama okuyan için durum hiç de öyle olmadı. Hele Kir Nikola, kendisine dönüp:

“Bak, Mihail, sana son günlerde sözünü ettiğim, düşlerle beslenen delikanlı bu, dediğinde, yaklaşan tutku kasırgasının sarsıntısını hissetti.

Demek ona kendinden söz etmişti? Ya Mihail ne düşünmüştü acaba? Ömür boyu hapse mahkum olmuş bir tutuklu, hücresine girip:

“Çık buradan! Özgürsün artık!” diyen bir hayaletin sözlerine inanabilir miydi?

Mihail, kitabı yavaşça kapadı. Kaldığı sayfayı belirtmek için işaretlik olarak arasına bir kibrit çöpü koymuştu. Sonra, yerinden hiç kımıldamadan, hiç karşılık vermeden, kesintiye uğratılmaktan canı biraz sıkkın bir şekilde, Adrien'e nazikçe gülümseyerek ve daha uyanık bir ilgiyle süzdü. Ama bakışı, gülümseyişi, duruşuyla kesin bir yanıt verir gibiydi:

"... Düşlerle beslenenlerin soyundan bir genç adam mı? Buna inanmıyorum...”

Adrien, bu kuşkucu dile hiç aldırmadı; onu anlıyordu. Elleri ceplerinde,

dükkanın içinde gidip geliyordu. Bazen ayaklarına, bazen de sokağa bakıyordu. Hem korku, hem de sevinçli bir duygu sarmıştı içini. Bulduğu şeyin değerini içgüdüsel olarak biliyordu, kendi soyundan gelen, kaderin ona uzaklardan. Tanrı bilir nerelerden yolladığı dostu, yanı başında hissediyordu. İnsan çirkinliği, masaldaki büyücünün Fat-Frumos tanıyamasın diye “yirmi dört kanatlı” taylarını çirkinleştirdiği gibi, erdemlerini saklamak için onu çirkinleştirmişti.

Adrien: “Bu adama ne diyebilirim? Nasıl elde ederim onu?” diye düşündü.

Mihail’in yoksulluğu ile çelişki oluşturan yeni giysisine sıkılarak göz attı.

Sonra, pastacının iki Arnavut ahbabı kaba kaba gülerek ve şakalaşarak dükkana girerlerken, Adrien, bu gürültülü girişten yararlandı ve tek söz etmeden dışarı süzüldü.

Postacının iki ev aşağısındaki evine doğru koşarak gitti, mutfağa daldı, üzerindeki kusursuz giysilerin yerine kirli bir gömlek, bir iş pantolonu, yamyassı bir kasket ve bunlara uyan postallar giydi.

Onun bu durumda dışarı çıktığını gören Leana, delirmiş sandı:

“Ne yapıyorsun, Adrien?”

“Birazdan görüşürüz. Ustama rastladım, yardımcıya gereksinimi var. Ama bir saate dek dönerim; bu akşam birlikte havai fişekleri seyretmeye gideriz. Anama da söyle bunu."

Ve karşılık beklemeden kaçıp gitti.

Dükkana sakin sakin girdi. Dostlarıyla birer kadeh şarap içmekte olan kir Nikola, kahkahalarla güldü:

“Bu kılık da neyin nesi?”

Adrien, bir sigara yakarak karşılık verdi:

“Şu demek: Yarın açılacak olan şantiyeye araç gereç taşıyacağım; bana yardım etmesi gerektiğinden, kısa bir süre için adamını ricaya geldim."

Yeniden okumasına dalmış olan Mihail, şaşkın şaşkın başını kaldırdı.

“Tabii,” diye bağırdı, “Kir Nikola; bugün bayram, yapacak iş yok. Haydi

git, Mihail.”

Birlikte çıktılar. Adrien, limana doğru yollandı.

O saatte, ulusal bayramlarda olduğu gibi, kenar mahalle, binlerce ağızla ve yüzlerce telli ya da üflemeli çalgıyla kudurmuş neşesini, öldürücü uykusunu, kahredici yaşam coşkusunu haykırıyordu. Her yandan ve özellikle de Adrien’in duygusallığına sağır edici küfür gibi gelen Komorofka’dan şarkılar, çatapat, Barbarie orgları, keman sesleri, çılgın bağırmalar, açık saçık sözler yükseliyordu. Adrien, gözünü kapayıp kulağını tıkıyor, bütün çılgın günlerde olduğu gibi, o gecenin de birkaç ölü ve yaralıyla sona ereceğini düşünüyordu.

Tıka basa dolu meyhanelerin önünde, delikanlılar ve çevreye meydan okuyan bacaksızlar, kulaklarında ya da ağızlarında bir leylak, bir sardunya dalı, bir ayakları taburede, gözleri fırlamış, şarap, zehir, rakı istemek için yumruklarıyla durmadan masalara vurarak, kemerlerine sıkıştırılmış kınlı bıçaklarını gösteriyorlardı.

Adrien, canını çok sıkan bu cehennemden bir an önce kurtulmak için, sıkı adımlarla Tuna Geçidi denen inişe yollandı. Kısa boylu, tıknaz, yirmi beş yaşlarında koca kafalı, yuvarlak yüzlü, kara saçlı ve sarı bıyıklı olan Mihail, kitabını ceketinin cebine sokmuş, hantal çizmelerinden kaynaklanan ağır ve kısa adımlarla Adrien'in solunda yürüyordu. Adrien’in omzuna zor ulaşıyordu, böylece o, gizlice onu gözleyebiliyor, iyi yetiştirilmiş, sade, doğal ama sırtındaki partalyaların acıklı bir şekilde bambaşka gösterdiği biriyle karşı karşıya olduğuna inanıyordu.

Geçidin ıssızlığına varır varmaz, Adrien, adımlarını yavaşlattı ve Mihail’e tütün kesesini uzattı. Beriki, kısa bir duraksamadan sonra kabul etti. Sigarasını sararken, kuzeyli yüzünün düzgün çizgilerini belli belirsiz, alaylı bir gülümseme aydınlatmaktaydı. Bunu fark eden Adrien, açıkça sordu:

"Şu anda ne düşünüyorsun?"

Mihail, kocaman gözkapaklı güzel kahverengi gözlerini bu saygısıza dikti:

“Sizi ilgilendirir mi?”

“Çok; eğer söyleyebilirseniz."

“Bu, sizin için iyi olmayacak ama!”

"Zararı yok; söyleyin onu!" diye üsteledi Adrien, başını sallayarak.

Ah, şu adam, göğsünün tam orta yerine bir yumruk atsa, ona kötü bir söz söylese, Mihail'in kendisine karşı kayıtsız kalacağı korkusunu giderecek, daha baştan kazanacağını umduğu bir kavgaya yol açacak bir şeyler yapsa, ne kadar sevinecekti. Dostluğa susamış bakışlarla, kendisini kışkırtması için yalvardı. Mihail, bu dileği yerine getirdi. Sigarasını yapıştırmak üzere dururken, bir an düşündü, sonra gülümseyerek:

“Pekala, öyleyse: Sizin ülkenizde de "düşçülerin”, az önce sizin bana yaptığınız gibi, ilgilinin razı olup olmayacağını düşünmeden, tıpkı bir atı ya da eşeğini istercesine, patrondan bir çırağı istediğini düşünüyorum.”

"Çok doğru,” diye karşılık verdi Adrien sakin sakin. “Ama beni kurtaracak bir özürüm var: Ona yalan söyledim.”

Adrien’in sigarasından sigarasını yakmakta olan Mihail, şaşırarak geriledi:

“Nasıl, ona yalan söylediniz demek!”

“Tabii: Ortada araç gereç taşıması diye bir şey yok. Yalnızca sizinle biraz dolaşmak istedim, o kadar; bu yüzden oyun oynadım. Haydi, yürüyelim! Limana gidelim, bugün orası ıssızdır.”

Mihail, çok şaşkındı:

“Olmaz, oraya gitmem ben!” dedi. “Benim gibi birisiyle nasıl dolaşmak istersiniz?”

Ama, neden olmasın?

“Çünkü, insan gezmek isteyince, benim gibileri seçmez."

Bunu söylerken, bütün dış yoksulluğunu göstermek istercesine iki kolunu yana açtı. Adrien’in yüreği burkuldu. Mihail’i kolundan tuttu:

“Dostum, benimle dolaşmanız için sizi seçtim, çünkü benim ilgimi çekiyorsunuz: Şey olduğunuzu hiç sanmıyorum.”

“... Ne olup olmadığımla ilgilenmeyin. Ben, merak konusu değilim!”

“Sizi merak konusu olarak görmüyorum: Tam aksine, hayranım size.”

Mihail, kollarını hırsla kavuşturdu:

“Biraz önceki sözleriniz alay değilse, size şunu sormak isterim: Benim neyime hayransınız? Bitlerime mi?”

Üzüntüsünden ağlayacak gibi oldu, Adrien. Zavallı Mihail, karşısında kollarını kavuşturmuş, içten bir yadsımayla bir şey anlamayı kabul etmiyor, kendi iyiliğine karşı çıkıyordu. Umutsuzluğa kapılan Adrien, bir ağaca dayandı ve bu akıllı adamın gerçekleri görmemek için neden direndiğini anlamaya çalıştı.

Yüzünde apaçık okunan üzücü içtenlik olmasa, Adrien, onu ikiyüzlülükle suçlayacaktı. Ama her sokak köşesinde, bitli paçavralar altında saklananları görebilecek insana rastlanmadığını iyi bildiğinden, Mihail’in de kendini güvenlikte sanmaya hakkı vardı. Ve bu, iyi niyetli birinin bakışları da olsa, önüne gelinin meraklı bakışlarına içini açacağı yerde, yüreğindeki yaralarını tek başına seyretmeyi yeğliyordu.

Mihail'in üstünlüğü, Rumcayı çok kolaylıkla konuşmasıydı, oysa Adrien, sıradan olmayan bir konuda, sözcükleri ararken çok zorlanıyordu. Ama yine de boyun eğmedi. Damdan düşercesine ona:

“Mihail, kendinizi boşuna saklıyorsunuz; sizi çok iyi tanıyorum,” dedi.

Öteki, yerinden sıçradı;

“Neyi tanıyorsunuz? Bir şey bildiğiniz yok.”

“Evet, evet; yaşamın size giydirdiği şu partallar altında bambaşka birini biliyorum.”

Ve onun ceketinden birden asıldı.

Adıyla çağrılan soylu adam, sarsıntıyla, yoksul kılığı içinde titredi. Yalanını açığa çıkaran sorgu yargıcının karşısındaki suçlu gibi sarardı. Ama utanç verici olduğuna inandığı bir durumda yakalanmış olduğu için, daha büyük bir inatla, söylenen kişi olmadığını söylemeye yöneldi.

Heyecanının saklamaya çalışarak:

“Benimle böyle saygısızca konuşmaya izin verip vermediğimi sormadınız

bana!" dedi.

“Benim izne ihtiyacım yoktu; bir hakkı kullandım.”

“Bu hak neymiş?”

“Haksızlık karşısında kayıtsız kalmama hakkımı.”

“Ama ben, sizden adalet istemedim ki. Ben buradayım, patronum beni bir el işinde ize yardım etmeye yolladı. Bu işi yapmaya hazırım, hepsi bu kadar.”

Hayır, Mihail! Bana çok daha akıllıca bir işte yardımcı olacak, sizi tanımama, sizin çok iyi bildiğiniz şeyleri öğrenmeme yardım edeceksiniz. Size hizmette bulunmak ve sizi sevmek benim görevim.”

Bu karşılık, Mihail’i derin düşüncelere soktu. Adrien’in araştırıcı bakışlarından kaçınmaya çalıştı. Başarılı olduğuna inanan Adrien -dostluk söz konusu olunca, yaşamı boyunca yaptığı gibi- gereken inceliği gösteremedi, kuralı bozdu ve avının üstüne atıldı.

"Dört yıl önce, benim de çalıştığım bu korkunç yeri hemen terk edecek ve benimle geleceksiniz,” dedi. Size, nasıl özgürce yaşanacağını göstereceğim.”

“Delisiniz siz!” diye haykırdı. Mihail, yüzüne bakarak. Sizi tanımıyorum bile.”

“Beni hâlâ tanıyamadınız mı?”

“Neden “hâlâ” oluyormuş? Sizi hiç tanımıyorum. Bir saatte insan tanınmaz ki.”

“Yazık!” dedi. Adrien, üzgün bir sesle, başını eğerek. Oysa ben, birini sevmek için, zamanın önemli olmadığını düşünüyordum.”

“Evet, ama birini sevmek için, önce onu tanımak gerekir.”

“Tam tersini söylemek gerekir: Birini tanıyabilmek için, önce onu sevmek gerek. İlgimizi çeken insanlar, kendilerini sevdirirler; böylece bize güvenirler ve kendilerini tanıtmış olurlar. Bence, bütün yürekleri açan tek şey sevgidir.”

Mihail, Adrien'e ne yapacağını bilemeyen bakışlarla baktı, sonra, soluk

soluğa sordu:

“Bütün bunları kimden öğrendiniz?”

“Hiç kimseden" dedi Adrien.

“Nerede okudunuz bunları?”

“Her şeyden önce kendi yüreğimde."

Mihail, aptallığa varan bir şaşkınlıkla bakıyordu Ardien’e:

“Diyelim ki, söylediğiniz her şeyi duyumsuyorsunuz; Peki, benden ne istiyorsunuz?"

“Çok iyi bir kadın olan ve her isteğimi yapan annemle tanıştırmak istiyorum sizi. Sonra işinizden ayrılacak; daha kolay, daha çok para kazandıran ve şu anki durumunuzdan daha çok özgür olacağınız bir işte çalışacaksınız birlikte yaşayacağız. Sonra da dost olacağız. Şu dünyada yapayalnızsınız. Annem olmasına karşın, ben de öyleyim. Siz onun ikinci oğlu, benim de ağabeyim olacaksınız. Bunu istiyorum, ben! Bu yüzden acele ediyorum.”

Bu kez Mihail, Adrien’in iyice zırvaladığını sandı. İçtenlikle gülümsedi ve:

“Yoksulluğuma karşı duyduğunuz güzel duygulara teşekkür ederim,” diye karşılık verdi. “Ama siz, düşleri gerçeklerle karıştıran duygusalın birisiniz. Gerçekleri tanımıyorsunuz henüz; bunu kendi başınıza öğrenmenizi de istemem. Haydi, şimdi bırakın da “deliğime” gideyim ben.”

Sonra, elini uzatırken;

“Bunu tatlı bir anı olarak saklayacağım yine de,” diye ekledi.

Adrien, bu eli ellerinin arasına aldı ve bunun bir dost el, uzun süre sıkmaktan hoşlandığımız, binlercesi arasından gözünü kapalı seçtiğimiz el olduğunu hissetti: Onun yarattığı titreşim, insanı hiç mi hiç yanıltmaz! Başı eğik, gözleri yarı kapalı, yanılmaz bir yöneticiden gelen buyrukları dinlemek istercesine, eli uzun uzun tuttu; sonra düşündüklerinin olanaksızlığının farkına vararak:

“Sizi bırakıyorum, Mihail, dedi, yoksulluğunuz aklınızı sevginin

kurtarıcılığına bile inanamayacak kadar kararttıysa, o acıklı durumunuza geri dönün; ama bende fark ettiğiniz bu güzel duyguları bana yoksulluğun kazandırmadığını da iyi bilin. Bir insanın parasal yoksulluğu, bana ancak acıma duygusu aşılar; oysa daha ilk andan beri size karşı duyduklarım sevgi ve hayranlık oldu. Benim gözümde siz, ezilmiş biri değil, güçlü birisiniz. Size görkemli bir prens olarak rastlasaydım bile, yine sahip çıkardım; çünkü ben, tek bir soy, tek bir kardeşlik bilirim: İyilikte ve kötülükte de, aynı duyguları paylaşan insanların kardeşliği. Şimdi gidin ve yalnız olmadığınıza inanın."

Adrien, olduğu yerde çivilenmiş gibi kaldı. Korkunç postallarını daha iyi bir yaşama karşı en doğal hakkıymış gibi karşı çıkarcasına sürükleyen Mihail'i bakışlarıyla izledi. Tuna Geçidi’nin köşesinde gözden yiteceği anda. Mihail, başını Adrien’e çevirdi -gelecekteki dostları ayıran uzaklık yüz adım ve üç saniyeydi- bakışları karşılaştı, bu bakışlarda bir kuşku ve bir inanç vardı:

"İnanıyorum, eminim!” diyordu biri, yüreğinin gözüyle görenlere özgü bir ateşlilikle.

"Bu, olur mu?” diyordu öteki, acılı kesinliğiyle sarsılarak.

Yaratan'ın yüreğimize ektiği duygular arasında en az açıklayabildiğimiz ve insanı hayvandan ayıran tek duygu dostluktur; köpek bu ayrımın dışında kalır, çünkü bu hayvanda karşılıksız sevgi duygusu özveriye dek uzanır; kimi zaman bu sadık insan dostu hayvan sahibinin ölümünden sonra yaşamamaktadır.

Anamızı, babamızı, anamız babamız oldukları için, çocuklarımızı da evlatlarımız oldukları için severiz. Kardeşlerimizi de severiz, çünkü onlar, erkek ve kız kardeşlerimizdir. Bir kadını severiz ve o da bir yaştan sonra, bizi sever- Tanrım! Nedenini sen bizden daha iyi bilirsin. Ve günün birinde, sürdürmemiz için başka nedenler kalmayınca, bütün bu sevgilerin parçalanmasına göz yumarız.

Hayvanlar da aynı şeyi yapar. Şu halde, öğünmenin bir değeri yok.

Peki ama neden acaba tanımadığımız birine, bir adama -hatta bazen anlaşamadığımız bir yabancıya-tutuluruz? Neden onsuz yaşayamayacak denli sevmeye başlarız onu?- Sizinkinin benzeri olan gözlerine bakarsınız

ve orada arzularınızın sonsuzluğunu görürsünüz. Alev alev yanan yüzünü, hep ellerinizin arasında tutmak istersiniz. Ve uslu bir köpeğin patileri gibi masanın üstünde duran ellerine, bazen yanağınızı bazen yanan alnınızı bastırmak istersiniz; çünkü bu tür sevgi, yalnızca bir alev, yaşamın fırtınalarına karşı dayanabilen, Tanrı’nın "hiçbir kötülük” düşünmeden yaratmış olduğu, yağla beslenen biricik meşaledir.

İnsan, böyle sevgiye yaşamı boyunca bir kez rastlar; ve bu da yaşamın başında gelir, ya da hiç gelmez. Onu tadan, mutlaka kavuşur: Yaşam onu istediği kadar zehirlere boğsun, o, iyi kalacaktır. Ve onu tanımamış, yani tanıyacak yetenekte olmayan zavallıysa, yüreği onunla yanıp tutuşuncaya dek dünyaya geri döner; daha sonra, ya sonsuz yaşama ya da sonsuz yokluğa geri döner.

Adrien, eve, değişmiş ve sersemlemiş gibi döndü. Mihail’in bütün karşı çıkmalarına karşın, kendi öz niteliklerini kanıtlamıştı. Evet, bunu açıkça görüyordu şimdi: Dünya, bütün bir kentin, hatta zavallı anasının bile ona göstermeye çabaladığı kadar aşırı maddi düşkünlük değildi. . .ayır. Onun kendi dünyası, yüreğinin dünyası, sürekli düşlerinin ve kitaplarının dünyası vardı. Bu dünya daracıktı, hatta bulunmaz bir şeydi, ama bilgisizliğin kör gücü karşısında dayanılmaz bir etkisi vardı! Adrien, bunun böyle olduğunu yıldırımla vurulur gibi görmüştü: Ezilmiş, görünüşte yenilmiş gibi görünen Mihail, o güne dek tanıdığı birçok kişi arasında, dünyanın en ortasına nesnelerin gücüyle girebilmiş tek insan olarak ortaya çıkıyordu.

Mihail’le konuştukları, tartışmalarında birbirlerine söyledikleri sözlerin ne önemi vardı acaba? Uçup gitmişti onlar, rüzgar gibi! Onun için önemli olan, Jack’ı Fransızca olarak okuyan şu bitliyle karşılaştığında, yüreğinin deli gibi çarpması, varlığının o güne dek hiç bilmediği, ne anasına, ne Leana’ya, ne de başka bir şeye duyduğu sevginin verdiğine benzemeyen bir heyecanla çarpmış olmasıydı- yaşamı baştan aşağı heyecan olduğu için, sayısını ancak Tanrı bilirdi.

Mihail, istediği kadar kendisini savunsun, gerçeği ve kendini yadsısın; Adrien’e göre bu, bir taşın haksever birinin başına düşmesindeki bilinmezlikler gibi anlaşılmaz nedenler yüzündendi. Bu, onun işi değildi. Mihail, kendini dövebilir; tekmeyle kovabilir, kulağına istediği yadsımaları haykırabilirdi. Kör ve sağır olan Adrien, yüreğine kulak veriyor, yüreği ise ona; “Bildiğinden şaşma!” diyordu. “Siz aynı soydan gelmezsiniz. Ama o,

Grivitza Sokağı’na gelmeden önce, bin bir kılığa girip çıktı. Bu da insanı yabani yapar. Ama o, yine de yaşamda senin payına düşendir; sen de onun payısın.”

Tam pastacının önünden geçerken, yana sıçradı ve karşıdaki bir tahta perdeye dayanarak Kir Nikola’nın dükkânını uzun uzun seyretti. Burası şimdi ona bir tapınaktı; eski patronu da, Mihail’i anlamış, kaderin yazdığı bir dostu Adrien’e vermek üzere yanında alıkoymuştu. Çünkü bunun başka yolu olamazdı; Neden içinde doğduğu mahalle halkına katılmıyor, onlarla bağırıp çağırmıyor, bayağı zevkler ve kaba saba sevinçlerle yaşamını sürdürmüyordu? Ya Mihail, neden gelip de evinin iki adım ötesindeki, İbrail’in şu pis dükkânına tıkılıyordu?

Dünyanın görmesini ve sevmesini bilen insanlarla dolu olduğu söylenir, bu doğruysa neden onu uzun süredir kimse görüp değerini anlamadı? -Hayır, hayır! İnsanları yöneten gizemli bir el vardı, bu işte.-

Çevresinde olan bitene yabancı olan Adrien, mutlu bir şekilde sırada bacak bacak üstüne atmış oturan Mihail’i daha iyi görmek için kapatıyor ve susuyordu. Mihail ordaydı, oraya gelmiş, Arnavutluğunu anımsayarak içini çeken iyi yürekli Kir Nikola’nın sıcak bakışları altında, Jack’ı aslından okuyordu yeniden. Adrien, hiç unutamayacağı bu görüntüyü bakışlarıyla okşadı, ama aynı anda, dostunun omzu üzerinde salınan korkunç biti gördü ve yüreği ölürcesine daraldı, Ah! Mihail'i bu durumdan kurtarmak için hiçbir engel onu durduramazdı; gerekirse evi ateşe verir ve anasını da ateşlerin üstüne oturturdu (Mihail’in o korkunç direnişini ise artık düşünmüyordu.)

O sırada, uzaktan bir sifon sesi duyuldu. Laterna, keman sesleri ve sarhoş naraları arasında gülmeler işitti. Bir kadın sesi çınladı:

"Ayağına göre pabucu buldu bizimki, artık keyfine diyecek yok!”

Mahalleli, yavaş yavaş düşlerine burnunu sokuyordu. Adrien, evine gitmek için sokağın karşısına geçerken, içinden:

“Öyle, sevgili mahallem, ne kadar haklısın!” diye karşılık verdi.

Kendini olmayacak düşlere kaptırmış olan Adrien, bu düşüncelerle dolu olarak evinin eşiğinden içeri girerken, evdekiler gözüne öylesine küçük göründü ki, Mihail’e koşup boynuna atılarak:

“Kendi ülkemde, benim, ana ocağıma en az senin kadar yabancı olduğumu anlayacak tek sen varsın!" demek istedi.

Ama anasına duyduğu sevgi ona yüce duygular verdi. Zaten gözünün önündeki sahne çok dokunaklıydı. Jeanne Ana ile oğullarından biri çıkmaya hazırdılar, kendini Leana'nın becerikli ellerine bırakmış olan Zoitza Ana'nın süslenmesinin bitmesini bekliyorlardı. Bilgisiyle övünen Leana da, “gelecekteki kaynanasını” büyük ve abartılı bir özenle süslüyordu.

Güneş batmadan, beşi birden Halk Parkına gitmeye niyetliydiler. Odasında giyinirken, bunu işiten Adrien'in yüreği hopladı: Kendisine hazırlanmış bir tuzaktı bu; bütün kentin gözü önünde, düğün öncesinde ucu evliliğe dayanan gösteriş, “sözlü”, "kaynana” ve "kayınbiraderle" birlikte ilk gezintiydi. Öfkeyle karşı çıktı Adrien:

"Güpegündüz, cümbür cemaat Halk Parkına gitmem ben, özellikle de bütün kılıçlıların toplandığı zamanda!”

Gücenen Leana, karşılık verdi:

"Vaa, bizi bu şekilde sevindirecektin demek? Demek sence biz “cümbür cemaatiz" Nişan günümüzde, bunları anımsayacağım!”

"Canını sıkma, Leanacığım!" dedi Zoita Ana. "Sandığından daha usludur o. Bizimle gelecektir.”

Ah, ana yüreği! Nasıl karşı çıkar insan?

Adrien, süslenmesi bitince, öteki odaya, onların yanına geldi, Leana, hâlâ anasının boyun atkısının kıvrımlarını düzeltmekteydi.

“Görüyorsun ya. Adrien" dedi anası, okşayıcı bir sesle; “Bana Leana kadar sevimli bir gelin getirirsen, ikinizin arasında yaşlanmaktan büyük zevk duyarım!"

Kendisinden gönlüne göre bir şey istendiğinde hiç karşı çıkmayan Adrien:

“Tabii, anacığım, siz isterseniz, yarından tezi yok, onu hemen getiririm" dedi.

“Gelinle sevgiliyi birbirine karıştırarak, bakışlarını şeytan Leana'ya dikip düşüncesini tamamladı:

“Evet, yarından tezi yok, gelip bizimle oturabilir; ben razıyım!"

“Olmaz. Hemen yarın olmaz" dedi anası. “Önce bizi besleyecek kadar para kazanmalısın.”

Adrien, irkildi:

“Tamam! Yine başladı!”

Sonra hiçbir şey demeden çıktı.

Birkaç dakika sonra, beşi birlikte, Mihail'in "İni'nin önünden geçiyorlardı. Adrien, başını öne eğdi. Ani bir utançla sırtı buz kesildi. Arkadaşı orada umutsuzca pineklerken, bu aile mutluluğundan kendisini suçlu hissetmişti. İçinden gelen bir ses ona:

"Ne dersen de, senin bir ailen var; oysa onun Jack'tan başka kimsesi yok şu dünyada" diye haykırıyordu.

Derken, mahalleli, "Kraliyet Caddesi'nde oturan beyler gibi giyinmiş” bu genci, burnu havalarda güzel “Bükreşli'yi; takma yakası içinde bunalan, bayramlık giysiler giyinmiş erkek kardeşini ve çocuklarıyla çok övünen, naftalin kokulu, eskiden kalma entarileri içinde sıkılan iki anayı görünce, kahkahadan kırılıp geçtiler.

Görkemli Tuna ile onun eşsiz sazlık deltasına bakan dik ovaya asılı gibi duran İbrail’in Halk Parkı, set üstünde kurulmuş ünlü Semiramis Bahçelerini andırıyordu.

Kent yönünden derebeyi konaklarıyla tamamen çevrilmiş olan park, eskiden yalnızca zenginlere açık gibiydi. Ama bugün, bütün “saf güzellikleri” soysuzlaştıran şu rezil "demokrasi rejimi” sayesinde, artık saygı denen şey ortadan kalktı ve bu yüzden de, özellikle bayram günleri, parkın ağaçlıklı yolları, renk renk giysileri ve geveze saygısızlıkları, Koromofka gibi bir mahallede düşünülebilecek bütün kokuları oraya taşıyan kaba bir kalabalıkla dolup taşıyor.

Bu yüzden de eski zenginler, ister istemez de olsa, bu saygısız işgalcilerden kaçmak zorunda kaldılar. Şimdi, ancak pek sakin ve ıssız zamanlarda, bir mısır tüccarının buldog köpeğini andıran yüzünü, Rum armatörün kazanılan paraların ciddi hale getirdiği beyaz saçlı yüzünü ve bu ince kumlu dinlenme yerinde sürüklenen romatizmalı ayaklarını

görebilirsiniz.

Ne mısır tüccarı ne de ciddi bir armatör olmamasına karşın, Adrien, Park'ta dolaşmak için ıssız gün ve saatleri kollardı. 10 Mayıs Halk Bayramı günü, saat beşe doğru topluca oraya gelip de, sessiz parkın kentteki işçi kuruluşları ve başıboş askerlerle dolu olduğunu görünce, duyduğu öfkeyi varın siz anlayın. Konfeti ve serpantin yağmuru altında güçlükle kımıldayan, bağırıp haykıran, tepinen, demirciler gibi terleyen, ayakları ve koltukaltları leş gibi kokan bir kalabalığın azgın seli karşısında ürkerek geriledi.

Kalabalık arasında kedine yol açmaya çalışırken:

“Bu bana, bir daha körü körüne size uymamayı öğretecektir!” diye öfkeyle bağırdı.

Uçuruma bakan büfenin düzlüğüne varınca, oraya sığındı, bir daha kımıldamamaya karar verdi. Ötekiler topluca karşı çıktılar:

“Yooo! Yaşlılar gibi masada pineklemeye gelmedik buraya.”

Anası homurdandı:

“Hadi, hadi! Ayılık etme. Git biraz konfeti bulda Leana’yı eğlendir. İnsan genç olunca, zamana uymalı.”

Leana, onun direncini kırmakta gecikmedi:

“Beni bu zevkten yoksun bırakırsan, sana tavşanım demem! Ne yapayım, kadınım ben; çevremde kalabalık olsun isterim!”

Adrien, onları sevindirmek, biraz da güzeliyle övünmek için inadı bıraktı:

“Ama” dedi, “domuz ahırına gireni, domuzlar yer atasözünün ne denli doğru olduğunu birazdan anlayacaksınız.”

Söyledikleri çıktı.

Kolları konfeti torbalarıyla dolu olarak kalabalığa karışır karışmaz, çevrelerini yayvan ağızlı sivillerle astsubay sürüleri sardı. İki ana ezildiler. Adrien, Leana ve erkek kardeşi kendilerini ellerinden geldiğince savundular, ama ellerindeki “cephane” bitince, kollarını yüzlerine siper edip “geri çekilmek", “kaleyi" teslim etmek zorunda kaldılar.

O günlerde pek moda olan bu askeri terimler edep çerçevesinde her yerden duyuldu ve tüm aşırı isteklerin nişan tahtası olan Leana, öyle çok övgülere ve hakaretlere uğradı ki, çevresinde hayran görmek istemesine pişman oldu. Arkadaşları yanından ayrıldığı ve başkaları ona siper oldukları zaman. Kimin olduğu belirsiz süvari elleri, işi beline sarılmaya, boynuna, göğsüne konfeti atmaya, hatta çimdiklemeye dek götürdüler.

“Bu zevkli eğlencenin” ortasında, toplanmış olan kalabalıktan korkunç ve beklenmedik bir savaşçı çıktı, yanlarına yanaşıp gök gürültüsünü andıran güçlü bir sesle:

“Vay haydutlar! Bu uygunsuz güç gösterisi de ne oluyor? Gayret, Adrien! Yetiştim!”

Sonra kocaman konfeti torbasından avuçla konfeti alarak, tek başına bir savaşa girişti; renk renk küçük kağıt parçaları, saldırganların suratlarına aynı anda ağır eliyle inmeye başladı -bunu rastlantıymış gibi, istemeden yapıyormuş gibiydi- İnanılmaz bir hızla, salvo ateşi açan mitralyöz gibi vuruyor, deviriyordu. Göz açıp kapayıncaya dek çevredekileri boşalttı.

Kuşatmadan kurtulan Adrien ve Leana, bu adama büyük bir minnet duydular; ama onu hiç tanımıyorlardı. Adrien, akşamları çay içerken onu çayhanede görmüş olduğunu anımsadı. Bu, kentin en sevimli, en tanınmış ve çağının en sevilen gençlerinden Samoyla Petrov'du; sobacı, meslekten sanatçı, eşsiz bir sporcu ve edebiyat hayranıydı. Rus asıllıydı, sonradan Rumen uyruğuna geçmişti. Askerliğini istihkama olarak yapmış, üstlerinden parlak bir sicil aldığından, çavuş olarak terhis olmuştu.

Adrien’den epey uzun, sağlam yapılı, sürekli kılıç ve yüzme çalışmaları yaptığı için kaslıydı; omuzlarında, İbrail’de eşi benzeri bulunmayan, güzel bir erkek başını gururla taşıyordu. Yüzü, kara, doğuştan kıvır kıvır bir sakalla çevriliydi; gür kumral saçlarına yazın güzel bir Panama şapka kışınsa geniş kenarlı bir fötr oturturdu. Bu karmakarışık kentte Petrov, dışa dönük, eli açık, çok zeki, güzel konuşan, hoşa gitmek kadar bilgi edinmek de isteyen eski sanatçı tipinin canlı örneğiydi. Ayrıca, mesleğinde çok çalışkan, duvar resminde tuhaf renkleriyle ilgili çeken, kendini paralayan, işten anlayanlarca beğenilen ve umut veren biriydi.

Savaştan şaşkına dönmüş olarak kendilerini Bahçe’den attılar. Adrien, Petrov’un elini tuttu ve ona:

"O beklenmedik ve çok etkili bir şekilde araya girişinizden dolayı size çok teşekkür ederiz efendim” dedi. Ancak sizi tanıma onuruna ulaşmadık daha. Kimsiniz?”

“Benim adım Samoyla Petrov,” diye karşılık verdi beriki.

Sonra şapkasını çıkarıp herkesin elini içtenlikle sıktı.

“Sizi, Galatz Alanı’ndaki Prokop Çayhanesi’nde gördüm sanırım” dedi, Adrien.

“Tabii ya, siz de ara sıra Petrak Usta ile oraya gelirdiniz. Bana her zaman ilginç gelen konuşmalarınıza sık sık kulak kabartırdım… Böylece sorup adınızı öğrenmiştim. Bu arada, ortak ilgimiz olan kitap düşkünlüğünüzü de tabii...”

“Yaa, kitapları seviyorsunuz demek?"

“Çok. Bugüne dek en iyi dostum onlardı -Uzun süredir sizinle tanışmak için fırsat kolluyordum, bu akşam, bayağı bir şekilde kısmet oldu.- Size küçük adınızla sesleneceğim için beni bağışlayın. Dost olduğumuzu size göstermek istiyordum.”

“İsterseniz, bundan sonra gerçekten oluruz,” diye karşılık verdi, Adrien; “çünkü sanattan hoşlanan dostlar pek az. Bana adımla hitap edebilirsiniz. Ben de aynı şeyi yapıp size kısaca Samoyla diyeceğim. Anlaştık mı?”

“Çok iyi olur!” diye bağırdı Petrov. Bu kadar rahat dostluk kuruyorsanız, ben de daha ileri gideceğim: Saat dokuzdan önce, resim yaptığım işliğe çağırıyorum sizi. O saatken sonra, dışarıda işim olmadığı günler dışında, evde olmam. Zaten bundan böyle, Prokop’da hep birlikte çaylarımızı içeceğimizi umarım."

Petrov, kartını uzattıktan sonra, özel yaşamı konusunda bir yığın ayrıntıya girişti coşkuyla: Zorlu el işlerinden, resimlerinden, okuduklarından, spordan, dostluk anlayışından, gönlüne göre dost bulabilmenin olanaksızlığından söz etti.

Adrien, bir çeyrek saatten beri olanca dikkatiyle onu dinliyor, hareketli gözlerini, gizli bir acının oluşturduğu kırışıklıkları gözlüyor, yumuşak sesinin iniş çıkışlarını izliyor ve gözlerine inanamıyordu:

“Bu adamı fark etmeden, şimdiye dek İbrail'de nasıl yaşadım ben?” diye soruyordu kendi kendine.

Bir anda ona tutuldu, ötekilerinin yanında bir şey söylemek istemedi. Yalnızca Çayhane de buluşmak üzere Petrov’la sözleşti. Ancak, Bakire Caddesi’nin köşesinde ayrıldıklarında, Adrien, dost olduklarını biliyordu.

“Ne sevimli çocuk” dedi, Leana.

Adrien, ona karşılık vermekten çok, kendi kendine konuşurmuş gibi:

“Evet, günümü boşa harcamadım sanırım," dedi.

Sonra, aklına Mihail geldi. Onun, kendisine açılan dost kollar karşısında kuşkulu, yaşamın mucizelerine inanmak istemeyerek, kara yoksulluğuna gömülüp leş kokulu kulübesine gidişini görüyordu.

Ve acı içinde oluşturuluş bu inatçı güvensizlik simgesi karşısında Adrien, coşkunluk, yaşam sevgisi ve çılgın umutlarla dolu olan Petrov’un sevinçle yükseldiğini gördü. Aynı günde karşısına iki farklı dostluk çıkıyordu: Ne bereketli gündü!

“Bugün 10 Mayıs,” diye mırıldandı.

Giysilerinden konfetiler dökülüyor ve yola düşüyordu. Batan güneş, camları tutuşturuyor, kaldırımları altın rengine boyuyordu.

Ertesi sabah saat beş buçukta, işe gitmek için hazırlanmış olan anası, her zamanki gibi oğlunu öpmek ve ona kaşık dolusu meyve reçeliyle birlikte kahve getirmek için odasına girdiğinde, Adrien, derin derin uyuyordu.

"Bugün hava güzel değil” dedi ona. Yağmura yakalanmamak için hemen koşmam gerek.”

Kaygılarla kırışmış alnı, yüzü, oğlunun uykulu gözlerine eğildi; beriki öpülürken, anasının ve dudaklarındaki nefis kahvenin kokusunu duydu.

Avluya çıkınca, yoksulluk dostu olan Leana’nın anasına seslendi; iki dul, gevşemiş menteşelerinin gıcırtısı Adrien’in yüreğine her zaman acılar veren sokak kapısını vurarak çıktılar.

“Bu ne biçim yaşam!” dedi, kendi kendine, bir sigara yakarken. “Ben doğduğumdan beri bunu yapar anam. Daha bir gün bile oturup derdiyle baş

başa kalmamıştır."

Ama aklına birden, anasının bugün bile, ona yardım edecek yaşa gelmiş olmasına karşın, bir bakıma yalnızca kendisi için böyle çok çalıştığı düşüncesi geldi ve buna çok üzüldü. Zavallı anasının bütün biriktirdiklerini savuruyordu. Bunu, herkesin bildiğini düşününce, canı iyice sıkıldı, ama böyleydi işte, ne yapabilirdi ki.

“Oysa ne içkiciyim ne de kumarcı" diye düşündü. “Okuyorum, bütün kusurum bu, bazen de gezip dolaşırım işte.”

Başını alıp gitmek... Kimi zaman en yoğun yaşama bibimi değil miydi sanki? Üstelik insanın ara sıra, bir iş gününde odasına kapanıp dertleriyle baş başa kalmaya hakkı yok muydu? Bunu yapmadıktan sonra, ne anlamı vardı yaşamanın?

Adrien, bakışlarını odasının bembeyaz duvarlarında gezdirdi ve böylesi yaşamı anlayacak tek insan olduğunu bir kez daha hissetti. Masasının üstündeki kitap yığını arasından bir tanesi “ben buradayım" dercesine boynunu uzatmış gibiydi: Çernişevski’nin "Ne Yapmalı" kitabıydı.

Evet, ne yapmalıydı? Ana sevgisi, nişanlı sevgisi, bunlar onu durmuş oturmuş bir adam, iyi bir oğul, iyi baba, iyi koca yapmayı amaçlayan bencil sevgilerdi. Eksik olsundu! Peki ya bunlardan hoşlanmıyorsam? Yaşamı ille de sizin gibi mi anlamam gerekir? Çivi sandığında balık yaşatılır mı hiç?

İşe gitmek için giyinirken, düşünüyordu Adrien:

"Yarın Mihail'i alıp buraya getirince, ne diyecekler bakalım? Ne de güzel olacak hani!”

Anasının bu isteğe karşı çıkabileceğini düşününce, yüksek sesle bağırdı:

"Tanrı aşkına! Bunu bir denemeye kalksın hele! Başımı alır Mihail’le giderim.”

Evet, haklısın Adrien: Kaderine uyarak yaşamımı sürdürmem gerektiğine ve bu da kestirip atmadan yapılmadığına göre, vur, oğlum.

Önce, seni dünyaya getireni vurmakla başla işe. Bugün bu iş sana pahalıya patlamaz nasılsa!

Çıkacağı anda, Adrien, avluda patronunun yanında çırak olarak çalışan

Lipovalı küçük Serafim’i gördü. Küçük çocuk, elleri ceplerinde, burnunu aya havlayan köpekler gibi havaya dikmiş, Rusça aksanıyla bağırdı:

“Adrien Bey! Usta dedi ki, dün akşam içkiyi her zamankinden fazla kaçırmış bu yüzden bu sabah iş yokmuş."

“Peki ne zaman olacakmış?”

“Belki öğleyin, birden sonra olur, dedi.”

“Peki, Serafim. Tamam.”

Ve hemen aklına Mihail geldi:

“Saat altı. Şu anda mallarla çıkmış olmalı, gitmeden önce yakalarım onu.”

Ama Leana'nın sokağa bakan güzel odasının penceresinin önünden geçerken, elinde olmadan içeri bir göz attı.

“Girsene!" diye seslendi kız, yatağından. “Mademki iş yok, sabahın bu saatinde nereye gidiyorsun?”

“Serafim’im dediklerini duydun demek?” dedi içeri girerken.

Ve sonra, kıza ne yalan söyleyeceğini bilemedi. Genç kız odasının bu dağınıklığı ve kokusu, bir anda aklını başından almıştı. Kız da bunu fark etti ve örtülere daha sıkı sarındı.

“Böyle erkenden nereye gidiyorsun?"

“Şey. Şeye gidiyorum... Şeye...”

Leana, bu sabah yatağında öyle güzeldi ki, başını döndürüyor, burnu ve gözleri hayatındaki her şeyi tersine çeviriyordu.

“Hadi, hadi! Yalan uydurmaya kalkışma! Gerçeği söyle bana: Bu saatte nereye gidiyorsun?"

Adrien, elinde kasketi, odanın ortasında, karşıya bakıyordu. Gerçeği ha? Gerçeği ona söylese miydi? Belki onun genç ruhu kendisini anlardı. Bu, zavallı Mihail’in kazancı olurdu. O da saçlarını okşayarak kıza sordu hemen:

“Söyle bana, Lenutza: Erkek kardeşim olsa, onu sever miydin?”

“Ona bağlı!” dedi kız, şeytanca. "Ama sen, hangi kardeşten söz etmek istiyorsun? Samoyla Petrov’tan mı?”

“Hayır, ondan değil. Samoyla’yı sevmek kolay: Mutlu insan o benim çok sevdiğim ve sana salık verdiğim dostsa, mutsuz olduğu için, onun kadar sevimli değil.”

“Kim bu? İnsanı iyice meraklandırıyorsun!”

“Kir Nikola’nın çırağı,” dedi. Adrien, bunu “istasyon şefinin gelecekteki yargıç oğlu" derecesine sakin bir şekilde söyledi.

Leana, şaşkınlığından üzerindeki örtüyü atıp güzel çıplak kollarını havaya kaldırdı.

“Hey Tanrım! Şu bitli herif mi? Deli misin sen, Adrien?”

Adrien, dostuna yöneltilen bu adi suçlamayı, gözlerinin önüne serilen tensel hazinelerle işitmişti ve güzellikle çirkinliğin böyle bir arada bulunuşu, kötü ruhlu bir cadının ilenmesi gibi geldi ona. Anası, Lenutza ve “Bitli" Mihail arasında düşlediği mutlu yaşamı suya düşmüştü işte!

Ezici bir yük biniyordu sırtına. Kolu kanadı kırık, tek söz etmeden kapıya yöneldi. Leana, ardından seslendi. Anlaşılmaz bir gürültüden başka bir şey işitmedi. Az önce sonsuza dek yaşamak istediği bu odanın görüntüsüyle dolu zihni, şimdi Mihail’in imgesiyle dopdoluydu, bir gün önce, ayrılırken kendisine son kez bakarken: “Bunca iyiliğe inanmam ben" diyen Mihail’in imgesiyle.

Ama umutsuzluğu uzun sürmedi. Adrien, dışarıda kendini toparladı: Leana, istediği kadar dostunu istememiş olsun, kendisi onu istiyordu ya!

Pastacının önünden geçti, plaçinta ve gevrek simit sepetlerinin her zamanki yerlerinde, fırının üstünde olmadıklarını gördü. Demek Mihail gitmişti. Dostunu tehdit eden bir tehlike varmışçasına, olanca hızıyla limana doğru koşmaya başladı.

İlk inişin başında, kendi kendine “buradan mı, yoksa öteki yoldan mı?" diye düşünerek duraksadı, sonra bu daha kestirme diyerek yokuş aşağı kendini bıraktı: tahıl vagonlarının oluşturduğu dehlize gelince, Mihail'in ağır ağır, ıssız demiryolunda yürümekte olduğunu sevinçle gördü. Hem sevindi hem de acı duydu, çünkü boynuna geçirdiği sepetin kayışla on beş

kiloluk yükün ağırlığı altında iki büklüm olmuş, her adımda sallanan Mihail, ona yazgıya boyun eğişin simgesi gibi görünüyordu. Uzaktan seslendi:

"Mihail!"

Beriki, ağır ağır döndü, Adrien’i görünce, sepetini yere bıraktı. Adrien, hemen yanına koştu:

“Günaydın, Mihail" dedi elini uzatarak. “Sizinle birlikte satışa geldim: İşi bilirim.”

“İyi ettiniz," dedi Mihail, elini sıkıp gülümseyerek.

Adrien, Leana’nın açtığı yaraya merhem sürüldüğünü hissetti. Mihail'in sözleri de, el sıkışı gibi sıcaktı ve yorgunluktan kızaran yüzü, parlayan ve Adrien’in gözlerine açıkça bakan bakışlarıyla sevinç saçıyordu. Delikanlı, dostunu ilk seferden daha az vahşi buluyordu.

"Ama biliyorsunuz," diye ekledi Mihail, “burada oyalanamayız, çünkü malları soğutursam, işçiler küfreder.”

"Doğru," diye onayladı Adrien. “Bunlardan çabucak kurtulmalıyız. Ben de öyle yapardım.”

Bunu söyleyerek, sepeti kaptı, kayışı tek omzuna geçirdi ve yola koyuldu. Boş bulunan Mihail, buna engel olamadı. Postallarını sürüyerek ardından koşmaya, bir yandan da söylenmeye başladı:

“Hayır, sepetimi taşımanızı istemiyorum! Bu, benim işim!”

Ama öteki, uzun ve güçlü bacaklarıyla aldırmadan gidiyordu:

“Zararı yok! Az ileride geri alırsınız.”

“Hemen bana verin, onu! Bekleyin!"

“Az sonra! Siz biraz soluklanasınız diye azıcık taşıyacağım. Kayışlar boynunuzu kızartmış. Ayrıca ben, sizden daha güçlüyüm, biraz akıllı davranın!”

Adrien, koşar gibi gidiyordu. Mihail, onu uzaktan izlemeye razı oldu sonunda.

Üzerinde yalnızca gömlek bulunan bir yığın adamın, bir Hollanda gemisine yük taşıdığı “6 Numaralı Rıhtım’a girecekleri anda, Adrien durdu ve sepeti dostuna uzattı.

“Al bakalım” dedi, sanırım bunda bir kötülük yok. İnsan bunu bazen bir yabancıya bile yapar.”

Mihail, onun ellerini tuttu ve Adrien’in sonradan, bütün dostlukları süresince göreceği içtenlik ve açıklıkla:

“Tabii, elbette, Adrien” dedi, sizi iyi yürekli bir insan ya da doğudan gelen bir dost olarak görmek zorundayım. Hoşuma gitmeyen şeylere beni zorlamamanız koşuluyla.”

Bu uyarı, Adrien'in umurunda bile değildi, öyle ki bu ilk kazancın hemen ardından neredeyse bir vagonu çekip alaşağı edecek denli güçlü sayıyordu kendini.

Mihail’in, mallarını bir saatten daha kısa sürede sattığı “6 Numaralı Rıhtım’da çalışan yükleme boşaltma işçileri, sepeti görür görmez, bir anda üzerine atıldılar. Getirdiklerini daha sıcakken kapışıyorlardı; çünkü gevrek simit soğuyunca tadı kalmıyor, soğuk plaçinta ise ancak köpeklere layık oluyordu. Götürü çalıştıklarından, kimse onların yemek yemelerine engel olamıyordu; ama onları böyle sırtlarında elli ya da yüzer kiloluk çuvallarla, yorgunluktan bitkin, boyunları tutulmuş, gömlekleri tere batmış bir durumda lokmalarını çiğneyip yutarken görmek, insanın içini parçalıyordu!

Her zaman, büyük bir aceleyle simitçinin başına üşüşürler. Mihail, sepeti yağmacılardan korumak, malını bir çuvalla örtmek ve parayı peşin almak zorundadır. Bu önlemlere karşın sepet boşalıp da Kir Nikola'nın parasını saydığı zaman, kesinlikle açık çıkar.

Adrien, Mihail’e elinden geldiğince yardım ediyor, kendisini tanıyanlara, bu dostun mallarını asla çalmamalarını, çünkü bu yabancının bambaşka olduğunu, ama Rumenceyi iyi bilmediği ve yoksul kaldığı için geçimini böyle kazandığını anlatıyordu bağırarak.

Satış bittikten sonra, Mihail’in, içinde çuvalla para kutusu bulunan sepeti sevinçle omuzuna attığını gören Adrien, sordu:

“Bizim liman işçilerinden, yani müşterilerinizden hoşlanıyor musunuz?”

“Beni eğlendiriyorlar,” diye bağırdı Mihail, bakışları ırmağa dalıp giderek.

“Sizi eğlendiriyorlar mı? Her zaman olmaz canım. Sizin gibi kışlada simit satarken mallarını aşırdıklarında, hiç eğlenmezdim ben, çünkü sonunda Kir Nikola'ya hesap vermek zorundaydım.”

“Ben de hesap veriyorum, ama Kir Nikola, “bu müşterilerin” “kuluçkanın altından hiç çaktırmadan yumurta aşıracak” kadar becerikli olduklarını biliyor. Ne denli dikkat etsem de, yine çalıyorlar. Bu da beni eğlendiriyor. Nasıl eğlenmeyeyim, bu işi yapan adamların çoğu aile babası, yurdu için savaşacak yiğit kişiler? Yargıç karşısında tanıklık ediyorlar, belediye başkanlarını ve milletvekillerini seçiyorlar ve sonra benim sepetimin karşısına geçip, iki kuruş kar etmek için türlü maskaralık ediyorlar. Bazen hırsızlığı zamanında fark ediyorum, ama bu iş öyle ustalıkla yapılıyor ki, elimden bir şey gelmiyor: Yalnızca bu ustalık, iki kuruştan fazla eder. O zaman da kendi kendime: ‘Böylesine küçük bir şey için neden bunca zahmete giriyorlar acaba?’ diye soruyorum. Bu çörekleri satın almayacak kadar yoksul değiller. Hırsız da değiller; hepsi çalışıyorlar, iyi de kazanıyorlar. Hırsızlıkla geçinen adamın çalması şaşırtıcı değildir; buna karşın geçinecek kadar para kazanan namuslu insanın, iki kuruş için onurunu ayaklar altına almasını anlayamıyorum. Siz anlıyor musunuz?” diye sordu Mihail'e büyük bir ciddiyetle.

“Bunları hiç düşünmedim,” diye karşılık verdi Adrien.

"Öyleyse düşünün. Bunlar insan yaradılışının gariplikleridir. Bunları düşünürken, siz de bulduğum eğlenceyi anlarsınız.”

“Çaldıkları malı geri almaya kalkışmaz mısınız?" diye sordu, Adrien.

“Hayır, böyle bir işe kalkışmam. Hatta bunu denemem bile; hırsızı bilmektense, sizi öldürmeye kalkışırlar; dürüst adam başkaldırır, o zaman, namusunu kurtarmak için, cinayet işlemeye karar verir. Sonraları gerçek haydut olanlar, bu tür suçlarla başlamışlardır işe. Kim bilir, kaç yiğit kişi, bugün bir parça simit çaldı diye, üç ay hapis cezasına çarptırılsa, zindan kuşu haline gelirdi. Acımasız adaletin damgasını yiyince bir kez, en iyi adam bile namus duygusunu yitirir."

Adrien'e kalsa, akşama dek onu böyle dinlerdi, ama Mihail, sepeti

karıştırmak için durdu.

"Bir parça çörek ya da simit yemek ister miydiniz?” diye sordu.

“Size kaldı mı?”

“Günlük payımı ayırırım: Yarım kilo plaçinta ve üç gevrek simit; ama ben ancak yarısını yerim."

“Neden kalanını satıp para kazanmıyorsunuz?”

“Onları, uslu çocuklara vermeyi severim de ondan.”

“Hiç değilse tütün paranız çıkardı.”

“Tütün de yine bir kazanç olurdu; on beş frank aylığınızla birlikte yirmi beş frankı bulurdu geliriniz.”

“Elime yirmi beşten fazlası, hatta iki katı geçiyor!” dedi. Mihail, gözlerindeki gizemli bakışla.

Sonra Adrien’in anlayabilmek için kafa patlattığını görünce (yöneldiği kişiye çok hoş gelen ilk yakınlaşma belirtisi olarak), yavaşça koluna girdi ve ona:

"Kafanızı yormayın! Birazdan görecek, anlayacak ve bana hak vereceksiniz."

Böylece konuşurlarken, ne birinin, ne de ötekinin canı yemek istemiyordu. Mihail, sepetini sırtına attı, ırmak boyunca, evinin karşı yönünden Violatos camcılarının bulunduğu yana yöneldi. Adrien, buna çok sevindi. Arkadaşının her an dükkanına dönmesinden korkuyordu. Ancak malın yapılıp satılması için arkadaşının sabahın ikisinden beri aralıksız çalıştığını bildiğinden, -uyumak üzere- öğleye dek boş olduğunu biliyordu. Ama Mihail, bu saatte uyumaya alışkın değildi, zamanını okumakla ya da sağda solda dolaşmakla geçirirdi. Kir Nikola’nın üstelemelerine karşın, nerelerde dolaştığını, neleri sevdiğini kimseler bilmezdi. Öğleden sonraları -efendi ile uşağı biraz yatıp dinlendiklerinden- “pis Arnavut’un lokomotifinden yeni bir çörek simit postası çıkar, beşle altı arasında yeni bir parti satış yapılır ve iş bitirici de, Mihail özgür kalırdı. O zaman da o, akşam yemeği yer, bazen saat sekizden önce yatardı.

Adrien'in de yaşama biçimi aşağı yukarı aynıydı. Şu anda dostunun geri

dönmeyi düşünmediğini, mutlu göründüğünü, postallarını sürüyerek yürüdüğünü, limanın gürültüsünün ancak derinden gelen bir yankı gibi duyulduğunu, insansız kıyıların vahşi şiirselliğinin başladığı noktaya yaklaştığını görüp, seviniyordu. Az sonra, un fabrikasını geçtiler. Biraz ötede, Karaköy denen Rum mahallesinin asıl İbrail kentinin kurulduğu yaylanın eteklerine dek uzanan, evleri göze çarpıyordu; ince belli, çok güzel İbrail burada, Karaorman'dan tutun da ondan son öpücüğü alan Sulina'ya kadar, birçok sevgili ile sevişen güvenilmez yavuklusu, gümüş bedenli yeşil yeleli Tuna'nın kollarına kendini bırakırdı!

Kir Nikola gibi Doğruların yatağı olan ve bugün kaybolmuş bulunan Karaköy'ün sevinçlerini ya da kaygılarını kim dile getirecek? Evlisi ve bekarıyla, kadını ve erkeğiyle, çoluk ve çocuğuyla, seslerinde ve gözlerinde unutamadıkları anayurtlarının özlemi okunan bu insanların dokunaklı sarhoşluğunu, iç çekişlerini ve gözyaşlarını, sokağa her çıkışlarında işittikleri “pis adamlar” sözünün verdiği acıyı kim anlatacak? Hepsinin de Tuna'ya ve direklerden oluşan ormanına tünemiş bu Karaköy'e neden indiklerini kim söyleyecek bize? Neden acaba kendilerine boşluktan yer çıkaracak, insanın yüreğini kaldırırcasına birbirine sıkışmış direkler üzerinde evler ve avlular yaratacak kadar sıkış tepiştiler?

Ah, ne yazık!... İnsan yüreğinde, sevgiyle kinin neden yan yana bulunduğunu kim söyleyecek bize?

Mihail, dostluklarını pekiştirecek, daha sonraki görüş ayrılıklarını unutturacak, yaşamlarını birleştirip onları birbirinden ayrılmaz duruma getirecek bir rastlantıyla; Adrien kadar büyük bir sevgi duyuyordu doğaya: Bütün o gizli görüşlerimizi, yoksul düşüncelerimizi, değersiz yargılarımızı karartan bir ışık fışkırmasıydı bu. Bu güzel yere gelince, ikisi de bunu fark etti; sevdiğimiz kişide aynı tutkuyu sezdiğimiz zaman bakışlarımıza yansıyan sevinçle ürperdiler.

Aynı istemle sürüklenen adımları, burada kendiliklerinden durdu ve ırmak kıyısının kurumuş çamurları üzerine, kendini ilk kez Mihail bıraktı. Sevgili Karaköy'ün anılarıyla duygulanan Adrien'se, bakışlarını yaylanın eteklerine sığınan evlere çevirdi:

“Rumcayı,” dedi, “bundan altı yıl önce, unutulmaz acılar pahasına, orada öğrendim.”

“Bütün gerçek zaferler acı çekilerek elde edilir,” diye karşılık verdi Mihail, çöreği beş eşit parçaya bölmeye çalışırken.

Adrien, bu işi neden böyle bilgince yaptığını soracağı anda, Rumca konuşan çocuk çığlıkları yaylanın üzerinden duyuldu.

“Bakın! Mihail gelmiş!" diye bağırdı içlerinden biri.

“Kiiim?” diye haykırdı, bir başkası, daha uzaktan.

“Mihail, canım, çörekçi Mihail dedim!"

Sonra avaz avaz Rum adları çınladı:

“Hristos! Stamati! Vasili! çabuk gelin!"

"İşte bunlar, benim dostlarım," dedi Mihail kalkarken.

Küçük Rum çocukları, dik yamacı keçi gibi indiler, Mihail'in çevresini sarıp, sevinçten ışıldayan yüzleri, kalkık burunları, meraklı gözleriyle yumruklamaya başladılar:

"Dün gelmedin!" diye sitem etti, çetenin elebaşısı olan en büyükleri.

"Hayır, çünkü bayramdı," diye özür diledi Mihail; onları gördüğü için sevinçle gülümseyerek.

"Ya, hangi bayram?” diye yüzünü buruşturdu çocuk.

"Maskaralık!” dedi başka biri

Bu yakınlık karşısında merakla kendilerine bakmakta olan Adrien'i fark eden büyük çocuk başıyla onu göstererek Mihail'e sordu:

“Bu da kim?”

“Bir dost."

“Demek artık dostun da var?”

“Evet, ama o benim çöreklerimi sevmiyor.”

Mihail, taşı gediğine koymuştu: artık Adrien'i ortak olarak görmeyen küçük yanına gidip elini sıktı.

“Rumca bilir misiniz?”

“Evet.”

“Ama Rum değilsin!”

“Hayır, Romen’im ben.”

“Yazık!” dedi, küçük ulusçu.

“Neden yazık olsun?” diye sordu, Adrien.

“Çünkü bizler, büyük bir ulusuz,” diye karşılık verdi çocuk.

Adrien, onu iğnelemek istedi:

“Evet,” dedi, “siz büyük bir ulussunuz ama yine de bizim mamaligayı yani mısır ekmeğini yemeğe gelmişsiniz.”

“Asla!” diye bağırdı yumurcak, öfkeyle: "domuzlar yer onu!”

“Haklısın. Yani” dedi Mihail. “Onu. ben de sevmem.”

Ve çocuklar, bakışlarıyla parçaların ağırlıklarını ölçerken, plaçintayı paylaştırmaya başladı.

“Bugün, dört yerine beş kişisiniz,” dedi Mihail, “ama hesap tamam olsun diye, size kendi payımı veriyorum.”

En büyükleri, dudaklarını yalayarak açıkladı:

“Mihail, yeni gelenin kim olduğunu biliyor musun?”

"Hayır.”

“Sana sözünü ettiğim Hristodulos bu, hani kocasından her akşam dayak yiyen Kalyopi'nin oğlu.”

Böyle tanıştırılan çocuk, yargıyı yumuşatmak için araya girdi:

"Ama yine de babam, dün akşam öyle sarhoştu ki, annemi dövemedi,” dedi; buna karşılık gaz lambasını kırdı, az kalsın yanıyorduk.”

“Bu da bir ilerleme!” dedi, Mihail, Adrien'e acı dolu gözlerle bakarak.

Biraz sonra, çocuklar gidince, iki dost, kurumuş balçık üzerinde yollarına devam ettiler, Mihail, heyecandan kısılmış bir sesle:

“Görüyor musun Adrien, birikimlerimi nerede harcıyorum?” dedi. "Güzel

yurdunuzda, bu çocuklar benim ailem; beni içten seven, beni sevinçle bekleyen yalnız onlar; daha çörek satıcısı olmadan önce, İbrail’e yeni geldiğim sırada rıhtımda başıboş dolaşır, açlıktan kıvranırken sevdiler ve beklediler. Beni on beş gündür tanıyan Grivitza Sokağındakiler gibi bana “bitli" demeyen de yalnızca onlar.”

Artık gözyaşlarını tutamayan Adrien, ansızın bulutların arasından çıkan güneşten korunmak istercesine elleriyle yüzünü kapadı ve sessizce ağladı. O, her şeyi daha dostu konuşmaya başlamadan önce anlamıştı. Ve Mihail’in söylediği sarsıcı sözler, yüreğini örselemekten başka işe yaramadı. Leana’yı ve sabahki sahneyi anımsatan “bitli" sözcüğü bardağı taşıran son damla olmuştu.

Mihail’in elini tuttu ve hıçkırarak ona:

“Zavallı dostum” dedi. “Sizden özür diliyorum. Bunların hepsini biliyorum.”

Bu içtenlik karşısında, Mihail'in boğazı düğümlendi:

“Haydi, Adrien, güçlü olmalıyız” dedi. “Göz yaşlarımızı içimize akıtmalıyız. Yaşam, gözyaşlarına değmez.”

Ama Adrien, doya doya ağladı. Mihail’i haksızlık karşısında ezilmiş biri olarak görüyordu: Ruhunun keşfettiği ilk dostu, ezilmiş biriydi. Doğduğu kent, böylesi birine yalnızca yoksulluk ve aşağılanma vermişti. Onu hemen gecekondusundan alıp evine götürmek, bütün varlığını önüne sermek isterdi; ama Mihail’de talihsizliğin doğurduğu inatçı bir iradenin varlığını seziyor, bunu aşabilmek için ona büyük bir saygı, tedbir, içtenlik ve sevgiyle yaklaşmak gerektiğini anlıyordu.

Mihail, bu iyilik belirtisi karşısında çok duygulandı. Bu onun için gerçek bir açıklama gibi göründü. Dünya ile arasında çektiği duvara, kuşkuculuğuna karşın, sevgi ateşi karşısında eritmeyecek buz bulunmadığını bilecek kadar zeki, iç dünyası zengin biriydi. Kuşkusuz Adrien, onu tamamen kazanmamıştı, ama bu umulmadık olay, Mihail’in güvensizliğinde küçük bir gedik açmaya korkunç “hiçleştirme" kangrenine tutulmuş yüreğine, küçük bir yalazın sızmasına yetmişti. Böylece, Adrien’in yüzünü elleriyle saklayarak hıçkırdığını görünce, yavaşça omzuna dokundu:

“Şey. Bakın. Bana iyilik yaptığınızı itiraf etmeliyim, Adrien... Artık

kendimi daha az yalnız hissediyorum. Ve bundan sonra, sizinle buluşmaya seve seve söz veriyorum. Haklısınız, önceleri inanmıyordum, kuşkulanıyordum, ama siz, gerçek bir dostsunuz."

Adrien, yüzü gözü yaş içinde, ona baktı:

"Gerçekten dostunuzsam dedi, talihsizliğiniz karşısında nasıl kayıtsız kalabilirim? Sizden nasıl ayrılabilir de, sizin gecekondunuza, yalnızlığına döneceğinizi bile bile temiz bir yatak, sevgi ve yiyecek bulduğum yere, evime dönebilirim? İkimiz de yoksul olsaydık, sorun kalmazdı. Ama ben varlık içinde, siz yoksulluk içinde, bu mümkün değil! Böyle bir dostlukta yokum ben. Ve beni böyle bir dostluğa zorladığınıza göre, bana karşı haksızlık etmekte, zalimce davranmaktasınız. Çok korkunç bir şey bu. Çok korkunç. Kötülük ediyorsunuz bana!"

Adrien haklıydı. Mihail, ona karşı haksız davranmıştı. Bu da, çok korkunçtu gerçekten.

Bir çöp tenekesinden alınmışa benzeyen kasketi elinde, orada, Adrien'in yanında oturuyordu. Kirli gömleği de aynıydı, külrengi ceketi yırtık, yakası yağ içinde, çok uzun gelen kolları kıvrılmıştı; kısa pantolonu yama içinde, postalları boyasızlıktan sertleşmiş ve erimişti; olanaksız bir rahatı dile getirircesine, kollarını bacaklarının arasına sarkıtmıştı, bitleriyse ara sıra ortaya çıkıyor, sonra yine yok oluyorlardı -ve bütün bu yoksulluk yığını içinde, beyninizi okuyan, hayvanların tatlı bakışlarını anlayan ve dostluğun açık ruhuyla konuşan bir çift göz- bundan büyük adaletsizlik olur mu, söyleyin?"

(Yalnızlığa yenik düşmüş dost, bu dünyanın neresinde olursan ol, sana yüreğini açan tanımadığın biri karşısında, acı gibi, neşe gibi yüce ol! Sana sunulan hazine karşısında, içindeki hâzineyi gizleme! Umutlarını yerle bir eden fırtınalar ne kadar büyük olursa olsun, soylu ol, güven veren biri olarak kal, ruhunun öz sıcaklığına her zaman inan ve onu senden isteyeni geri çevirme: Onu içinde hissettiğin an, onun yalnızca sende bulunmadığına emin olabilirsin -çünkü insanca yaşama, kimsenin tekelinde değildir- senin ayarında bir dosta haksızlık etmektense, bir saatte yüz kez aldanmak iyidir!)

Yumuşak ışıklı güneş, bulutları ve sabah serinliğini tamamen dağıttığında, saat dokuzdu. Irmağın yüzü pırıl pırıldı. Karşı yakadaki ağlayan söğüt ormanı ayrıntılarla zenginleşti ve ta ötelerden, insana hüzün veren Dobruca

Dağlarının karaltısı ufka vurdu.

İki dost, anlaşılmaz şeylere karşı duyulan aynı dinsel korkuyla, ama değişik duygular içinde susuyordu.

Adrien; yüreği kabarmış, gözleri şaşkın, durmadan kumsala vuran dalgaların şapırtısına bakıyor ve görünmeyen minik ellerin; bazı düşünceler yakalamaya, onları birleştirmeye ve Mihail'in direnmesini yıkmaya, iyilik dolu tasarılarını gerçekleştirmenin çaresini bulmaya çalışıyordu.

Mihail de allak bullaktı, ama işin gerçeğini görmekte güçlük çekmiyordu. Adrien’in ne istediğini biliyor ve içinden onu, suçluyordu. Çünkü o, kendisinin iyiliğini kendisine karşın, yani gururunu kırarak istemişti.

Yatıştığını görünce, ona sordu:

“Bu sabah çalışıyor musunuz?”

“Hayır. Saat birde çalışacağım.”

“Peki, kısa bir süre için, ırmağın öte yakasına geçmek ister misiniz? İkimize de iyi gelir bu."

Adrien, gözlerini fal taşı gibi açtı. Babasının öte dünyadan dirilip geldiğini söyleseler, bu denli mutlu olamazdı:

"Gerçekten mi? Benimle dalga geçmiyorsunuz ya?” diye sordu, yüreği sevinçle çarparak.

Ve yüzünde, öyle çocuksu bir umut belirdi ki, Mihail biraz üzüldü.

“Söylediğime göre, dalga geçmiyorum demektir. Beni ayı mı sanıyorsunuz?”

“Biraz öyle göründü de!”

“Elbette, istersem öyleyimdir; ama haksız mıyım yani?”

“Ben de bazı şeyler seziyorum."

“Sezmek söz konusu değil, çünkü o zaman insan, gerçeğin ya üstünde ya da altında kalır. Önemli olan, olanı görmektir. Hadi bakalım, şimdi gidip, kürekçisi Rumca bilmeyen bir sandal bulun.”

Adrien, kayıkçıyla geri döndüğünde, Mihail sordu:

“Konuştuklarımızı anlamadığından emin misiniz?”

“Evet.”

“Nasıl anladınız?”

“Ona Rumca, beni karşıya geçirmesini söyledim; o da, ne dediğimi anlamadı."

Mihail:

“Bu oğlan, hiç de budala değil” diye düşündü.

Ve ilk önce o bindi, sırtı kürekçiye dönük bir şekilde oturdu. Adrien burun yanına, dostunun karşısına yerleşti; bu küçük sınavdan sonra ona ürkerek bakıyordu.

“Bazı saygısız kulaklara, yabancı bir dille konuşabilmek ne kadar güzel” dedi.

“Hele birkaç dil konuşabilmek daha da iyi, çünkü Rumca, İbrail’de çok yaygın,” diye ekledi Mihail!

“Siz, çok yabancı dil biliyor musunuz?"

"Birkaç tane.”

“Hangilerini?" diye sordu. Adrien, en büyük isteğini dile getirerek, pek çok yabancı dil bilmek en büyük isteğiydi.

Mihail, -özel yaşamı ya da bilgisi konusunda soru sorulunca duyduğu o insanı hayran bırakan utangaçlıkla-gülümsedi. Sonra da:

“Fransızca mı gördünüz,” dedi. Yeri geldiğinde, ötekileri de öğreneceksiniz.

Adrien’in yerinde bir başkası olsa, bu cevaptan pek çok anlam çıkarırdı. Ama bizim delikanlıya bu kar etmedi, soruyu çevirip daha saygılı bir şekilde sordu:

“Yunanlı değilsiniz galiba.”

“Hayır.” dedi Mihail, Adrien’in biraz yaşam deneyimi olsaydı, yüzünün kızarmasına bakıp soru sormazdı; ama böyle olmadığından, sürdürdü:

“Ya Fransız?”

“Fransız da değilim,” dedi Mihail, kayığın dibine bakarak.

Sonra başını birden kaldırarak, ciddi bir yüzle bizim beceriksize ilk dostça cezayı verdi:

“Size önerim şudur, Adrien -eğer dostluğum sizi ilgilendirir ve siz de onu kazanmayı isterseniz- gelecekte, bir daha bana karşı böyle saygısız davranmayın. Kendim için ya da sizin için susmak zorunda kaldığım durumlar olabilir. Bazılarını öğrenebilmek için, biraz sabır bekliyorum sizden. Konuşmak istediğim zaman, beni zorlamanıza hiç gerek kalmaz. Konuşurum ben. Bu konuyu kapatalım artık.”

Adrien, kendisi gibi açık yürekli birinden umulmayacak biçimde anladı.

Irmağı aşmışlardı. Kayık, sağ kıyıda, suyun akış yönünde, söğüt dalları altında dokumacı mekiği gibi kayarak ilerlemekteydi. Bu tür gezintilere alışkın olmasına karşın, Adrien böylesine hiç duygulanmamıştı; yanında şu anda, kendisini anlayan ve kendini ona yaşamını alt üst edecek kadar sevdiren bir dost vardı.

O sırada, heyecanını yenmiş olan Mihail, arkadaşına önden yanaştı.

“Açıklayın bana, Adrien," dedi: Biraz önce size karşı “haksız” davrandığımı, “kötülük” ettiğimi söylerken, ne demek istediniz? Beni nasıl görüyorsunuz?"

“Ama,” diye karşılık verdi, Adrien, arkadaşının canını sıkmış olduğundan çekinerek “saygınlığınıza yaraşmayan bir durumda görüyorum sizi ve buna üzüldüğünüzü düşünüyorum.”

“Bunun beni üzdüğünü, nereden biliyorsunuz? Bunu size söyledim mi?”

“Hayır, ama tahmin ediyorum. Yaşamınız pek hoş değil. Ben de tattım onu.”

“Yoksulluk içinde olduğuma eminsiniz demek?"

Bu ters soru, Adrien’i allak bullak etti. Artık hiçbir şey anlamıyordu. Şaşkın gözlerini iyice açtı. Mihail, kısa, şen bir kahkaha attı, bu da ötekini iyice afallattı. Adrien, insanların en mutsuzu sandığı, oysa mutsuzluğu karşısında, büyük bir içtenlikle bu adam konusunda ne düşüneceğini

bilemiyordu. Böylece Mihail, daha ilk çatışmada elindeki silahı kolayca düşürmüştü. Her terslik karşısındaki şaşkınlığı, kazanılmış doğruların yıkılışı karşısında gösterdiği içten umutsuzluk, Mihail'in, bütün iyilik gösterilerinden daha çok hoşuna gitti. Daha sonra, bu onun en büyük zevklerinden biri olacaktı.

“Demek ki sizce" dedi gülmesini frenleyerek, “benimkinden daha acıklı bir durum yok.”

“Hastalık ve hapisliğin dışında, olamaz.”

“Öyleyse, yanılıyorsunuz. Yoksulluk -yaşamı olanaksız kılan- gerçek yoksulluk, giyim yoksulluğu ve beni içinde gördüğünüz çamur değildir, ama sevdiği yaşamı sürebilmek için bütün olanaklara sahipken, insanca yaşayamayan adamın korkunç durumudur. Ben bunu tattım ve gerçekten yoksul oldum! Bugünse mutluyum: Eskiden yanına bile yaklaşamadığım sularda, ördek gibi kanat çırpıyorum. Bunun farkında değil misiniz?”

Mihail alaycı gözlerle kendisine bakarken, Adrien, ne diyeceğini bilemeden, aptal aptal ona baktı, sonra -bırakalım bunu diyen bir el işaretiyle- elini onun dizine koydu:

“Size bir soru sormak isterdim,” dedi.

“Konuşun... istediğiniz her şeyi sorun. Sizden gizlim saklım yok” diye bağırdı Adrien, Mihail'i eğlendirip yumuşatan üzüntülü bir hareketle.

“İlginç dostlarınız var mı?”

“Hayır. Yalnızca bazı tanıdıklarım var. Benim anladığım şekilde dostluğa henüz rastlamadım.”

“Peki, dostluk nedir sizce?"

Adrien, çekinmeden karşılık verdi:

“Ama bu kolay: Dostluk, insanın, anladığı sanatı, doğayı ve insanı, özveriyi aşan bir şekilde sevmesidir.”

"Özveriyi aşan bir şekilde mi!” diye haykırdı Mihail, hüzünle. “Evet, olması gereken budur. Ancak yaşam, asla bu çizdiğiniz çembere sığmaz.”

“Neden sığmasın?” diye bağırdı. Adrien, hararetle. “Güzel olan her şeyi

seven insan, iyi yürekli olamaz.”

“Her zaman olmaz, ama dediğinizi doğru varsayalım yine de; iş bununla bitmez. Bazen en iyi insanların bile anlaşmasını engelleyen ırk ve eğitim ayrılıkları vardır. İnsanların kişilikleri, huyları, yapıları, duyarlılıkları konusunda bir şeyler okudunuz mu?”

“Hayır, bu konuda hiçbir şey okumadım.”

“Neler okuyorsunuz?”

"Edebiyat: Yalnızca bunları anlıyorum.”

“En beğendiğiniz yazarlar hangileri?"

“Balzac, Dostoyevski ve benzerleri.”

“Kim önerdi size onları?”

“Yüreğim."

“Dediğiniz doğruysa, müthiş bir şey bu. Ama edebiyat, tek başına yeterli değildir, çünkü başımızı döndürürken, bilgi edinmemizi engeller. Kuş için kanat neyse, edebiyat da beynimiz için odur! ama kuş, yanılmadan uçuyorsa, bu kanatları olduğu için değil, yanılmayan bakışları yüzündendir. Şiir, bir saatlik dingin ezgidir ve ben, yeryüzünün bütün güzelliklerini, sanatın bütün belirtilerini, sevebilecek her şeyi, şiirle anlarım. Ama ne yazık ki, şarkı söyledikten sonra, yaşamak gerekir. Yaşamak demek ise, yaşama karşı savaşmak demektir."

“Şaka ediyorsunuz!” dedi, Adrien.

“Her zaman dinleyin,” diye sürdürdü Mihail, büyük bir ciddiyetle. “Yaşamı, alabildiğine karmaşık, parçalanmış, çok kocaman bir makine olarak düşünün. Parçaları yetilerimizi, içgüdülerimizi, tutkularımızı, gereksinimlerimizi canlandırır. Makineyi en iyi biçimde çalıştırmamız için, onu en iyi şekilde kurmak gerekir; bu iş de, daha ustası doğmadığından yapılamaz; makine, bütün bilgilerimizi saptırır: Bilgi derken, onu toplumsal destekler ve hatta bazen topluma kulak asmadan sürdürülecek kişisel yaşam çerçevesine yerleştirip işletmeyi anlatmak istiyorum.

“Bu makinenin parçaları, insanı şaşırtacak kadar kolayca birbirine uyar; Onları ne şekilde birleştirirseniz birleştirin, hemen uyum sağlarlar, tamamı

çalışır, başını alır gider, verilenle ya da kendisine bırakılanla yetinir; insan gibi kolunu bacağını keser, gözünü çıkarır, kulağını koparırsınız, burnunu çıkarır, yüzünü dağıtırsınız, kör, sağır, topal bırakırsınız, o yine de yaşamak ister, çünkü ufacık bir şeyle yetinen bu sonsuzlukta küçük bir damladır o.

Bu düzenek, dünyadır. Dinginken, şiir yaratır; İki kişiyle bir odada, bin kişiyle bir tiyatroda, ya da yüz binlerle bir statta, hemen hemen kusursuz bir birlik, bir uyum meydana getirir. Çünkü bu anlarda, yaşamaz, düş kurar.

Örneğin; sonu mutlu biten bir romanı okurken, sevinç gözyaşları akıtan dedikoducu kadın; sokak köşelerinde kucaklaşan dostlar; davul sesiyle coşan ve kardeşlik duyuları depreşen halk; politik konuşmacıları omuzlar üstünde taşıyan seçmen yığınları hep böyledir. Alay edecek bir yan yoktur bunda. Yaşamın, hatta en adice yaşamın ana direği, iyilik yapma arzusu, eli açıklık, bir ülkü ardına koşma eğilimidir. Ama bunlar yalnızca düştür. Zavallı insanlık makinesi düş kurmayı bırakıp yaşamaya başlayınca, her şey allak bullak olur, çatırdar, bozulur ve daha bir gün önce kucaklaşanların birbirlerinin yüzlerine tükürdüğü görülür.

Şiirle lağım yan yanadır çünkü. Düş, yaşamın karşıtlıkları arasında sıkışıp kalmıştır. Toplum makinesi, azla çalışır, ama hiçbir makinist onu en kusursuz biçimde işletemez. Adrien, onun çarklarına kendinizi kaptırmamaya çalışın; bunu size söylememe izin verin, çünkü size yakınlık duyuyorum, ayrıca da siz, o çarkların arasından kolu kanadı kırık çıkacak insanlara benziyorsunuz.”

Adrien, Mihail'in kendisine yakınlık duyduğunu işitince, yüreğine merhem sürüldüğünü hissetti.

“İyi ama,” diye karşılık verdi, “insanların, sevgiyle anlaşabileceklerini sanıyorum ben.”

“Yaşam, ancak kendi öz bencilliğine uygun olan sevgiye izin verir," dedi Mihail, soğuk bir sesle. “Kalanı uydurmadır, düştür.”

“Nasıl olur?" diye bağırdı Adrien! "Benim sevgim başkaları içindir; sizin ve sizin gibilerin yanında yaşamak için, canımı seve seve veririm!”

“Olabilir. Ama yaşam içinde pek öneminiz yoktur, sizin.”

“Oysa ben, bu tür yaşamayı, en iyi yol diye biliyordum.”

“Elbette, öyledir. Ancak siz ve ben, Pierre ya da Paul, bizler yaşam içinde, bedendeki bir kıl gibiyiz; ondan vazgeçilebilir ve yaşam sürer. Çünkü insanlığı yaratırken. Tanrı şöyle yaptı sanırım: Önündeki ilk potaya ilk önce şu gördüğümüz biçimiyle yani bütün organlarından yoksun kaldığı zaman bile, iyi kötü yaşayabilecek nitelikte olan insanın hamurunu koydu. Ama onu kendi haline bırak-saydı, çamur yığını belli saatlerde gerektiği gibi titremeyecekti; o zaman Yaratan, ona biraz güzellik, biraz yetenek, biraz eli açıklık, bir parça zeka ekledi -tıpkı kaz ciğerine azıcık mantar ekler gibi- sonra da, Ulu Efendimiz, karışımı yoğurduktan sonra, bıçağı alıp hamuru gelişigüzel parçalara ayırdı. Bu da, pek çok karışıklığa, rahatsızlığa yol açtı, çünkü bütün insanca değerler bir-biriyle bağdaşamayacak şeylerdi. Kaz ciğerinin içindeki mantar gibi, tek başlarına ve sindirilmemiş olarak kaldılar. Ne yapalım, kokunun aldatıcılığı başarılı oldu. İşte bu yüzden, bu yanlış anlaşılma üzücüdür.”

İnancına ters gelen bu sözler Adrien'i çok üzdü. Bakışları, elinde olmadan kente kaydı, dünyayı Mihail’in gözleriyle görmeye çalıştı. Hiçbir şey göremedi. Düş kırıklıklarını, anasının sıkıntılarını, yaşamı en somut yanıyla alarak kendisini ürküten Leana’ya duyduğu sevgiyi düşünüyordu; bütün bunları dostunun yansıttığı hoş ışık içinde yeniden değerlendirmek istedi. Ama akıl yürütmelerinden hiçbir sonuç çıkaramadı.

Deneyimi azdı; Kötülüğü unutan güçlü delikanlılık sinirleriyle acı çekmiş, sevgi gereksinimleriyle durmadan çalışmıştı; Mihail’in yaşam görünüşüne akıl sır erdireme-di. Ama bu adama karşı büyük bir saygı duyduğundan, Adrien, o güne dek biriktirdiği sözüm ona bilginin işe yaramadığını kabul etti ve kendini küçümsedi. Bunun sonucunda, duyguları daha da netlik kazandı. Her şey apaçıktı; anasını, nişanlısını, hatta dünyayı seviyor ve “mantarlı çamurdan” yapılmış kendisini anlayamamasını hoş görüyordu. Kendisini anlayan Mihail’e karşı, büyük bir sevgi duydu ve ondan yararlanmaya karar verdi. Bu yabancı, düşlerindeki dosttu. Onu bırakmayacaktı.

Galatz’a gitmekte olan bir gemi, ırmağın ortasından hızla geçip gitti. Coşkun dalgalar kıyıya vurup kırıldı, kayıkları sallandı. Tam Mihail tütün kesesini dizlerinin üstüne koyup kendine bir sigara saracağı sırada, birkaç dakika boyunca, ceviz kabuğu gibi sallandı. Adrien, paketi dört kuruşa satılan tütünü görüp elini tuttu;

“O adi mahorka’yı içmeyin” dedi; “bende daha iyisi var.”

Ve ona ısrarla, gramı on kuruşa satılan kendi tütününden uzattı. Mihail, şiddetle karşı çıktı buna; ama bu koca çocuğun hoşuna gitsin diye* dudaklarında her zamanki gülümsemesiyle kabul etmek zorunda kaldı; sigaralarını yaktıktan sonra:

“Adrien,” dedi, “sanırım günün birinde dost olacağız ikimiz, ama işe güzelce dövüşmekle başlayalım mı?”

“Dövüşmek mi?” diye bağırdı Adrien; “peki ama neden?”

“Çünkü ilerde edineceğiniz bazı kusurların yanında, bazılarına çok yaralayıcı gelen bir kusurunuzu görüyorum: Birine, isteyip istemediğini sormadan, zorla bir şeyler vermeye kalkışıyorsunuz; bu korkunç bir şey, çünkü insanın, saydığı birinin sunduğunu kabul edememesi, elindekinin zorla alındığını görmekten daha acı zorla alındığını görmekten daha acı vericidir. İnsana kaldıramayacağı zaman zorla yapılan iyilik, ta yüreğinden yaralar. Ve bu durum, ne denli çelişkili görünse de, insanın başına gelir.

“Ama,” dedi Adrien, ne diyeceğini şaşırarak, “ben, bir dostumdan çok kolay alırdım! Eğer gereksinimim varsa, ondan isterdim bile.”

“Evet; bu sizin gibiler için böyledir: Sizin verebilme yetinizin öbür yüzüdür bu. Ama zavallı dostum, dünyaya bu öfkeyle yoğrulmuş olarak gelseydiniz, acırdım size; günün birinde, bu özelliğiniz, dost düşman, bütün insanlarla aranızı açar.”

Adrien, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş bir şekilde haykırdı:

“Olursa olsun, bakalım! İnsan sevgisi olmadan, dostluğun ne anlamı kalır? Verilebilecek şeylerin en kolayı olan paradan tut da, en değerli varlığımıza, canımıza kadar her şeyimizi severek verdirtmeyecek bir sevgi düşünülür mü hiç? Dünyada, yalnızca herkesin kendi parasını ödediği meyhane dostluğundan başka dostluk yok mu? İnsan, alırken de verirken de aynı sevinci duymaz mı? Benim deli olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?”

Dizleri üstüne tortop olmuş olan Mihail -bu onun dinleme durumuydu- kayığın dibine bakıyor, küçük parmağını yakma pahasına sigarasının külünü inatla silkiyordu. Hiç karşılık vermedi. Ne düşündüğünü anlamayan Adrien,

yeniden saldırıya geçti:

“Böyle konuşmakla, duygularımdan kaçabileceğinizi ya da benim, kendimi bildim bileli göğsümde hissettiğim şeyden milim bile ayrılacağımı sanmayın. Başıma ne gelirse gelsin, ve de falcı gibi hakkımdaki kehanetlere karşın, yine de dönmem inancımdan, hayır! Böyle hissediyorum ben; hem yeryüzünde, dostluğumu seven bir tek kişinin bulunması yeterli benim için; bana göre o, bütün insanlık demektir. Onu bulabilmek için, dünyayı altüst ederim, hiç rastlayamasam bile varlığına inanırım, inanacağım!”

Mihail, sigarasını atmıştı, o anda elini suya daldırmış, suda bıraktığı izleri kımıldatmadan seyrediyordu. Adrien'in gözlerine bakmaktan kaçınıyordu; duruşundan onu büyük bir dikkatle dinlediği anlaşılıyordu.

Adrien, onu güneşin parladığına inandırmaya devam etti:

“Bizim durumumuzu ele almama izin verirseniz, söylemek istediklerimi daha kolay açıklarım. Sizi görür görmez, bağlandım. Şimdi, bilgili biri olduğunuzu biliyorum, şu halde yanılmadım, çünkü bunu, sizinle göz göze gelir gelmez hissettim, dün Jack’ı okuduğunuz sırada, bunun farkında değildiniz. Ayrıca sizde, benim anladığım anlamda, gerçek bir dost yüreği bulunduğuna inanıyorum. Buna inanıyorum ve neden inandığımı bana sormanızın yararı yok. Neden başkaları karşısında böyle bir inanca kapılmadım? Çünkü Yaratanın paylaşılması için yarattığı bunca güzelliğin tadına varan tek kişi olduğumu anladığım ve kendimi mutsuz olarak gördüğüm günden beri dostluğu arıyorum. Ancak ne anam, ne nişanlım sayılan kız, ne de tanıdıklarım, söz konusu olan şeyin ne olduğunu bilmezken kiminle paylaşayım bu güzellikleri? Ve insanın kendi evinde ve kentinde, kendini yabancı hissetmesinin güçlüğünü, içinde, varoluşumuzun en büyük, en güçlü sevinçleri demek olan tutkulardan, düşlerden örülü bir dünya taşıdığı için serseri diye nitelendirilmenin yıkıcılığını sizden daha iyi kim anlayabilir? Zaman zaman sevdiğim varlıklardan kaçıyor, tek başıma buraya geliyor öfkemi ırmağa kusuyor, ondan bana bir dost, benim gibi bir serseri yollamasını istiyorum!

Ve bütün bunlar böyleyken, size karşı hesaplı, bencil ve ikiyüzlü olmamı mı istiyorsunuz? Beni acınıza ortak etmek, beni mutlu kılmak, bana onur vermek, bir dostun yardımını kabul etmekse, yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Benim tanıdığım tek eli açıklık budur; ondan başkası çıkara

dayanır. Hatta ben, bunun, insanları yaralamayan şey olduğuna inanırım.

Yalnızca hısım oldukları için malını onlarla paylaşmak, ya da varını yoğunu bir dişiden başka bir şey olmayan bir kadına vermek, söyleyin bana; sadakalarını bile kendilerine veren bu insanlarla aramda nasıl bir kan bağı olabilir? Hayır! Yaşamım üzerinde hakkı olacak, bütün varlığımla kendisine teslim olacağım, bütün varlığını bana teslim edecek kişi, yalnızca dostlukla bağlanacağım kişi olacaktır. Bundan böyle kabalara layıktır."

Kayık, söğütle kaplı, ıssız ve biraz yüksekçe bir adacığın kıyısından geçiyordu. Mihail, birden ayağa kalktı, yanaşması için kürekçiye işaret etti ve karaya iyice yanaşmayı beklemeden, kısa çizmelerinin yarısına gelen suya atladı.

"Adama, bizi beklemesini söyleyin! diye mırıldandı, ancak duyulur bir sesle.

Adrien, dostunun, telaşından, heyecandan boğazının düğümlendiğini anlamıştı. O da kayıktan indi ve onun ardından gitti.

Mihail, kocaman ak nilüferlerle daha doğrusu, uyuyan suyun üstünde ağır ağır dinlenen, yeşil halı gibi yayılmış yeşil yapraklarla kaplı, küçük bir su birikintisinin kıyısına dek gitti. Bataklığın ıssızlığına gizlenmiş bu su incilerinin çevresini sazlardan oluşmuş canlı bir çift sarmaktaydı. Adrien yaklaştı ve taç yapraklarını belli belirsiz bir sapa yaslamış bu yumuşak tüylü çanak yapraklar karşısında ağzı açık kaldı. Eğildi, açmakta olan bir tomurcuğu yakaladı: Gittikçe kalınlaşan, uzun, tatlı yeşil renkte bir sap geldi eline. Elleri ceplerinde, ses etmeden seyreden Mihail:

"Onu koparmayın sakın" dedi. "Orada güzeldir o, koparıp götürünce, söner gider güzelliği."

Adrien, tomurcuğu yavaşça bıraktı. Dimi Dayısıyla kaçak saz kesmeye, Kodin'le ördek avına gittiği çocukluk günlerinden beri, bu güzel vahşi zambaklara elini sürmüş olduğunu anımsamıyordu.

İki dost, ırmağın sürüyüp getirdiği eski kum tepecikleri üstünde, sürekli bir nemle beslenerek büyümüş gür çimlere oturdu.

Seyrediyor ve susuyorlardı. İki büklüm olan Mihail, toprağa gömülmüş gibiydi. Adrien, ellerini otların arasına sokmuş, serinliğini duymak için

yumuşak toprağı yavaş yavaş tırnaklıyordu.

Önlerindeki küçük su birikintisi, güneşin üzerine boşalttığı ılık ışınlarla yıkanmaktaydı. Sayısız sinek de, bundan büyük bir tutkuyla yararlanıyordu. Suyun nilüferlerle kaplanmamış bir tabak genişliğindeki düzgün yüzeyinde, kenevir tohumlarını andıran küçük şekilsiz sinekler, baş döndürücü bir hızla dönüp durmaktaydılar. Su örümcekleri, nedenini bilmeden aşağı yukarı gidip geliyor, sevinçten çılgına dönmüş sivrisinek sürüleri birbirlerinin üstüne çıkmak istercesine dans ediyorlardı. Ara sıra yabanarıları ve böcekler, bölgeyi kolaçan etmeye geliyor ve beğenmeyip gidiyorlardı.

İki seyircinin bakışları, bir sahneden ötekine gidiyor ama özellikle, kurbağaların duruş ve hareketlerine dalıyorlardı. Bazıları bitkilerin üstünde güneşleniyor, onların sarımtrak yeşil renkleriyle karışıyorlardı; kimileri, başını sudan çıkarıyor, oturan iki adama aptalca bakıp duruyor, sonra da çocuksu bir korkuyla yeniden dalıyorlardı. Bazı kara kaplumbağalarıysa, hiç çekinmeden sinek avlarını sürdürüyor, oburca yuttuktan sonra da keyifle vıraklıyorlardı. Onları bu durumda yakalayan iki dost, birbirlerine canlı bir zevkle bakıyorlardı.

Sessizlik, sık sık uzaklardan gelen bir böğürme ya da çevre çiftliklerin köpeklerinin havlamalarıyla bozuluyordu. Bazen, güçlü göğüslerden çıkan çığlıklar, adlar, Rumence, Türkçe, Rumca kısa konuşmalar -Tuna’nın bir kıyısından öteki kıyısına sesleniliyor- şalupa ya da balıkçı kayıklarının pompalarının gıcırtıları ya da tiz düdük sesleri doğayla kaynaşmanın oluşturduğu dingilliği bozuyor ve bizim iki kafadara, insanların ve yaşamın pek uzaklarda olmadığını anımsatıyordu. O anda, karmaşık düşüncelerin etkisi altında olduklarından, bu gürültüler havuzun durgun yüzüne düşen yağmur damlalarının etkisi yaratıyordu.

Çünkü şurası kesindi ki, Adrien, farkında olmadan, Mihail’in ciddi bir şekilde yaralı sevecenliğinin başucun-da beklediği tapınağa, yeni bir sevginin girmesine karşı çıkan gizli kilidin direncini kırmıştı: Şu anda, iyileşmekte olanın bakışları, tatlı bir gülüşle, Adrien’in kendisine uzattığı ellere konmaktaydı. Hiç kuşku yoktu buna. Mihail’in sarsıntı, kokulu suskunluğu, kendini sıkıntılı tutuşu, bunun böyle olduğunu göstermekteydi. Her şeyi sezen Adrien’se suçlu gibi sesini çıkarmadan duruyordu.

Ama evrensel sevgi kaynağını elinde tutan, bizlerden yakarma ya da

günlük korkusu beklemeden her şeyi eski dengesine kavuşturan, bütün yaraları iyileştirmeyi bilen varlık, iki dosttan birinin yüreğini dolduran sunumun içtenliğini, ötekinin de yaşama karşı gösterdiği açlığı anladı. Ve doğanın insan tarafından kirletilmemiş bu köşesinde, yaşamın efendisi, onları sekiz yıllık bir dostluk birleştirecek bir sevgiyi kutsayacak; pek çok ülkenin yoksulluğunda sürüklenecek ve -insan etinin bayağılıyla yüzlerce kez yararlanacak, kendi yetersizliğinin zehirli gözyaşları arasında yüzlerce kez boğulacak- kendisini sürükleyen sellerden kurtulmayı, defalarca, yere çalan fırtınalara kafa tutmayı ve temelinde bulunan “Sevgi” ve “Sanat” sözcüklerini sonuna dek dilinden düşürmemeyi başaracak bir dostluktu bu. Yalnızca ölüm, bir kılıç darbesiyle atabildi onu; iki sevdalıdan birini hepimizin gittiği yere yolladı, ötekini ise, tek başına, her güçlü ruhun aradığı kişisel gerçeği bulmak için dünyayı gezdirtti, birlikte yaşamış oldukları zamana ağlattı ve önüne gelen her yerde ona, bu ilk dostluğa benzer bir dostluk arattı.

Mihail inler gibi bir sesle sessizliği bozdu. Sesi, uzun süre ağlamış bir kadınınki gibi boğuk ve heyecandan titriyordu. Yunan dilinin zengin nağmesi, düşüncesine derin bir anlam katıyordu. Adrien, bu sesi ilk kez duyuyordu, ürperdi. Dostlukları boyunca bunu çok ender duyacaktı.

“Adrien.” dedi duraksamadan, gözleri küçük su birikintisine takılı olarak. "Sizi pek az tanıyorum. Düşüncelerinizi, yani dünya görüşlerinizi bilmiyorum ve karakterinizi pek anlayamıyorum. İnsan doğası, yetenekli olduğu ölçüde, çoğu kez kendimizin bile bilmediği ve sonradan, yaşamın serüvenleri içinde birden ortaya çıktıklarında, karşısındakileri inciten bazı özellikler taşır. Bu konuda, çok acı deneyimlerim var. Başkaları, bu şaşırtıcı durumlara pek aldırmasa da ben hiç dayanamıyorum; insanlarla -hele de iyilerle- çarpışmalarımda, yüreği kırılan hep ben oldum. Yüreğimize sesleniyorum.

Beni tanımak, kim olduğumu öğrenmek için yanıp tutuştuğunuzu biliyorum. Beni sevdiğinize ve buna hakkınız olduğuna göre, bu çok doğaldır, ama olanaksızdır da. Size söyleyebileceğim şeyleri, güvenimi kazandıkça yavaş yavaş anlatacağım. Ancak şunu bilin ki, - bir sevgi ve ağzı sıkılık tanrısı olsanız bile- geçmişimi asla öğrenemeyeceksiniz. Benim yaradılışım bu. Hem zaten, bunun dostluğumuza hiçbir zararı olmayacak. Ben henüz yeterince canlıyım; sevilmeye layıksınız, sizi dünyada hiç kimsenin, hatta annenizin bile sevemeyeceği kadar severim.

Ayrıca, şunu da bilin ki ben, bana rastladığınız gün dünyaya geldim. Geçmişim yok, öldü o, gömdüm; onu unutalım ve yaşamaya bakalım.

Sizi pek az tanıdığımı söyledim size. Ama bu kadarı, şimdilik bana yeter. Sizin gibi, hatta sizden öte bir şekilde -bu konuda, sizinkinden daha zengin olan deneyimlerim bana yol göstermektedir- ben de duyargalarımla yolumu bulurum ve ilişkiniz de hoşuma gidiyor.

Dolayısıyla size, güvenilirliğimi kanıtlamak için söyleyebilirim ki, dünyanın herhangi bir yerinde, asla yoksul düşmemiş bir ana-babadan doğdum. Nerede mi? Üçü anadilim gibi olan altı dili konuşabildiğimden, ne aksanımdan ne de belgelerimden anlaşılamayan uyruğum gibi, bir gün bunu da öğreneceksiniz.

Çocukluğum mutlu ve rahattı, ama delikanlılığım ana-babamın nefret ettiği, benim de sonradan en güzel hayallerime mal oldukları için nefret ettiğim politik düşüncelerle çalkantılıydı. İlk gençlik yıllarım da, gönül yaralarıyla duman duman oldu gitti. Artık daha fazla bir şey söylemeyeyim.

Dolaştım. Yaşam da hep çirkin geldi bana. Hem öyledir hem de değildir. Ama tutkulu kişiler, çok az mantıkla hareket ederler ve ben de az daha yaşam içinde yitiyordum. Bir başka kez anlatacağım, çok güzel ve zevkli bir mucize ile kurtuldum.

Şimdilik tüm söyleyebileceklerim işte bunlar. Bunu kendinize saklayın. Biri sorarsa, bir şey bilmediğinizi söyleyin. Yalan, insanların alınganlığını önlüyor, bir yaşamı ya da onuru kurtarıyorsa bağışlanabilir, hatta gereklidir. Şimdi de en önemlisine gelelim: Zekanıza başvuruyorum.

Acı çektiğimi düşünüyorsunuz kuşkusuz. Beni yoksulluk içinde görüyorsunuz. Bu da açık. Ve yardımıma koşmak için yanıp tutuşuyorsunuz. Çok güzel. Güzelden de öte, siz yaşantımda modern insan zekasıyla Hıristiyan aşkının birleştiği ilk örneksiniz. Ama şundan da emin olun, sevgili Adrien, acılarım ve zavallılığım, size bana dokunduğundan daha çok dokunuyor. Yalnız bu acınızın hatırına, ben de burada, diğer kıyıdaki niyetimden iyice vazgeçip kabuğumdan çıkıyorum. Şimdi şunu öğrenin:

Yaşantımda, bütün sevinçlerin ışığında yıkanmış güzel günler, neşeli günler oldu. İnsan olarak ve sağlık açısından varlıktan istenebilecek her şeyi

elde ediyordum. Şu andan daha duygulu bir yüreğe de kıvrak bir zeka ile birlikte sahip olduğumdan, acı çekinceye dek tadını çıkarıyordum. Ama yıkımım da orada oldu: Körü körüne yaşamın, benim yaşantımın, yalnızca zevk almak olduğuna, olması gerektiğine inandım. Oysa yıldırım gibi müthiş ve korkunç bir hızla mutsuzluk gelmekte gecikmedi, hem de mutluluğun doruğundayken ve en yıkıcı darbeleri almaya en az hazırlanmışken.

Şuna da inanın lütfen, kibirliliğimin bedelini ödediğim ve canımı vermeye dek varan bu acı sürecinden kurtulduktan sonra, şu anda kendimi sizin yanınızda, beni hâlâ geçmişe çeken, başı ileride, gözleri kapalı halde, artık asla göremeyeceğim o iğrenç mutluluğu yaşadığım yerlere doğru gitme çılgınlığını veren tek varlık olan atımı, al donlu atımı, on dakika içinde bir düğmeye basmakla elde edebileceğim dönemdeki kadar yaşamın tadını çıkarma gücümün olduğunu duyumsuyorum.

Evet, dostum, yaşam mucizelerle dolu, ben, tertemiz kaldım. Üstüne üstlük, rahatlık içinde olduğum yaşantı sırasında saklı kalmış, kesin, daha geniş diğer mutluluk kaynakları da keşfettim. Gözlerinizi kör eden güçlü bir ışık gibi bu. Tüm ayrıntılar -büyük sanatı gerçekleştirdiklerinden dolayı güzel yaşamı oluşturanlar- gözden kaçıyor.

Doğanın ve sanatın güzelliklerini duyduğumu sanıyordum, ama kadınların boynunu öperken, en kederli müziği dinliyor, onlara en güzel kitapları yalnızca ne denli iyi bir okuyucu olduğumu göstermek için okuyordum; ve atla, bahçedeki ağaçların yaprakları altından geçerken, yaprakları kırbaçla kırıp geçiriyordum.

Bedensel ve ruhsal olarak çektiğim dayanılmaz acı, bu mutluluk karmaşası üzerine içtenlik denen yağın beslendiği ürkek ışığı yansıttı. Daha sonra yoksulluk, incecik kendini beğenmişlik zarının üstüne yakıcı süngerini geçirip, hasta bir duyarlığın attırdığı bütün sevinçleri sildi. Şimdi artık, ne kusursuz olması gereken davranışlarımı gözetleyecek, ne de uydurma hayranlıklarını kazanmakta kullanacağım bilgiler için beni pohpohlayacak kimse var; şu anda, şu su birikintisine kendi vahşi güzelliği yüzünden hayranlık duyduğum, bir kitabı yalnızca kendi gerçek değeri yüzünden okuduğum, herhangi bir davranışı ya da sözü, falanca güzelin gözleri ya da rakiplerimin ince burnu için söylemediğim için, gerçek sevinci tadıyorum.

Yazıldı bu: Acı ve yoksulluk, insanı içten kılar. Ben daha da ileri gidip, çekilen acının sevinç yarattığını söyleyeceğim. Kolay elde edilen mutluluğun kaypaklığı, kazanılmamış zevkin bayağılığı, Narsis gibi duygusal mutluluk, sinirlerimizi bozar, insanı yaşamın asıl insanca değerlerinden yoksun bırakır ve büyük acılarla karşılaşmamış insanlara özgü zayıf yaşam kaynaklarını kurutur. Bu kaynaklar da doğadaki su kaynakları gibi, düzenli bir şekilde, her geçen gün biraz daha gür akabilmeleri için ele alınıp işlenmeleri, genişletilmeleri, derinliğine kazılmaları gerekir. Oysa sevinç kaynaklarımızın akışını fazlalaştıracak tek bir kaynak vardır; Acı! Evet yalnızca o içten kılar bizi, ama acıyla yorulan insanın kendine ters bir hayranlık duymaması koşuluyla; çünkü ömür boyu kuş gibi hafif olmak gerekirse, elimizden akıp giden altınların hafifliğini hissetmek, bitlerin kalıcı izlerini taşımaktan çok daha iyidir. Yoksulluğun hayranı olmadım, ayrıca da onun verdiği budalaca acıya hiç hevesli değilim; ama bir kez onun denizine düşünce, gülünç bir umutsuzluk içinde, suyun yüzünde kalmaya çabalamaktansa, en dibine inmeyi yeğlerim: Sizi ürküten, beden gördüğünüz bu yazgıya boyun eğiş, sessizlik ve dinginlik bundandır işte.

Biraz önce saygınlığım konusunda bir şeyler söylüyordunuz. Saygınlık, ancak yitirmekten korktuğunuz zaman yitirilecek değerlerden biridir. Biz onu, eline alır almaz tükürecek aşağılık bir varlığın eline teslim etmedikçe, kimse bir insanın saygınlığına dokunamaz. Saygınlık, kişiliğimizin en saf billurudur ve onu her fırsatta ortaya sürebilmek, düpedüz deliliktir.

Limandaki işçilerden birinin burnumu çekiştirip ya da ucuna bir fiske vurduğu zaman, bütün yoksulluğumu önüne serip “Hey! beni kim sanıyorsun sen?” Ama ben, falancanın oğlu filancayım, falanca şatoda doğdum, Plaçinta sattığıma bakmayın!" dememi mi istiyorsunuz? Hayır, böyle şey yapılmaz. O zaman, alaycılar sizden yana olmaz.

Ama biri çıkıp size: "Bitli!” diye bağırabilir, başıma sık sık geldiği gibi. Bitliyseniz, dedikleri gerçektir; değilseniz, o yanılmış demektir ve her iki durumda da size kötülük etmek istemektedirler. “İstemektedirler” diyorum ben, çünkü genellikle onlar, makinelerine yanlış parça takılmış temiz yürekli, yiğit kişilerdir ve size de, daha önce hiç kimsenin insan denen makineyi mükemmel şekilde kullanamadığını söyledim. Ama diyelim ki gerçekten kötüdürler, yaşam deneyimleri de henüz yoksa ne anlamı kalır bunun?

Demek istediğim şu ki, benim için hiç tasalanmayın. İyiyim ben. Bir ay önce, İbrail’e geldiğimde, bu denizin dibine dek ulaştım ve şu anda da, su yüzüne çıkmaya başlıyorum. Kıyıya çıkmama yardım mı etmek istiyorsunuz. Kabul ediyorum, yalnız hiç kimse ne yakaladığınızı yani nasıl bir balık tuttuğumuzu bilmeyecek. Başkaları beni ne sanıyorsa, ben oyum ve öyle kalmak istiyorum: Plaçinta satıcısı, Kir Nikola’nın çırağı; aramızda kalsın, o eski dostlarımdan çok daha ilerideDir.

Kuşkusuz pek çokları bizimle uğraşıyor, çünkü sıradan insanların en büyük zevki başkalarının işlerine burunlarını sokmaktır; ama onlara bir yaram olduğunu sezdirmeyin sakın: Oraya parmak sokmak için hemen atılırlar."

“Haydi, şimdi gidelim.”

Adrien, Mihail konuşurken, kaşlarının arasında, ona sert bir hava veren derin bir kırışıklık oluştuğunu fark etti. Mihail'in ses tonundaki yumuşaklık, hareketlerindeki ölçülülük ve sözlerindeki dengeyle, bu kırışıklık ve asık yüz arasında gün gibi apaçık olan bir çelişki vardı. Bu, her zaman böyle olmayacak ve Adrien çok yakında, kendi kusuru yüzünden çatılan kaşlarla birlikte, yepyeni bir Mihail’i tanıyacaktı.

Sandal, burnunu yükleme boşaltma iskelelerine çevirdi. ırmağın diğer kıyısına geçmekte olan iki dost, yol boyunca tek söz bile etmediler; kayıkçı onları küstüler sandı. Bakışları karşılaştığında, birbirlerine:

“Ne güzel şeyler biliyoruz şu anda! Ama susmalıyız!” der gibiydiler.

Balık iskelesinde indiler. Mihail, sepet kayışı boyunda, önce atladı, parayı ödemek üzere para kesesini çıkardı. Adrien, ona kınayan bakışlarla baktı. Yanlarında Rumca bilebilecek insanlar vardı. Alçak sesle:

“Siz mi ödemek istiyorsunuz?” dedi.

“Evet,” dedi Mihail, suçlu gibi kibarca gülümseyerek.

“Ama böyle mi anlaşmıştık?” dedi Adrien, öfkeli bakışlarla.

Mihail, sesini çıkarmadı, para kesesini yerine koydu ve soylu bir utançla gözlerini yere eğdi.

(Ah yoksul para! Sen yine arada mısın? Daha şimdiden dostluğun elini

kirletip seni küçümseyen iki insanın yaşamını zehirlemeye başladın demek? Daha şimdiden, şu anda kurulmakta olan kardeşlik yuvasına anlaşmazlık tohumu ekmek, insanlar arasındaki ilişkinin A B C'si olduğunu, hiçbir şeyin senin boyunduruğundan kurtulamayacağını mı kanıtlamak istiyorsun? Seni zayıf bir beynin kokuşmuş buluşu, seni! İnsanlara adalet getirdiğini sanan alçaklık, seni! Hey, Adrien, dikkat et!)

Yüreği dostluk nedir bilenlere ne mutlu. Yalnızlığı daha az öldürücü ve yaşamı çekilir yapan, yalnızca odur.

Adrien, Mihail'den hiçbir şey düşünemeyecek kadar şaşkın bir durumda ayrıldı. Düşüncelerini toplamanın olanağı yoktu. Her şey kaçıyor, cıva gibi kayıyordu. Aslında bütün düşünceler orada, hatta gereğinden fazla çoktular, bazen mutluluğumuz için yüreğimiz beynimize çıktığı zamanlardaki gibi sevinç yüklü ve çok kaygandılar; çünkü beyin. Tanrı'nın bizi koruması gereken acınacak bir araçtır.

Adrien, beyninde ya da yüreğinde, tıpkı o su birikintisinin üstündeki sinekler gibi kaynaşan bu sevinçli düşünceleri tatlı ve tembel bir bakışla izliyor, İbrail'in (hamps-EIysées'i sayılan ve o saatte sessizliği yalnızca 'Gaz, ga-az!' diye haykıran yaşlı Yahudi satıcının çığlıklarıyla bozulan Karol Caddesi'nden geçerek işyerine gidiyordu.

Satıcıyı bir kobilitza ile omzuna astığı iki bidonun ağırlığı altında iki büklüm gören Adrien, kendi kendine:

"Bu yaşama dayanabilmen için, sen de birini, benim Mihail'i sevdiğim kadar sevmelisin, dostum" dedi.

O anda, hemen anasını ve Leana'yı da sevdiği geldi aklına. Büyük bir rahatlıkla, bu üç sevgiyi birleştirdi. Gerçekte öyle miydiler acaba?

Evet, Adrien'in yüreğinde!

Öğleden sonra, o mutlu uyuşukluk içinde geçti. Bereket versin iş "pek kötü" sayılmazdı, yani gelen iki işçi ile patron, Adrien'den daha yürekli değildiler, ama tabii başka nedenlerle: Onlar bir gün önce iyice eğlenmişler, o sabah işi astıkları halde, kafalarındaki dumanı dağıtamamışlardı. Adrien'i de kafası dumanlı sandılar:

"Adrien, oğlum," dedi ustabaşı Petrak, gözlerini istediğin kadar açık

tutmaya çalış, gözkapaklarının bizimkiler kadar ağırlaştığını görüyorum, hadi oradan. Bunu da çok iyi anlıyorum: Vallahi! Çalışmanın içaçıcı yanı olmadığı halde, zenginler, biz can sıkıntısından ölmeyelim diye onu bize bırakmışlar.”

Patron, bir çinko sandığının üstüne oturmuştu ve iş gömleğini giymeye hiç de niyeti yokmuş görünüyordu. Öteki işçiler, tulumlarını giymişlerdi ama aletlere, zehirli yılana bakar gibi bakıyorlardı. Yalnızca küçük çırak Serafim, sağlıklı görünüyordu; elindeki kömür kalemle eski bir duvara domuz yavruları çizmekteydi.

Müşteri yokluğundan, icra yoluyla terkedilmiş olan burası eski bir işlikti. Para yardımı kesilince, Petrak Usta, yeni bir düzen kuruncaya dek adama hoşça kal demişti. Sonunda adam parayı ödeyince, şimdi yeniden işe koyuluyorlardı. Böylesi girişimlerin sıkıntılarını bilenler, bizim zanaatçıların çektikleri acıyı anlayacaklardır. Süslemeci Matei, unutmabenilerin renk tonunu tutturamıyor; kabartma alçı işlerinin en büyük ustası Itzic ise bağlantıları kuramıyordu. En alçakgönüllüleri olan Adrien, birkaç panoyu “tarlalarla doldurmaya gitti. Ustabaşıysa, üç haftadır elini sürmediği yapay tahtasıyla uğraşıp duruyordu.

Petrak Usta, mesleğinde pek parlak değildi, ama iyi bir girişimci ve becerikli biriydi. Dürüst eli açık, sevecen, işçi ruhundan -Tembelliğe hakkı olmayan işçi ruhundan-anlayan biri olduğundan, en öfkeli taşeronlar tarafından bile sevilirdi. Çok uzun, sırık gibi zayıftı. Yüzünün de bütün kentte benzeri yoktu: Yumurta biçimde uzun bir yüzü, sivri ve kel bir başı, patlıcan burnu, domates çeneli, en küçük gülümsemeyle dört köşe olan iki dudağı, berberleri yıldıran çenesindeki gamzeleri ve kendi deyimiyle ‘atalarının soyunu belirten’ kepçe kulakları vardı. Bununla birlikte, hiçbir çirkin adam, Petrak Usta kadar sevimli olamazdı, çünkü iyilik dolu yüreğinin bütün belirtisi gülen gözlerinden başka, beden yapısı yüzünden dostça ve zararsız şakalara konu olduğu Prokop Çayhanesi’ndeki dillere destan öfkeleri de onu herkesin sevip saydığı biri yapmıştı.

Petrak Usta, işyerinde gelen bu korkunç öfkelerinden sonra, hışım gibi çıkar, sonra, hemen bir araba ve Çingene kemancılarla geri döner, işçileri arabaya balık istifi doldurur giderdi. Şafağa dek süren ‘ünlü patlamaları’ sonunda herkesi barıştırır, bir haftalık dinginlik başlardı.

Adrien, ruhunun güzelliği, çirkinliğinden bulutlar arasından yaz güneşi gibi birden sıyrılan bu adamla, ilginç bir biçimde tanışmıştı.

İlk kez yolları, Adrien bir ihracat kuruluşunda ayak işlerine bakarken karşılaşmıştı. Boyacı ustası oraya, onarım için geldi günün birinde. Günün sonunda, neşesiyle bütün kuruluş halkının gönlünü kazandıktan sonra, evin hanımıyla hizmetçi arasındaki korkunç kavgaya tanık oldu. Hizmetçi, hemen sokağa atıldı. Petrak Usta, aletleriyle birlikte ağlayan hizmetçiyi de toparladı ve karısına teslim etti, kendi kadar iyi yürekli olan kadıncağız da ona, çok daha iyi koşullarda başka iş buldu. Adrien, içinden bu adama iyi bir not vermişti. İkinci kez, bir yıl sonra karşılaşacaklardı.

O dönem, aylarca işsiz kaldıktan sonra, gündelik bir iş bulmak için çabaladığı acı dolu günlerdi. Çilingirin biri, dökme demir bir kapıyı yerine takmak üzere onu bir gün, tuttu; Adrien, aynı işyerinde Petrak Usta ile birlikte oldu. Buna ikisi de, sevinmiş, Prokop’ta çaylarını birlikte içmiş ve açık yürekle gevezelik etmişlerdi. Bir akşam Adrien, iş yokluğundan işten çıkarılınca, boyacı, dostluğun verdiği içli dışlılıkla ansızın Adrien’e sordu:

“Şimdi ne yapıyorsunuz? Çilingir misiniz, şimdi?”

"Hayır,” diye karşılık verdi, Adrien, ben çilingir değilim.”

Sonra da üzgün üzgün ekledi;

“Aslında hiçbir şey değilim ben!"

Bu içtenlik, Petrak Usta’nın temiz yüreğinde acıma duygusu doğurdu. Delikanlıya ilgiyle baktı:

“Belli bir mesleğiniz yok demek?"

“Ne yazık ki yok.”

"Bir meslek öğrenmeyi düşünmediniz mi?”

“Denedim, tersanede makinist olarak çalıştım, ama olanaksızlık yüzünden, bir yıl sonra işi bırakmak zorunda kaldım, çünkü tamamen anama yük oluyordum."

Fazla sıcak yüzünden, insanların hemen kaynaşıverdikleri Prokop'ta çay içiyorlardı. Petrak Usta, o serinletici sıvıdan bardak bardak içiyor, yüzünü paralarcasına terini siliyordu. Yeniden sordu:

“Bir meslek öğrenmek istemez miydiniz?”

“Pöh, o çağı çoktan geçtim..” dedi. Adrien, üzgün üzgün.

“Kaç yaşındasınız?”

“Aşağı yukarı on sekiz.”

“Ve siz, on sekiz yaş için çok geç diyorsunuz, öyle mi? Bakın, ben, elime ilk fırçayı aldığımda, yirmi dört yaşındaydım, gördüğünüz gibi, işler eh kötü de sayılmaz. Ama şu var; her ne kadar ‘zanaat altın bilezikse’ de zanaatçı için gırtlağımız da gümüş hunidir! diye alay etmişti, zanaatçının iyi kazandığını, ama kazandığından fazlasını içtiğini belirten Rumen atasözüyle."

Adrien, bu adamla iki saat geçirmiş, durmadan kahkahalarla gülmüştü, ama gerisini düşünmeden; yalnız kaldıklarında, boyacı ustası ona sordu:

“Günde kaç para kazanıyorsunuz?"

“İki frank.”

“Güzel,” dedi öteki, “suratım sizi fazla korkutmazsa, yarın sabahtan itibaren ben de iki frank veririm size. Gelin. 'Şeytanın resimlerdeki kadar kara olmadığını' göreceksiniz.”

Adrien, öyle şaşırdı ki, gözlerinden sevinç gözyaşları akmaya başladı. Haksız da değildi hani, çünkü o zamanda, yeni başlayan bir çırağın gündeliği iki frank değil, yarım franktı.

O zamandan beri altı ay geçti, Adrien, can ustasının eli açıklığına layık olduğunu kanıtlamış, çıraklık dönemini çabucak aşmıştı; şimdi artık verilen her işi beceriyordu, gündeliği de üç frank olmuştu, oysa en iyi ustalar bile beş franktan fazla kazanmıyorlardı.

Yeniden çalıştıkları katın üstünde, müşterinin ailesi oturuyordu. Açık yürekli genç bir Macar hizmetçi, kara yüzlü resimlerin ortasında bozuk bir Rumen şivesiyle:

“Ah, Petrak Usta!” diye bağırdı. “Siz böyle mi çalışıyor? Haydi! Kalkın bakalım!”

Ustabaşı, korkmuş gibi göründü, tavana kadar zıpladı ve kolunu

kaldırarak herkesi kırıp geçiren bir umutsuzlukla:

“Ah, Marişka, Marişka! Ağızları yakıp kavuran, erkekleri aşık eden ‘paprişka’ların (acı biber) ülkesinin güzel kızı! Umudunu yitirmiş bütün badanacıların maskotu, söyle bana; boyacıları sever misin?”

Bu soruyu sorarken, gövdesini leylek boynu gibi eğdi. Burun buruna gelince, Marişka neşeyle karşılık verdi:

“Evet, Bay Petrak, ben boyacıları sever, çünküm onlar var hep şarkı söylemek, iyi çocuk olmak, ama az çalışmak!"

“Yaşa Marişka!” diye gürledi ustabaşı Petrak, hizmetçiyi belinden tutup havada döndürürken. “Pekâla çok çalışmamızı görmek isterseniz, hemen gidip kaymaklı, koyu, az şekerli ve sıcak, dört Türk kahvesi yapıp getirin... Taram, taram, taram!”

Hizmetçi, kollarından kurtuldu ve bağırarak kaçtı:

“Hemen, Bay Petrak, hemen!”

Uyuşukluktan sıyrılan işçiler, gülmekten iki büklüm oluyorlardı, az sonra, yiğit kız, bir tepsi içinde dört fincan kahveyle, kaşıklar dolusu meyve reçeli ve su getirdi; bu, Batı’da pek görülmeyen Rumen konukseverliğidir, orada sizi açlıktan ve bir bardak iyi kahve içme isteğinden öldürürler.

Nefis kahvaltıyla keyifleri yerine gelen dört adam, büyük bir güçle işlerine sarıldı. Tavanda çalışan Matei ile Itzic, merdivenlerine atıldılar, onların üstünde çırpı bacaklar gibi yürüyorlardı; biri unutmabenileri serpiştirecek, öteki ise süslerini çizecekti (Fransa'da hiç bilinmeyen, Almanlar tarafından icat edilmiş bu çalışma biçimi, işçiyi merdivenin yerini değiştirmek için durmadan inip çıkmaktan kurtarıyor, usta başına da boş yere zaman harcatmıyordu).

Petark Usta, verandaya vuracağı “son kat" boyayı hazırlamaya, Adrien ise, elindeki kalıpla odalardan birinin duvarına av sahneleri resmi çıkarmaya koyuldu.

Gevezelik son haddine varmıştı. Kahkahalar ve sesler sırayla patlıyordu. Çalışırken her biri, bir gün önceki “şamata’yı anlatıyordu. Yere oturmuş, bacaklarının arasına bir boya kovası almış olan ustabaşı, Serafim’in uzattığı boya, yağ, kurutucu madde ve terebentini birbirine karıştırırken, bir yandan

da hepsine laf yetiştirip enerjilerini kamçılıyordu. Adrien, çalıştığı odadan onların saçmalıklarını dinliyor, yürekten gülüyor ve duvarları yeşil ormanlar, yeşil avcılar, yeşil geyik ve köpeklerle dolduruyordu.

Ama yorulan sesler yavaş yavaş[1] zayıfladı; yanıtlarla kahkahaların arası uzadı; kısılan göğüslerden artık yalnızca çatlak sesler geliyordu; bir saat sonra ise, hemen hemen tam bir sessizlik kaplamıştı çalışma yerini. Hareket eden bir merdivenin tıkırtısı, kısa hırıltılı bir öksürük, memnuniyetsizlik belirten bir homurtu ya da çırağa: "Prusya mavisi! Koyu yeşil! Onu bırak şimdi" diyen ustabaşının sesleri bozuyordu ara sıra dinginliği. Daha sonra, Adrien hiçbir şey duymaz oldu, gevşeklik ve acı günlerin cansızlığı her şeyi sarıp sarmaladı, işlik Adrien'den uzaklaştı, aklı yeniden beyaz nilüferler mavi gökler (bu kez Prusya mavisi değildi) ülkesine döndü; özellikle Samoyla Petrov'u gidip görmeyi, Mihail'i kurtarma işine ortak etmeyi düşünüyordu.

Bir yandan düş kurarken, elindeki kalıbı robot gibi duvara dayıyor, kesik yerlere fırçayı sokuyor, kağıdı kaldırıyor, aynı işi ilgi duymadan, biraz öteye yine uyguluyordu; nilüferlerden ayıkınca, ansızın son resmi baş aşağı yaptığını fark etti. Felaket! Bir elinde karton kalıp, ötekinde fırça, tepe taklak olmuş ormanı, baş aşağı gelmiş avcıları, ayakları havaya dikili köpeklerle geyikleri üzüntüyle seyrediyordu, Adrien. Bu gibi durumlarda, Sen kıyılarında ani olarak kullanılan korkunç Cambronne sözcüğünü bilmediğinden, Cambronne'un kendisini bile titreten bir küfür savurdu yavaşça; çünkü doğulular, küfür yönünden çok zengin bir sözcük dağarcığına sahiptirler.

Adrien, kimse duymasın diye böyle içinden küfrederken, yan taraftan bir başka küfür duyuldu ve camları zangırdattı.

Ustabaşı Petrak, öfkeyle uluyordu:

"Vay dinine yandığımın! Berfin kırmızısını, Van Dyck yeşilinin bulunduğu kutuya kim soktu? İki litre yağı berbat ettim!"

Kimse sesini çıkarmadı. Serafim, korkulu bir sesle: "İşlikten ayrıldıkları gün, bütün boya tüpleri karmakarışık sandığa atıldığından, şu anda, kullanmadan önce hepsini denemek gerektiğini" söyledi.

Yanlışlık yapanın yalnızca kendisi olmadığına sevinen Adrien, ters resmi

ses çıkarmadan sildi ve üstüne bir kat yağlıboya çekti. O anda yaptığı yanlışlığa canı sıkılan ustabaşı tavanda çalışan iki işçinin yaptıklarına bakmaya gitti. Yapılanlardan hiç hoşlanmadı:

“Arkadaşlar,” dedi, “şu merdivenlerinizden inin bakalım. Matei, senin unutmabenilerin soğuk ve cansız, ltzic, senin yalancı kabartmanın da kabartmayla hiç ilgisi yok.”

“Ben de resmi ters çıkardım,” diye araya girdi Adrien.

Zavallı ustabaşı, şaşkınlıktan havaya sıçradı:

“Hepsini mi?”

“Hayır, yalnızca bir yaprağını,” diye karşılık verdi Adrien.

“İyi! Her şeyi bırakalım! Kaçalım buradan!” diye bağırdı boyacı başı. Bugün, hepinizin gözleri baygın bakıyor. Yarın, bu açığı kapatırız. Yarım gündelik öderim size. Aletleri yerine yerleştirin.”

Buna herkes sevindi. Bu yiten üç saati kapatmak için, ertesi gün hep birlikte, “canavar gibi” çalışacaklardı. Sonra da çekip gittiler.

Sokağa çıkınca Adrien, saatine baktı, dört buçuktu.

“Bu saatte Samoyla Çayhane’de olmaz” dedi kendine.

Ve sobacı boyacının Duvarcılar Sokağı’ndaki evine rast gele yolandı. Burası küçük kentsoyluların, sakin bir mahallesiydi. Dediğimiz sokağın 7 numarasında, kendi halinde bir ev gördü, tahtadan yapılmış avlu kapısını çaldı, köpekten çekinerek kapıyı yavaşça araladı. Kırk beş yaşlarında, saçı, başı, giyimi; Rus kadınlarını andıran, iri-yarı bir kadın mutfaktan çıktı ve ona tanıyormuş gibi sevimli sevimli gülümseyerek yanına geldi. Adrien, selam verip sordu:

“Bay Samoyla Petrov, burada mı oturuyor?”

“Evet, evet efendim, içeri buyurun! Sabahtan beri sizi bekliyor, tam üç kez sizi sordu."

“Nasıl olur?” dedi. Adrien, şaşırarak, beni tanımıyorsunuz.”

“Doğru, ama sabahtan beri bana, Halk Bahçesi’ndeki dünkü karşılaşmanızdan söz edip durdu. Size bayılmış, ben de sizi tanıdığıma

sevindim.”

O anda Samoyla, avlunun sonundaki bir odadan fırladı ve kollarını açarak Adrien’e koştu. Sırtında beyaz bir gömlek, yumuşak bir takma yaka ve kara bir boyunbağı vardı; gençlik, güzellik, taşkınlık, canlılık, kendine güven, kendi varlığı ve umutlarıyla dopdolu, pırıl pırıl biriydi. Onu kolundan tutup işliğine götürdü ve sevgi gösterisine boğdu:

“Sonunda gelebildiniz! Sabahtan beri sabırsızlıkla bekliyorum sizi. Biliyor musunuz, dostlarımdan biri, dün akşam saat sekize doğru sizi, bir çörek satıcısıyla birlikte limanda dolaşırken görmüş. Bu kişi, dün akşam bizim konfeti savaşına katılmıştı, sizi uzaktan tanıyor, gezintinizden küçümseyerek söz etti. Ağzının payını nasıl verdiğimizi görmeliydiniz! Bu arada ondan, çalışmadığınızı da öğrendim, dün geceki sözünüze de güvenerek, beni görmeye geleceğinize emindim. Bu yüzden de anneme, ben yokken gelirseniz beni on dakikacık beklemenizi rica ettim."

Ve kapı eşiğinde durup, annesine şımarık çocuk gibi seslendi:

“Anneciğim! Semaveri hazırlar mısınız?”

İçeri girdiler: Adrien, alçakgönüllüce döşenmiş iki temiz oda gördü: Yatak odasıyla Samoyla’nın çalışma-okuma odasıydı bunlar. Sonuncusundaki büyük sanatçılara özgü dağınıklık, Adrien'i duygulandırıp büyüledi. Türlü boyutlarda elli kadar tablo yerden tavana dek, duvarları kaplıyordu. En çok manzara resmi vardı. Şurada burada iki portre çalışmasıyla din konulu resimler göze çarpıyordu. Petrov'un gözdesi Rembrandt’ın taş basması renkli ya da siyah beyaz eserleri, büyük ressamların yapıtları, ünlü müzikçi ve yazarların fotoğrafları sağa sola iğnelenmişti. Kitap ciltleriyle dolu çalışma masasının üstünde, baş köşeyi Tolstoy tutuyor, yanında Puşkin, Vereşçagin ve Lermontov buruyordu; Bethoven’in maskı, Eminesko'nun fotoğrafı da aralarındaydı, her şey karmakarışıktı. Pencerenin yanındaki resim sehpasında, gelenlerin ilgisini çeken, bitmek üzere kocaman bir tuval duruyordu.

“Bu görünümü tanıdınız mı?" diye sordu Samoyla.

“Tanır gibiyim! Bana yabancı gelmiyor,” dedi Adrien. “Bunun adı ne?”

“Siz ona ne ad verirdiniz?”

“Bilmem ki. Ben olsam, ‘İbrail Önlerinde Tuna’ derdim.”

“Pekala, öyle olsun!” diye bağırdı ressam. “Ben ona Tuna Bataklığı’ demeyi düşünüyordum.”

“Bu ad pek gitmezdi,” diye düşüncesini belirtti, Adrien. Bataklık geri planda kalmış, oysa Tuna, bütün ayrıntılarıyla ortada. Hem ben, bu işlerden hiç anlamadığımı söylemeliyim. Bütün sanatları sevdiğim kadar resmi de severim -edebiyat dışındaki tabii ki- yani fazla derinliğine inmeden. El yordamıyla birilim.”

“O halde, birbirimizi tamamlarız,” diye bağırdı Petrov. Ben size resimden söz ederim, siz de bana edebiyattan söz edersiniz. O konuda, benden daha rahatsınız.”

“Edebiyata ne denli yakın olduğunuzu bilmiyorum, ama benim bu konuyu iyi bildiğimi söylemem aşırıya kaçar. Kuşkusuz her zaman, bu sıcak ışıkta yıkandım, her şeyin özüne baktım, ancak bu alan öyle geniş ki öğrenme arzumu korkutuyor. Hiçbir şey bilmediğimi anlıyorum!”

“Başka dil biliyor musunuz?”

“Görüyorsunuz ya? Cahil olduğum konulardan birine parmak bastınız bile. Çağdaş Yunanca’dan başka dil bilmiyorum! Alay edeceksiniz belki, ama onun yerine Fransızca öğrenmeyi isterdim. Üstüne Rumencemi bile verebilirim.”

“Ah, tıpkı benim gibi düşünüyorsunuz siz de!” diye içini çekti Samoyla. “Ben de Fransızca öğrenme, Fransa’yı, Paris’i görme, başyapıtları tanıma isteğiyle yanıp tutuşuyorum.”

“Ama sizin elinizde, benim aksak Yunan’ca konuşmama benzemeyen Rusça’nız var.”

“Evet, ancak o da evrensel bir dil değil, ben de aynen sizin gibi yükseklerde uçmak isterdim.”

Petrov’un konuşurkenki davranışlarından Adrien’in hoşuna giden senlibenlilik ve bazı hareketler vardı. Onu tablolarının önünde gezdirirken, konular, desen, renkler hakkındaki düşüncesini az ya da çok dile getirmesi konusunda açıklamalarda bulunurken, Samoyla, onun kolunu sıkıyor, omzuna hafifçe vuruyor, gülünç şakalar yapıyordu. Adrien, onu dinlerken

Mihail'le karşılaştırıyor ve kendi kendine:

“Aralarında ne büyük bir ayırım var!” diye düşünüyordu.

Bununla birlikte,, Mihail’le beraber olduğu gibi, Samoyla’ya karşı da büyük bir coşku duyuyor, ona doğru çekildiğini duyumsuyordu. Bu durum ona, yeni ve şaşırtıcı göründü. İki insan. İki insan keşfetmişti. İlkinin gelmesi uzun zamana bağlıydı, İkincisi ise koşarak geliyordu.

Parlak bakırdan, fokurdayan semaver, Petrov’un anası tarafından, ancak Rus kadınlarına özgü bir alışkanlık ve incelikle getirildi. Tepside, derin altlıklı iki kocaman fincan, şeker, limon, rom ve küçük çörekler vardı. Adrien hiç böyle ağırlanmamıştı.

İyi yürekli ana ona sordu:

“Siz de mi resim yapıyorsunuz?”

"Evet, hanımefendi; duvarları boyuyorum!” diye dalga geçti Adrien.

Çay koymakta olan Samoyla, karşı çıktı:

“Ona inanma, anacığım! Adrien, değerli bir çocuktur, haftalardır onunla tanışma çareleri arıyordum. Ama artık iki eski dost gibiyiz, öyle değil mi, Adrien?"

Yalnız kaldıklarında, çayını höpürdeterek içen Samoyla, sordu:

“Dostlarınız var mı?”

“Yanıtımı sonraya bırakıyorum," dedi Adrien, “şimdi de ben soruyorum size: Ya sizin, çok dostunuz var mı?”

Ressam, dilini şaklattı:

“Pek çok tanıdığım var, bazıları bana bağlıdır. Askerlik yaptım, sporla ilgilendim, pek çok insanla düşüp kalktım. Yalnız ilginçtir, daha bilgili olmak bir yana, bu dostlardan ayrılırken sizi doyurmayan bir izlenceden çıktığınız zamanki gibi, yatışmamış bir coşku kalıyor içimde her zaman. Çapkınlık konusunda da onlara pabuç bırakmam, çünkü ‘kadın avına çıkar, ‘bomba’lar patlatır, birlikte çocukça şeyler yapardık; bununla birlikte -nasıl açıklayacağım bilemiyorum- kimi zaman, aynı insan olmadığımı hissediyorum. Bazen içlerinden en iyileriyle geçirdiğim bir geceden

dönerken, kendimi acılar içinde buluyorum: Yaşamdan zevkin, tabii sanatsal heyecanının verdiği zevkin en büyüğünü alabilmek için çabanın sonunda, acı bir burukluk kalıyor: Ben, bu heyecanı başkalarına yaymak ve onu başkalarının gözlerinde ışıldarken görmek istiyorum. Benim için gerçek mutluluk olur bu. Ancak o zaman, kendimi tam anlamıyla anlaşılmış duyumsarım. İşte bu sevinç pırıltısını, bir akşam sizin gözlerinizde gördüm."

“Ne zaman?” dedi Adrien, şaşkın şaşkın.

“Bir süre önce. Daha önce de, çay hanenin gürültüsü arasında, masamdan sizin Petrak Ustayla bazı kitaplardan parçalar okuduğunuzu, açıklamalarda bulunduğunuzu işitmiştim; bir defasında, Suç ve Ceza’da, Raskolnikov’un Sonya'nın ayaklarına kapanışını okuyor ve patronunuza bu sahnenin büyüklüğünü coşkuyla açıklıyordunuz. Adamcağız sizi güçlükle izliyor -bazı bölümleri hiç anlamıyordu ya- ama siz, karşınızdakinin coşkun heyecanınızla şaşkına döndüğünün farkına varmadan kendinizi kaptırmış gidiyordunuz.”

“Anımsıyorum,” dedi Adrien, kızararak.

“Hepsi bu kadar değil. Sizi bir seferinde de, tek başınıza coşkulanırken gördüm ve işte o anda sanattan aldığınız sevincin içtenliğini anladım.”

“Ama siz, polis hafiyeliği yapıyorsunuz!” diye bağırdı Adrien.

"Hiç de değil. Bakın, gözlerinizin zayıf olduğuna bahse girerim.”

“Evet, biraz miyopum, özellikle geceleri uzağı iyi göremem.”

“Tamam, bir akşam Prokop’a elinizde küçük bir paketle geldiniz. İçerde beş altı kişiden fazla yoktu; ben de, loş bir köşedeydim, bir işçiyi bekliyordum. Paketi açıp iki kitap çıkardınız, birkaç sayfayı kestiniz, heyecanla okudunuz, sonra şöyle bir karıştırıp yeniden okumaya daldınız. Daha sonra, çenenizi ellerinize dayayıp düşlerinizin koynuna daldınız, ama gözleriniz: ‘İyi ama okuduğunuz nedir?’ diye soran gözlerime dikiliydi. Siz ışıkta, bense karanlıktaydım, bunun için az önce sözünü ettiğim dostluğun aynasından yoksun kaldığınızda, ancak yalnız tadabileceğimiz sevinç parıltılarını rahatça görebildim. Sonunda çıkarken, masanızın ta yanından geçince, Balzac ve Sienkievick’le birlikte olduğunuzu gördüm: Hannia ile Goriot Baba’yı okuyordunuz.”

“Peki, neden masama bir yumruk indirip bunları söylemediniz?” diye sordu Adrien, üzgün üzgün.

“Ah,” diye içini çekti Samoyla; “İnsan birinin yanına böyle damdan düşer gibi gidemez ki. Bunu, dün akşam Halk Bahçesi’nde size karşı yaptıysam, bunun nedeni iki kadeh köpüklü şarap içmiş olmamdır.”

“Hayır, bu gerçek olamaz, Samoyla!” diye karşı çıktı Adrien. “İnsan, başka birine damdan düşer gibi yaklaşabilir, köpüklü şarap içmeden de sevgisini sunup ondan karşılığını bekleyebilir. Bizim gibiler için en iyi köpüklü şarap, yüreğimizi şişiren, dünya kurulduğundan bu yana içimizde kaynayıp coşan sevgidir. Şimdiye dek hiç şarap içmediğimden, bildiğim tek sarhoşluk onun verdikleridir. Ve işte, bu sevgiyle, çok değil daha dün ve bu sabah, yoksulluk ve haksızlıkla buza çevrilmiş bir insanın üstüne damdan düşer gibi düştüm, insan değer bilmezliğinin hemen hemen öldürdüğü sevgi meşalesini yeniden canlandırdım. Petrov, size de bu adamdan söz etmek, onu bize ve sevdiği yaşama kazandırmak için güçlerimizi birleştirmek isteğiyle geldim. Size, böyle bir girişime gerektiği gibi heyecanla atılacak bir dost bulduğumu söylemekle mutluyum.”

“Bu adam kim?” diye bağırdı, Samoyla, kaşlarını çatıp sandalyesinden sıçrayarak. "Sizin dostluğunuza layıksa, ben de onunla dost olmaktan mutluluk duyarım. Benden, yapabileceğim her şeyi isteyin, seve seve yaparım: Her şeyden önce, sıkıntıdaysa, işte evim, işte param!”

Kolları açık, bakımlı sakalını havaya dikip gözlerinde dostluk pırıltıları saçan Samoyla Petrov, Adrien’in gözünde, en büyük başyapıttan daha değerliydi:

“Bu, büyük bir sanatçının beyninden çıkmış bir varsayım değil,” dedi kendi kendine: “Ulu Yaratanın böğürlerinden çıkmış bir insan parçası ve benim malım.”

Onu elinden tutup, üzgün bir sesle:

“İyi yürekli Samoyla’m benim!” dedi. “Gösterdiğiniz bu ruh yüceliğiyle dostluğu onurlandırıyor, beni de utandırıyorsunuz. Ama bizim durumumuzda sunmak yeterli olmaz, onu kabul ettirebilmek zorundayız. İki kolundan başka bir şeyi bulunmayan yoksul biri olabilirim, ben de sizin gibi aynı tez canlılıkla, aynı şekilde önerimi yaptım ve kaya gibi sert bir

direnmeyle karşılaştım.”

“Peki ama kim bu garip adam? Yoksa sizi bu sabah birlikte limanda gördükleri adam olmasın?”

“Evet, o!”

“Çörek satıcısı mı?”

“Evet, ta kendisi! Bu plaçinta satıcısı, dün saat ikide keşfettiğim ilk dostumdur; üç saat sonra da, uzun zamandır aradığım, ama bir rastlantıyla karşılaşabileceğim sizin dostluğunuzu buldum. Düşünün bir kez Samoyla, nasıl korkunç bir cahillik okyanusunda yaşıyoruz!”

“Rumen mi o?” diye sordu, bir düşten uyanırcasına.

“Hayır, Rumen değil,”

“Nereli?”

“Bilmiyorum.”

“Sormalıydınız.”

“O budalalığı yaptım, ama hemen ağzımın payını da verdim."

“Vay canına, ne yaman kuşmuş?” diye bağırdı Samoyla. “Rumence biliyor mu?”

"Çok az, Rumca konuşuyoruz; daha sonra kendisi söyledi, altı dil biliyormuş. Onun Fransızca kitap okuduğunu gözlerimle gördüm.”

“Fransızca mı?” diye sıçradı ressam.

“Evet dostum. Ve bu adam, biti bile eksik olmayan bir yoksulluk içinde yaşıyor!”

Ressam, elleriyle yüzünü örttü:

“Olamaz. Olamaz! diye inledi. Kim bilir içinde ne cevherler gizlidir!”

“Kim bilir’i yok,” dedi Adrien, kararlı bir şekilde. “Buna eminim. Onunla birkaç saat geçirdim ve kendimi, filin yanında bir sinek gibi görmeye başladım.”

Petrov, Adrien’i omuzlarından yakaladı:

“Hemen yardımına koşalım!” diye bağırdı. “Onu bulmalı, dostça, akıllıca konuşmalı, gerekirse dövmeli, ama ne olursa olsun, bu durumdan kurtarmalıyız!"

Adrien, hüzünle gülümsedi:

“Sizde de, bendeki eli açıklık ateşini görüyorum, ama bu bir işe yaramazı, ya da onu bizden uzaklaştırmaya yol açar.”

“Öyleyse ne yapmalıyız?"

“Bunu ben de kendi kendime sordum ve bir tasarı hazırladım.”

“Nasıl bir tasarı? Ne yapalım?” diye atıldı. Ressam.

“Ona karşı, büyük ama tanınmamış sanatçıların ürkek, üne davrandıkları gibi davranalım: Onlar, büyük bir içtenlik, sevgi ve tutkuyla hizmet ederek, onun kendiliğinden gelmesini beklerler. Biz şimdilik, Mihail’in iyiliğini isteyen, onu gizlice seven iki dost gibi davranmakla yetinelim, çünkü birinden zorla alabilirsiniz, ama ona zorla veremezsin, demişti anam günün birinde bana.”

Bunları söyledikten sonra Adrien, Samoyla’nın elini heyecanla sıktı, ona “Yakında görüşürüz” diyerek çıkıp gitti.

Oysa, dostluğun bu iki suç ortağı yakında görüşemeyeceklerdi, çünkü bu görüşmenin hemen ertesi günü, Petrov, taşralı bir zenginin evine soba - güzel tuğla sobalar- yapmak üzere çok uzaklara gitti ve orada altı hafta kaldı.

Bu arada, Adrien’in yaşamı hiç de keyifli geçmedi. Anasınınki de ondan daha aşağı olmadı. Bunun tepkilerine de Mihail katlandı.

Böyle olması da çok doğaldı. Bir kere Leana, bütün damlara çıkmış, Adrien'in kendisine sorduğu “sevebilir misin?" sorusunu avaz avaz bağırmıştı! “Hadi oradan, hem de 'bitleriyle!’ ha!”

“Dinleyin beni,” diye haykırıyordu arkadaşlarının önünde. 'Kibarlara' yaraşan bir ilişki mi bu? Benim gibi, Bükreş’te yalnızca yüksek kişilerle görüşen birine tanıştırmak üzere, kentimizde onu mu buldu? Yo, olmaz böyle şey! Bu kadarı da fazla! Aklını kaçırmış sanırım.”

“Kim bilir," diye üsteliyordu bir arkadaşı, arkadaşlıkları uygunsuz bir

şeydir belki de. Onu bunu bilmem, bir iş var bunda, çok karanlık gibi." (Kız arkadaşı, düşündüğü gibi bir dostluğun yalnızca lağımda doğmuş olduğunu ve bugün, böyle bir dostluğu öven kitapları Paris’te ya da başka yerlerde tutulan insanlarca uygun bulunacağını bilmiyordu.)

Leana’nın öfkesini iyice ‘kabartmak’, arkadaşlarının varsayımlarını doğrulamak için, Adrien de elinden geleni yaptı hani: Bütün boş zamanını o bitli’nin yanında geçiyordu. Sabah, öğle, akşam, pazar ya da işgünü, yağmur, çamur, iyi havada, sağır ve kör gibi, başı önünde, kaba insanlar gibi, gagasını dikip doğruca sevdiği şeye koşuyordu (tutkunun böylesine Yüce Tanrı -dünya durdukça kutsasın- çünkü dünya bunlar sayesinde günün birinde düzelecektir).

Bazı günler -çok erken kalktığı için, Mihail’i işinde rahatsız etmek istemeyen- Adrien, onun elini olsun sıkabilmek için, pişmekte olan plaçinta’ların dumanını yayan çörekçi dükkânının önünde duruyor, bir akasya gövdesine oturuyor, başı bir kitaba gömülü, dahi çırak, büyük dostunun çıkışını gözlüyordu. İşçiler ve liman arabacıları, çalışkan kenar mahallenin bütün sabah canlılığı geçiyordu. Çuvalları onaran kadınlar, kızlar yürüyordu önünden. Adrien’in gözü bir şey görmüyor, kulağı bir şey işitmiyordu. Hey Tanrım! Önünde ekşitilen yüzler, işitilecek kötü sözler vardı, çünkü yaşam, sevgi dolu olduğu kadar bunlarla da doludur.

Mihail’i ‘kuşkulu’ sevecenlikle seven adam, haydi; kör, sağır, git yoluna!

Yalnızlığı içinde dimdik, sarsılmaz, dingin bir anıtı andıran Mihail, ‘çılgın’ın sevgi sığınağına karşı duruyor, kendini elinden geldiğince savunuyor ve anlıyordu. Adrien’in, çevresindeki kötü dillere ve gözlere aldırmadan, gökyüzünün pırıltısı altında sere serpe, gelişiminden utanmadan dallarını yukarılara doğru uzatan ağaç gibi, kendisine binlerce yılın sevgisini gösterdiği için, mahalle halkının çevrelerinde gördüğü kıskançlık zincirinin meydana gelişinde bir suçu bulunmadığını, ama başlıca neden olduğunu da anlıyordu. Ve dedikoducu kadınların salyalarını akıta akıta ‘şu nereden geldiği bilinmeyen, en az kendisi kadar pis Arnavut’un dükkânına yerleşip sırtımızdan zengin olmaya çalışan, ayrıca da çamaşırcı kadının oğlunu erkek domuzun ardından koşan azgın dişi domuzlar gibi peşinden koşturan, yolunu şaşırmışa veriştirmesine aldırmadan, eşit bir mutlulukla yakıcı, felsefi ve duygusal konuşmalara dalıyorlardı.

Zavallı çamaşırcıya gelince, o da Mihail gibi, dimdik duruyor, sağdan soldan yağan taşlara göğüs geriyor, ama oğlundan gelenlere dayanamıyor, korunmak için başını kollarının arasına alarak ağlıyordu. Çünkü bütün üstüne titreyen çocuklar gibi yırtıcı ve acımasız olan Adrien, sabah akşam, anasından Mihail’i eve kabul edip ‘büyük oğlu gibi’ bağrına basmasını istiyordu. Tek istediği buydu!

Zavallı ana, Adrien'in Mihail’den habersiz getirdiği paçavraya dönmüş çamaşırları yıkamayı ve onarmaya candan kabul etmişti; hatta ona zengin evlerden getirdiği eski gömleklerden birkaçını da vermişti; çalıştığı beyefendilerin yanında ona daha iyi bir iş de bulmaya hazırdı, ama iş evine almaya gelince:

“Bana bak çocuk!” diyordu oğluna; ben ele güne karşı, dünyaya getirdiğim biricik servetim olan seni nasıl savunacağımı bilmiyorum; sen de kalkmış eve senin gibi bir dert kaynağı daha mı almamı istiyorsun? Acı bana, oğlum!”

Adrien, şöyle diyordu:

“Beni ırgalamaz ne dedikleri! Ben, onunla bununla’ yaşamıyorum, seninle ve Mihail gibileriyle yaşıyorum. Ele güne gelince. Hepsinin canı cehenneme! Benimle, benim onlarla ilgilendiğimden daha fazla ilgilenmeseler, yoksulluktan kırılmaktansa, açlıklarını giderdiklerini, sığınacak bir yuva bulduklarını görmek çok hoşuma gidecek. Yaşamdan yalnızca bu kadarını bekleyen insanlara karşı, insanlığım bu kadar. İzin versinler ya da vermesinler, ben Mihail’le yaşayacağım.”

“Ya Leana?” diye soruyordu anası ona. “Göreceksin, o da uzaklaşacak senden.”

“İş buna kalsın! Mihail’in papuçları benim için daha değerlidir!”

“Ama Mihail senin dostun. Oysa sana bir kadın gerek”

“Şimdiye dek yüz tane buldum, yarın da binlercesini bulurum, yeter ki eşekleri olmaya razı olayım. Mihail’in yerini tutacak bir kadın göster bana, o zaman, bir litre gazı içerim ben! Ayrıca, bana ikinci bir Mihail bulursan da yaparım aynı şeyi.”

Ve günahsız tutkularından güç alan iki dost, kötü dillere, kinli bakışlara ve

hatta açık hakaretlere meydan okuyarak, iki sevgili gibi buluşmaya devam ettiler.

Ama bir sabah erkenden, Adrien, ayrılmadan önce her zaman yaptıkları gibi. Mihail'le iki yüz adım yürürken.

Grivitza Sokağı'nın köşesinde, bir araba, keman ve boğuk sarhoş sesiyle karşılaştılar; böyle sabahın köründe eğlence yapanların kim olduğunu anlamak için durdukları sırada, onlar da hemen durdular -üç bıçkın Skatu Kardeşler- ve sağır dilsiz gibi tek laf söylemeden, küfür bile etmeden, iki garibanın üzerine çullandılar. Mihail, boynundaki sepeti çıkarmaya, Adrien'se yerden bir taş kapmaya ancak zaman bulmuşlardı ki, paldır küldür yere yıkıldılar, tekme tokat dövüldüler; üç saldırgan yere saçılan çörekleri çiğnedikten sonra, arabaya binip yine tek söz etmeden, uzaklaştılar.

Bütün bunlar, bir dakika içinde olup bitmişti. Kan akmadığı, bir yerleri kırılmadığı için, İbrail gibi yerde böyle dayak yemenin bir anlamı yoktu. Adrien, doğrulurken, bedensel güçsüzlüğünden çok buna bağırdı:

"Hey Tanrım! Şu anda göndermiş olsaydın, Kodin'in tek bir parmağı bile şu üç serseriyi yere sermeye yeterdi!"

Mallarından arta kalanı toplamakta olan Mihail, bilgece karşı çıktı:

"Bizim hasetçilerin keyfi yerine geldiğine göre, zararımız büyük sayılmaz. Böylesine az ücretle, yaşama hakkını satın alabilmişsek, ne mutlu bize!"

Ağustosun ilk günlerinde, Petrov, Çingene gibi yanmış, zafer kazanmış bir savaşçı gibi şişerek, kırdan döndü. Köy yaşamına karışmış, tarla işlerinde çalışanlara gönüllü olarak yardım etmek için işini, ihmal etmiş, hiçbir zaman cezalandırılmayan birçok yönetici haksızlığı görmüş, akşamları, cırcırböcekleri ve sevdalı köylü kızlarının eşliğinde köyün şiirli havasının tadını çıkarmıştı.

Adrien'den, Mihail'le kendisine mahalle halkının yaptığı kötülüğü öğrenince, Petrov, çok öfkelendi ve hemen Skatu Kardeşleri aramaya yeltendi:

"Çok iyi tanırım onları," dedi liman hırsızlarıdır, bire karşı üç kişi olsalar bile, kemiklerini kırmakta güçlük çekmem."

Adrien, onu bu işten vazgeçirdi:

“O zaman, öç almaya kalkışırlar ve biz de onlarla sürekli kavga içinde yaşamak zorunda kalırız,” dedi. “Ben böyle bir şeyi hiç istemem, Mihail de öyle. O zaman, sizinle tanışmaya yanaşmaz.”

“Ona benden söz ettiniz mi?”

“Hem de çok.”

“Peki; önerdiklerimi kabule hazır mı?"

“Bir şey belli etmiyor. Sizin için dediklerime karşı hiçbir şey söylemedi, ama bunun değeri yok, yakında onu bulmaya limana gitmemize engel değildir bu; ancak son derece ölçülü ve ağzı sıkı olmak gerek.”

“Peki, ama onunla nasıl anlaşacağım, çünkü bütün kalburüstü İbrailliler gibi Rumca anlıyorsam da, bu dilde konuşmakta güçlük çekiyorum.”

“Onun Rusça bildiğini sanıyorum,” dedi Adrien.

“Eh, o zaman, yaşadık” diye bağırdı, Petrov.

“Bunu pek belli etmemeye çalışın. Onu zorla konuşturmak ya da önem vermeyeceği bir öneriyi kabul ettirmek gibi tehlikeli görevi bana bırakın.”

Adrien, çok yakıcı bir öğleden sonra, Samoyla’nın evinde, Mihail’le ressamı tanıştırmaya karar verdi. Beriki, hem gevezelik ediyor, hem de elinde olmadan dostunun içtenliğini ölçmeye çalışan Adrien’in dalgın bakışları altında, kömür kalemle resim yapıyordu.

Adrien, Petrov'un şık giysisini fark edince, ona:

“Biliyorsunuz,” dedi: Mihail’in partallarıyla giyiminizde aşırı bir ayırım olmamalı. Basit bir önlem olarak söylüyorum.”

“Sobacı tulumumu giyeyim mi? İskele taşırken, genelde sokağa böyle çıkarım.”

“Olmaz,” dedi Adrien, “benim gibi eski bir takım giyin yalnızca."

Samoyla, söyleneni yaptı. Adrien gibi, o da takma yaka takmadı, sonra çıktılar.

Dışarıdaki yakıcı güneş onları. Halk Bahçesi’ne dalmaya zorladı. İlk

karşılaşmalarını anımsadılar, ama bu sırada Petrov'un tartışmakta olan iki tanıdığına yakalanmamak için, ana yoldan ayrılmak zorunda kaldılar.

“Bunlar ‘tarşçı’dır, diye açıkladı ressam, Adrien’i ıssız bir patikaya sürüklerken. Kaya gibi sert kalıplar içinde donmuş iki yobaz. Sevmem onları. Hiç çalışmadan yaşar, çekinmeden sizden ödünç para alırlar ve insanın en güzel isteklerini kırarlar.”

“Onlarla görüşmem ben,” diye karşılık verdi Adrien, varlıklarından bile haberim yoktur. Siz de benim gibi yapın. Ne şekilde olursa olsun, yobazlık, iyilikten yoksundur; hatta tekelcidir denilebilir. Bu da, hiçbir konuda aşırıcı olmayan yaşama aykırıdır, hatta ölüm konusunda bile, çünkü ölüm de sık sık ertelenir. Böylece ben her şeyi anlamaya ve hoş görmeye çalışırım, yeter ki bana, kendi varoluş biçimine aykırı gelen bir şeyi zorla kabul ettirmeye kalkışmasınlar; yoksa başkaldırır, şiddete girişirim.”

“Birbirimizle anlaşmak için yaratılmış gibiyiz!” diye bağırdı, Petrov. Mihail de bizim gibiyse, güzel, ölümsüz bir dostluk kuracağız.”

“Bizim gibidir, hatta bizden de ötedir o,” dedi Adrien, düşüncesini sürdürmek isteyerek. Ama ressam, aniden, büyü yapılmışçasına ayaklarının dibinde beliren görünüm karşısında birden bağırarak, sözünü yarıda kesti:

“Oohh! bakın, Adrien, şu görünüme bakın! İzlenimci bir ressamın yaptığı kabartma bir resim gibi sanki. Şimdiye dek böylesine canlı olanını hiç görmedim. Bütün ayrıntılar, makasla kesilmiş gibi.”

“Fırtına havası da ondan” dedi kendini ırmağın kollara ayrıldığı geniş düzlüğe ve limanın görünümüne kaptıran Adrien.

Bu yüksekten görünüme, çocukluklarından beri alışık olmalarına karşın, bizim sevecen gezinticiler, ayrı ayrı biçimlerde bu kez de büyülenmişlerdi. Samoyla, ressam olduğu ve yoksulluğu hiç tanımadığı için, işin süsle ilgili yanını görüyor; oysa Adrien, bir görüntünün güzelliğini, acıklı anıları yüzünden fark edemiyordu. Nitekim, sazlarla örtülü bataklıklar; civa gibi parlayan doğal kanallarla kesilmiş salkımsöğüt parkları, ona her zaman Kodin’i, o korkunç sonunu, Dimi Dayı’sını ve güzel aygırının öldürülüşünü anımsatıyordu. Limanda da, heyecan verici şeyler acı içindeydi. Çuvallarını geminin sintinelerine boşaltmak için tırıs adımlarla giden gömlekli, ucu bucağı görünmeyen adam dizilerini; ağır yük altında paytak paytak

yürüyen, birbirlerine neşeyle çelme takan, neşeyle türkü çağıran, kadınlara açık saçık laflarla takılan, yabancıları kardeşçe bir şakacılıkla aldatan bu yiğit insanları iyi tanıyordu Adrien. Gün ağarırken, bu karanlık yüzlü, yırtıcı, öldürmeye hazır insancıkların, ellerinde bıçaklarla yaşama haklarını savunduklarını biliyordu. Şimdiye dek kaç acılı ananın ve eşin rıhtımlar boyunca koştuğunu, çağdaş uygarlığın bir başka ‘onur alanı’nda vurulmuş oğul ya da kocanın karşısında saçını başını yolduğunu görmüştü.

Bu yüzden Adrien, onları Petrov’a gösterirken, hüzünle:

“Bu adamları görüyor musunuz?" dedi. “Sanki düğünde gibiler. Bu, benim içimi sızlatıyor. Sırtında onur kırıcı yükü sürüklerken, siz hiçbir beygirin hoplayıp zıpladığını gördünüz mü? İnsan denen hayvanın yüreği ne kadar unutkan ve kolayca sevinir olsa da, yine de, şu binlerce yıllık köleliğe neden katlandığını anlamıyorum bir türlü. İş, neşeyle yapılmalı elbet, ama hangi iş? Hançerle elde edilen ve birbirini öldürerek yapılanı değil, sanırım. İşin böylesi insanları biraz olsun düşündürmeliydi.

Sonra, tahta körükle havaya savurarak tahılları kurutmakta olan işçilere bakarak ekledi:

“Lopator’ları (kürekçiler) daha çok seviyorum. Götürün çalışmıyor, günde iki frank için ter döküyorlar, ama en azından çektikleri acıyı hissettikleri görülüyor.

Sevinçten haberi olmayan ve yaşımı lanetleyen zavallı öküzler bunlar!

“Ben de, deminden beri onlara bakıyorum,” diye karşılık verdi Samoyla. Çalışmalarına bakmaya doyamam: Limandaki işler arasında, göze en hoş görünen hareketler ve renkler onlarda var. Her yıl, harman zamanı köylerde gördüğüm sahneleri anımsatıyor bana.

Kocaman çadır bezleri üzerine yayılmış, lopator’un kürekle çalıştığı bu binlerce kiloluk tahıl, Adrien’e bambaşka şeyler anımsatıyordu. En yorucu, en az para getirici, hiç akılda olmayan ve kokuşma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan malın maliyetini zaman zaman altından kalkılmaz hale getiren işi anımsatıyordu ona. İşveren ona, kesin kardan alınan beklenmedik bir fidye gözüyle bakar ve kolay sanır. Hiçbir genç ve sağlıklı adam bu işe kalkışmaz. Ancak, haksızlık üzerine kurulmuş bir toplumda, her güç işin bir adamı vardır. Böylece, lopatorları ölümün unuttuğu yaşlılar, alkolün

tükettiği adamlar, evsiz barksız, Tanrı’sız kadınlar, ana-baba sözcüklerini bir kez olsun söyleyip söylemediklerini seçerler. Ve onlara, açlıktan ölmeyecek kadar bir gündelik verilir, çünkü bu işi herkesin yapabileceği bilinir.

Ulu Tanrım! Tahılları tahta kürekle alıp havaya savurmak, devlerin yapabileceği bir iş değildir ki. Gerçekten de eğlence gibidir; ritimli bir hareketle, kocaman kürekler tahılları alır ve yanan gökyüzüne savurur. Güneşin altında yanar altın tozu. Soldaki yığın azalır, sağdaki çoğalır. Bütün bunlar güzellikten yoksun değildir kuşkusuz, ancak lopator hiçbir şey görmez, hiçbir şey duymaz. Bir günde vagonlar dolusu, atar da atar. Görür ya da işitirse, bunlar ancak salyangoz hızıyla yol alan güneş, ellerinize tükürmek için küreği bıraktığınızda, üstünüze dikilen gözetmenin bakışı; kurşun gibi kollar, sallanan bacaklar, zavallı lopator’a gereksiz gelen yaşamdır.

“Saat dört olmuş," dedi Adrien, cep saatine bakarak. “Gidip Mihail’i bulalım.”

Yürümeye başlar başlamaz, yüzlerine soğuk bir yel çarptı. Gökyüzü birden kararmıştı. Alabildiğine yağmur yüklü koca bulutlar, koca kütleleri üstünde gözdağı verir gibi dönüyordu. Yazın kavurucu sıcaklarda, bu sık sık olur. Bir yol bakıcısının evinin önünden geçerlerken, avluda bağıran bir kadın sesi işittiler:

“Çamaşırları çabuk içeri alalım! Fırtına kopacak.!”

Yüz adım sonraki iri, ağır ve kocaman yağmur damlaları yüzlerini kamçılardı.

“Tamam!” dedi Adrien, Mihail’i kaçıracağız.

Ceketlerinin yakalarını kaldırdılar, kasketlerini iyice çekip koşar adım gittiler. Depoların arasındaki dolambaçlı yola, tahıl vagonlarının tıkadığı demir yollarına, bardaktan boşanırcasına yağıyordu yağmur. Biraz sonra, rüzgârın kamçılamasıyla tufan haline dönüştü.

Duvarlar boyunca sakınıp giderek, yolu kapatan vagonların altından bazen dört ayak üstünde defalarca geçerek, her köşe başında yollarını kesen geniş su birikintilerinden ve köpüklü sel sularından atlayarak, sonunda limana vardılar, sığınmak için boş vagonlardan birine tırmandılar. Sudan çıkmış fare gibi sırılsıklamdılar ve solukları kesilmiş gibiydi.

Birbirlerine bakar bakmaz, Homeros’un kahramanları gibi kahkaha koyuverdiler. Özellikle Samoyla, güçlü sesiyle fırtınayı bile bastırıyordu. Yağmurun etkisiyle boya salan Adrien’in kasketinden akan kara sular, yanaklarından süzülüp gömleğine sızıyor, Petrov’un teke sakalı gibi sivrileşmiş sakalından da damla damla sular akıyordu. Ressamın yüzü tanınmayacak durumdaydı.

“Şu anda kimse bize, birer şemsiyeye gerek duyduğumuzu söyleyemez!" dedi Samoyla, yüksek sesle.

“Hele de böyle açık bir alanda bir gevrek simit satıcısını aramaya geldiğimize kimseler inanmaz,” diye ekledi Adrien, su perdesinin arasından gözlerinin önündeki heyecanlı sahneyi seyretmeye çabalayarak.

Bu sahne, gerçekten de görülmeye değerdi, çünkü bir çeyrek saat önce görmüş oldukları şeylerden hiçbir iz kalmamıştı.

Limanın azgın fırtına sularıyla yıkanmış birkaç hektar genişliğindeki alanında, insan hayvan ve arabalardan oluşan büyük bir karmaşa, fırtına altında, yarı gülünç, yarı acıklı bir şekilde çarpışıyor ya da kudurmuş doğa güçlerinin korkunç kuvvetiyle güçsüzleşip kendini koyuveriyordu.

Karınca gibi kaynaşan liman işçileri, şimdi artık, hemen hemen çıplak sayılan vücutlarından çok, bir çuval yardımıyla giysilerini korumaya çalışıyor, devekuşları gibi koşarak bir sığınak arıyorlardı. Aşağı yukarı beş yüz arabacı -tek atlı (gioç denen) arabalarıyla sıkış tepiş olmuş-, paniğe kapılmış insan kalabalığı arasında küfrediyor, yemin ediyor, göz açtırmayan yağmurdan önünü bile göremez duruma gelmiş hayvanları kamçılıyor ve küçük kümeler halinde bu kargaşadan kurtulunca tabanları yağlayıp kaçıyorlardı.

Araç gereçleriyle yüklü gezgin satıcılar gibi güçlükle, ağır ağır gidenler de vardı içlerinde, meyveciler, karpuzcular, meşrubatçılar, el arabalarında kızarttıkları ciğer, köfte ya da balıklarla, işçilere günün her anında yiyecek veren aşçılar da bunlar aralarındaydı.

Ama iki dostun en fazla dikkatini çeken zavallı lopatorların insanüstü çabalarıyla kendilerini korumayı unutup ellerine teslim edilen sarı altını korumak, onu branda beziyle örttükten sonra açılmasın diye üzerine kocaman taşlar koyup, sonra kapalı yere sığınmak zorunda olan biricik

işçiler onlardı. Oysa, bu tufanda, koruma çabaları Sisyhphus'un cezası kadar saçmaydı.

Bizimkilerin saklanmış olduğu vagondan yüz metre kadar ötede, iki lopator'ın başı fırtınayla dertteydi. Biri kadın biri erkek olan işçiler mısır yığınlarıyla tek başlarına uğraşıyorlardı. Yardımlarına kimse koşmuyordu.

Petrov, onları Adrien'e gösterdi:

"Şunlara bakın, brandayı tutmakta ne kadar güçlük çekiyorlar!"

Kurşun gibi ağır geniş branda, rüzgârın altında, suların etkisiyle daha da ağırlaşıyor, bir ucundan tutulunca, öbür uç ellerinden kaçıyor, şişip balon gibi havaya yükseliyordu. Ve yorgunluktan, yaşlılıktan, kötü beslenmeden bitkin düşmüş zavallı kollar onu, çoktan ıslanmış tanelerin üzerine örtmek için acınacak şekilde çabalıyordu.

Adam öfkeden uluyordu. Etekleri bacaklarına dolanan kadın, dakikada on kez diz üstü düşmekteydi. Bir an rüzgâr, ellerinden brandayı kaptı, adamın üstüne attı, adam brandanın altında gözden kayboldu.

Bu sahnenin gülünçlüğü karşısında Samoyla, bir kahkaha attı; kötü bir şeylerden korkan Adrien'se çekine çekine ona katıldı, nitekim korktuğu oldu, çünkü brandanın altından çıkan erkek, ırmaktan kocaman bir taş alıp kölesine fırlattı. Tam göğsünden vurulan kadın yere yıkıldı.

İki dost, bu vahşet karşısında, aynı anda çığlık attı. Petrov, vagondan atlayıp kocaman adımlarla koştu ve acımasız kocanın üstüne atılıp, kadının yediği taş kadar ağır bir yumrukla adamı yere yıktı. Adrien de hemen yanlarına koştu; ikisi birden ağzı burnu kanayan zavallı kadına yardım ettiler.

Şimdi liman ıssızdı. Fırtına ortalığı kasıp kavuruyordu. Tuna ve bataklıklar, fırtınanın da etkisiyle tam bir tufan haline gelen kalın su örtüsünün içinde görünmez olmuştu. Ve burada, kimsenin kuşkulanamayacağı bir acıyla yıkılmış dört kişi vardı.

Sağanağa aldırış etmeyen Adrien'le Petrov, ölü gibi görünen kadının kanamasını durdurmayı başardılar. Sakallı bir Azrail'i andıran ressam, kocayı azarlıyor, onu jandarmaya teslim etmekle tehdit ediyordu. Ama hâlâ su birikintisinin içinde oturmakta olan zavallı şeytan adam, başına gelene

razı olmuş, kendisine saldırana güler yüz gösteriyordu:

"Bak," diyordu, sular altında kalan malı göstererek "şu kasırga ve branda yetmiyormuş gibi, kalkıp bana yumruk atacağına, mısırları örtseydin daha iyi ederdin!"

"Mısırlar bana vız gelir, eşek!" diye bağırdı ona, Samoyla; karını öldürdün, görmüyor musun?"

"Onun için tasalanma," diye yatıştırdı koca, Petrov'u; "o daha beterini gördü ama gebermedi; kadın kısmı kedi gibi yedi canlıdır!"

Bu sözler üzerine kadın, hayvan gibi böğürdü, hiçbir şey olmamış gibi, atik bir şekilde ayağa kalktı ve suda batık duran tahta küreği kapıp kocasına vurmak için kaldırdı, ama ayağı kaydı, ağlayarak kocasının, küreğin, yoksul bir yaşamın üstüne yıkıldı.

"Görüyorsunuz ya?" dedi adam, gülerek; "ölmemiştir demedim mi size!"

Sonra, yine işine dönerek:

"Şu mısır çorbasını örtmeme yardım edin de buradan tüyelim, canına yandığımın!" dedi.

Adrien ile Petrov, güçlü kollarıyla brandayı kavradılar, kaldırım taşı yapmakta kullanılan volkan taşlarıyla tutturdular. Erkek işçi, kürekleri topladı, sudaki partalları yakaladı ve hâlâ ağlamakta olan karısına seslendi:

"Hadi bakalım, kalk, inek! O kadar çabuk gebermezsin, ben de tabii. Yaşamımız sona erene kadar, daha çok mısırlarımız var havalandıracak."

Bu gönül alış biçimi, Samoyla'nın yüreğini sızlattı. Bu yaratıkların korkunç yaşamı, bütün dehşetiyle gözünün önünde canlandı. Adamı dövdüğüne pişman oldu. Onun karısıyla yanyana oradan uzaklaşmasına bakarken şöyle düşündü:

"Ona ne biçim yardım ettim? Bunu zamanında yapacağıma, acısıyla savaşmasına bakıp eğleniyordum, ancak yumruk atmak için kımıldadım yerimden. Bana ne dese haklı."

Sonra, kamburunu çıkararak yürümekte olan Adrien'e dönüp:

"Haydi, gidip onları bizimle bir bardak bir şeyler içmeye çağıralım!" diye

ekledi.

Lopator'ların ardına düşüp yetiştiler. Petrov:

"Dinleyin," dedi: "Böyle bir banyodan sonra, bizimle birlikte yarım litre tzuyka içmenizde sakınca yok sanırız. Gelin. Sağanak da durmaya niyetli galiba. Güneş yeniden açarsa, sizin mısır çorbanızın başına birlikte yeniden döneriz."

Bu çağrı üzerine, lopatorun yüzü ışıdı. Derin çizgilerle dolu yamru yumru yüzü canlı bir sevinçle aydınlandı:

"Hay ağzını öpeyim!" dedi. "Tanrı sizi korusun! Ben de ağzıma bir yudumcuk tzuyka koymaya can atıyordum, ama ancak bir kadehlik param var, eh görüyorsunuz ya, bizim karı, karşıma dikilip de bana bakarak yutkunurken içemem ki! Zaten derdi başından aşmış. Bir de ben mi üstüne tuz biber ekeyim."

"Başına bir taş atmayı yeğlediniz!" dedi Petrov.

Adam, küreğini gökyüzüne kaldırdı.

"Eh, ne yaparsın bayım! Bu size garip geliyor, değil mi? Ama sekiz gün, benim yerime geçin de anlarsınız: Şöyle ayağınızın altına alıp 'pırç' diye ezdiğiniz küçük kurbağalara dönersiniz."

Dördü de güldü. Yüzü kan ve çamur içinde olan kadın kocasını onayladı:

"Evet, bayım, siz de öyle olurdunuz!"

Hep birlikte, tersanelerin girişine, balıkhanenin karşısında bulunan meyhanelere gittiler. Arkalarından bakan, batan gemiden kurtulanlara benzetirdi onları. Kollarını sallayarak giderken, vücutları sakat gibi duruyor, ellerinden ve kollarından pis sular damlıyordu.

Kasırga, yarım saatten az bir zaman içinde bölgeyi suya boğmuş ve çekip gitmişti. Parlak mavi gökyüzünde, eski paçavralar gibi dağılan beyazımsı birkaç bulut parçasından başka bir şey görünmüyordu. Yeniden görünen güneş yakıcıydı. Maçın Dağları, vadilerdeki kocaman buhar kazanları patlamış gibi, ağır ağır yükselen kalın buhar kümeleriyle saklanmıştı. Fırtınanın ezdiği doğanın üstüne, evrensel bir yorgunluk çöküyordu.

Hâlâ suyla örtülü olan yerde, bakladan daha iri olmayan yüzlerce küçük

kurbağa, her yana sıçrıyor ve insan her an onları ezme tehlikesiyle karşılaşıyordu. Yıkanıp serinleyen liman, yeniden canlandı. Her yandan -vagonların, tavernaların kapılarından, gemilerin ya da şalupaların karnından- arı kovanından boşalırcasına adamlar fışkırdı. İyice ıslanan ve şimdi işlerine devam etmek zorunda olanlar gömlekle kalana dek soyunup giysilerini güneşe seriyor ve yarım kalan işlerine dönüyorlardı.

Tahıl yığınlarının başına ilk koşanlar lopatorlar oldu. Adrien'le Petrov'un yanında bulunan çift ise bağırarak işe koştu. Branda açıldı, mısır ince bir tabaka halinde yayıldı ve küreklerle aralıksız karıştırılmaya başlandı.

Mihail'in bir köşeden çıkmasını bekleyen iki dost, dinlenip güneşlenirken, adam durmadan kendi kendine söyleniyordu:

“Bana kızmayın ama iş böyle” diyordu. “Şu ya da bu yüzden kızıp öfkelenmek, bir yabancıya ‘hayvan herif!’ deyip vurmak kolay. Ama kendinizi onun yerine koyun bir. Benim gibi, otuz yıl -evet, tam otuz yıl- mısır ve yoksulluk savurun, göreceksiniz. Yaaa... Canına yandığımın. Taş değilim ki. Dayanıyor, dayanıyor, sonra da gömlek gibi çatlıyoruz. Gömleği fırlatıp atarsınız ama, ya şu teni. Ne kadar çirkin, ne kadar yanık olsa da, hep biraz acıyorsunuz ona."

“Hem sonra, ne yani? Bende bir zamanlar genç ve yakışıklı olmadım mı? Biz de elimizi uzatsak, aya dokunacağımıza inanmadık mı? Korkmayın: Kimse sevmez kötülüğü. İnsanı zorla iterler kötülüğe, hepsi bu.”

' Babam demirciydi, ben de demirci olmayı çok, pek çok istedim, çünkü çekicin demir üstüne her inişinde, paralar yağıyordu ama hah! Ama çekiç yalnızca demire değil, benim, yani on bir yaşındaki bir oğlanın kafasına da iniyordu. Ah, bu sizi şaşırtmasın! Böylece, babamın çekiciyle bütün kemiklerim kırıldı. Ve dinine yandığımın, benim kemiklerime babam acımadıktan sonra, başkaları nasıl acısın?”

“Bakın, biraz önce beni, bir yumrukla yere çaldınız; siz, kötü biri değilsiniz, ama yine de bana kötülük yaptınız. Neden? Çünkü karıma vurmuştum. Ama bunu neden yaptığımı biliyor musunuz! Kusurlu olduğu için değil! Bizim bütün kusurumuz, yoksul adam olmak işte!

Birinci kusur, başkalarının yardımla giyindiği çağda kaburga kemiklerimi kıran babamın. Evden kaçmak, limanlarda sürtmek, vagonların çatısını

delip yiyecek ve buğday çalmak ve yaşamak zorunda kaldım sonunda. Evet, yaşamak! Orada, ıslahevine gönderilmeden önce de, başkaları kaburgalarımı kırdı.

Sonra, yıllar boyu yatak yüzü görmeden, kokan ölü farelerle, geceleri üstüme çıkan insanlarla birlikte, samanlıklarda, tahıl ambarlarında yatıp kalktım. Sonunda, askerlik geldi: Tam üç yıl. Orda da kemiklerimi kırdılar. Eh, yurdunu koruman gerek, tabii, biri saldırana dek, her gün dayak yersin.

Ondan sonra da, tam otuz yıl kürek ve yoksulluk; Durmadan toz yutmak, iki büklüm çalışmak, fasulyeli borçka, bayat mamalinga - kirli gömlek, pis kokulu ev ve kötü tzuyka."

"Peki ya sonra?"

(Adam, işi bıraktı, küreğine dayandı ve Adrien'le Petrov'a meydan okurcasına baktı.)

"Nee? Kim gelip de bana: 'Söylesene, kaburgaların kırıldığı zaman canın yanıyor, değil mi?' diye sordu ha? Kimse! Daha doğrusu, biraz önce az daha öldüre yazdığım şu kadından başka. Sık sık sarımsaklı sirkeyle böğürlerimi ovdu. İyidir, yiğittir zavallı. Bu yüzden de, yalnız başıma değil, tzuyka içmeye hep onunla birlikte giderim. Doğru değil mi, Stana?"

"Doğu, Toader, doğru," diye geveledi kadın, "ama artık bana taş atma."

İki dost oradan uzaklaştılar.

Ambarların arasında gözden yitmezden önce, son bir kez lopatorlar'a baktılar: Şimdi kürekler, altın başak tanelerini güneşe doğru, olanca yükseğe savurmaktaydı.

Ceketleri ellerinde, üzerlerinde bir tek gömlekle, bacaklarına yapışan pantalonlarıyla, ambarlar arasında sağa sola saparak, umut kırıklığı içinde, sessizce, ağır ağır gidiyorlardı. Soğuk almaktan korkan Adrien:

"Prokop'a gider, birer romlu çay içer ve giysilerimizi kuruturuz," dedi.

Konuşarak giderken, dar kaldırımın ortasından ilerleyen çizmeli iki ayağı az kalsın eziyordu: Mihail'di bu! Giysileri kupkuru, paşalar gibi sakin, ambarların girişindeki kısa ve dik merdivenlerden birine uzanmış, Rumence bir akşam gazetesini söktürüyordu.

Adrien, şaşkın kırlangıçlar gibi kısa bir zevk çığlığı atıp Mihail’in ellerine sarıldı. Gözlerini faltaşı gibi açmış olan Samoyla ise deli bir aygır gibi titriyordu.

“Hiç de fena değil bu” diye bağırdı Adrien. “Biz kurttan söz ederken, kurt kapının ardındaymış meğer!"

Bu dostluk gösterisi Mihail’in iyice arkaya devrilmesine, kendisine özgü kuşkucu gülüşüyle gülmesine ve ıssız sokağa vuran bakır gibi parlayan güneşten sözde korunuyormuşçasına gözlerini yarı yummasına yol açtı.

“Orda ne işiniz var?” diye sordu Adrien.

“Bekliyorum” diye karşılık verdi Mihail, ölçüye sığmaz bir tembellikle.

“Ne bekliyorsunuz? Dünyanın sonunu mu?"

“Hayır. Suyun akmasını bekliyorum."

“Hangi suyun?”

"Yağmur suyunun. Şurada, köşe başında kocaman bir su birikintisi var, geçmeyi engelliyor.”

Büyük bir açlıkla gözlerini Mihail'e dikmiş olan Petrov, aralarındaki Rumca konuşmaya giremediği için öfkesinden kuduruyordu. Adrien, onun açlığını anladı ve dostunun da iyi bir gününde olduğunu görünce, konuya hemen girdi:

“Bu adam kim, biliyor musun?” dedi gizemli bir sesle.

Mihail, karşılık olarak “Otlak sığır gübresi keşfeder gibi adam bulup getirirsin” dercesine yavaşça omuz silkti.

Adrien, onun bu inanmazlığı karşısında öfkelendi. Kaşlarını çattı, omuzlarını kıstı ve Mihail’in üstüne koç gibi yürüdü; bu ötekinin hiç hoşuna gitmedi. Heyecanla, soluk soluğa ona, ressam hakkında söylediklerini kısaca anımsattı; İçtenliğini, coşkusunu bütün sanatlara olan sevgisini, dostluğa susamışlığını ve Mihail'in tanımak ve sevmek için yanıp tutuştuğunu söyledi.

Bütün bunlar, üç dakika bile sürmedi, ama saniyeden saniyeye, istifini bozmasa da Adrien'in dudaklarından boğuk ya da sıcak sözcükler

döküldükçe, Mihail’in yarı kapalı gözleri yeniden açılıyordu; beriki, inançla ve güvenli:

“Ona elinizi uzattığınıza pişman olmayacağınız konusunda kellemi ortaya koyarım!” diyerek sözünü bitirdiğinde, Mihail’in dölce for niente’sinin (Hiçbir işe yaramayan yumuşaklığının) vücudunu uzandığı basamaklara çivileyen kaya gibi bir iradeden başka bir şey olmadığı görülüyor; iri gözbebeklerindeyse ben duyar, görür, anlarım, itirafı parlıyordu.

Bir saniyelik duraksamadan, bir saniyelik çabadan sonra (ah, bu yalnızca yenilmiş olan karamsarlığına cilve yapmak içindi!) Mihail, o güzel gövdesini (bayağı bir kıskaçtan kurtarmak ister gibi) kımıldattı, ağır ağır kalktı (zevkten ölen) Samoyla’nın önüne gidip gözlerinin içine bakarak, içtenlikle elini uzattı, sonra...

Sonra Adrien, bütün söylenenlerden hiçbir şey anlamadı. İki adamın etli dudaklarından tatlı bir ezgiyle dökülen ve yüreğine merhem olan o yumuşak Rusça anlaşılmaz bir bilmece gibi geliyordu. İsteksizce duvara yaslanan, gözünü dikip (en küçük hoşnutsuzluk karşısında araya girmeye hazır bir şekilde) bekleyen Adrien, kendisinde bol bulunan ve ruhları birbirine kaynaştıran tutkuyu onlara aktarıyordu; yırtıcı gözleri iki dost yüzü, Petrov’un güneşten ve içinden gelen ateşle yanan yüzünü ve Mihail'in aynı kızılımtırak alev çağlayanıyla yanan ama taşkınlıkları dizginlenmiş ruhunun mutlu dengesiyle hareketsiz duruma getirilmiş yanmış yüzünü okşuyordu.

Ve onlar, kendisinin anlayamadığı bir dilde birbirlerinin nabzını yoklarken, Adrien, bu ilk inan birliğinde, kendiliğinden meydana gelen, kendi yüzüne yansıyan ve toprağın her köşesinden fışkırarak en ortadan kaldırılamaz duvarların ardında bile olsa, yasası ve krallığı demek olan sevgi mıknatısınca çekilen dostluğun karşı konmaz gücünü görüyordu.

Dostluk... Seni açıklamıyorum: Senin türkünü söylemek isterim ben...

Bu apansız ve kısa sevgi çarpışmasından sonra, dostlarının sırılsıklam olduğunu anlayan Mihail, boş sepetini kaptı ve Komorfka Geçidi’ne yollandı, hemen hemen koşarak oraya vardılar. Burası Lipovanlar'ın Mahallesidir. Küçük evler ve bakımsız kulübeler üst üstedir; yamacı tırmanırlar, sonunda Grivitza Sokağı’ndaki evlerle, hatta Komorofka’yla birleşirler, hepsi de balıkçı ve liman işçisi olan kendi halindeki Lipovanlar’ın bu mahalle halkıyla en küçük bir ortak yönleri yoktur. Burası,

akşam satışından sonra Mihail'in dönüş yoludur, çünkü limanın öteki ucunda sepetinde kalanları Rum çocuklarına dağıttığı gibi, burada da kalanları küçük Lipovanlar’a dağıtır.

Onları, fırtınanın yamaçtan aşağı indirdiği kumlu sularda yalınayak başı kabak kirli, paçavralar içinde oynarken gördüler. Mihail’i sevinç çığlıklarıyla karşıladılar, ama Rum çocuklarından daha çekingen olduklarından, yanında iki yabancıyı görünce, dona kaldılar. Mihail, onları korkutmamak için, dostlarından, biraz uzakta durmalarını rica etti, sonra simit artıklarıyla tatlı ve yağlı çörek kırıntılarını avuç avuç dağıtmaya gitti. Çocuklar hemen çevresine toplandılar, hem yiyorlar hem de sorularına karşılık bekliyorlardı. Sekiz yaşlarında bir oğlan, Mihail’in gözdesi gibiydi.

Kaygan sarı saçlı, soluk yüzlüydü. Başını kaldırdığında, acılı iki yeşil göz görülüyordu. Sesi öylesine zayıftı ki, Mihail, bazen onu anlayabilmek için kulağını ağzına dayıyordu. Sonunda, hep birlikte çamur sıvalı, damı sazlı, yana yatmış duvarları derin çatlaklarla ebrulanmış bir gecekonduya daldılar. Mihail, orada birkaç dakika oyalandı. Yalnız döndüğünde, hiçbir açıklama yapmadan, soru sormaya cesaret edemeyen Adrien ile Samoyla’yı ardına takıp yokuşa tırmandı. Bir üzüntüyü saklamaya çalıştığını fark edince, sessizliğine saygı gösterdiler.

Yamacın tepesinde, Mihail, bir bakkal dükkânına girdi, ortadan patronu için peynir, eritilmiş domuz yağı ve şeker ısmarladı. İstedikleri hazırlanırken, sepetini yere bıraktı, çok iyi tanıdığı belli olan bir köşeye gitti. Orda, bir sandığın üstüne oturup büyük bir rahatlıkla, karma karışık atılmış, çok tozlu ve çoğu yırtık kitapları karıştırmaya başladı:

Adrien, Samoyla’ya yavaşça:

“Bahse girerim ki kitaplığını karıştırıyor.”

“Kitaplığını mı?”

“Kitapları buradan sağlıyor sanırım.”

Gerçekten de Mihail bir kitapla geldi ve onların gülümsediğini görünce, olanı biteni anladıklarını sezdi. Adrien'e şakayla:

"Siz casussunuz,” dedi.

“Evet, size hayran olan iki casusuz!”

“Hayran olunacak bir şey yok ki.”

Ağır sepetini sırtlayıp dışarı çıkınca, açıkladı:

“Asıl hayran olunacak şey, iki paralık zeytini ünlü yazarların eserlerinin sayfalarına saran bakkalın budalalığıdır. Anlıyorsunuz ya: Bu adamcağız, Tanrı bilir nereden, külah yapmak için, birkaç yüz kilo kitap ve kağıt almış. Bu kitapların çoğu yabancı dilden ve çok pis olduğundan, kimse onları ayıklayıp yeniden satmakla ilgilenmiyor: ama ben bu yığının içinde, iyi durumda yüzlerce cilt değerli kitap olduğuna inanıyorum. Şimdiye dek yirmiden fazla birinci sınıf yapıt okudum.

“Onları satın mı alıyorsunuz?” diye sordu Adrien.

“Hayır. Her kitabı okumak için yirmi metelik ödüyor ve sonra geri veriyorum.”

“Bu hangisi?”

Mihail, kitabı gösterdi. Petrov, hemen burnunu soktu, iki kitap kurdu bunun H. de Balzac'ın ‘Oğlanların Kaldığı Ev” olduğunu söktüler, anlayabildikleri için de keyiflendiler, ama daha ileri gitmeye kalkışınca, anlaşılmaz bir şeyler geveleyip sustular. Petrov, kitap karıştırma işini Adrien’e bırakıp Mihaii'e:

“Fransızca okuyabildiğiniz için kim bilir ne kadar mutlusunuzdur?”

“Evet, gerçekten de çok mutluyum. En azından....”

Bunun üzerine ateşli bir üzüntüye kapılan ressam, Adrien’in öğüdünü unutup her şeyi öğrenmek istedi, heyecanla sordu:

“Peki, neden okuyorsunuz?”

"Peki, ya siz bunu bana neden soruyorsunuz?” diye karşılık verdi beriki, patavatsız sorular karşısındaki sürekli korkusuyla şaha kalkarak.

Kendini Balzac’ı sökmeye vermiş olan, Rusça bilmeyen Adrien, Petrov’un kırdığı potun farkında değildi. Bununla birlikte, gözlerini fal taşı gibi açtı. Mihail’in terslediğini, ötekininse yaptığı yanlışın korkusuyla, alçakgönüllüce ezilip büzüldüğünü görüyordu.

“Özür dilerim, Bay Mihail!” dedi Petrov, “sizi yaralamak için sormadım

bunu size. Ama... Şey... Sizi anlamak istiyordum.”

Onun içten sesi karşısında duygulanan Mihail de sesini yumuşattı:

“Al sana bir soru! Neden okuyormuşum. Siz de okuyorsunuz, Adrien de. Herkes okuyor...”

“Ne var?” diyerek araya girdi Adrien.

Sustuklarını görünce, Mihail'e asık yüzle:

“Yaramazlık yapmayın bakalım! Haydi gidin, mallarınızı bırakıp çabuk gelin: Prokop’a çay içmeye gidiyoruz.”

Buyururcasına söylemişti bunu, ama Mihail, bu buyruğun yürekten geldiğini anladı ve safça gülümsedi:

“Emredersiniz!”

“Az daha her şeyi berbat ediyordunuz!” dedi Adrien, Samoyla'yla yalnız kaldıkları zaman. Üstüne varmamanız gerektiğini de söylemiştim size.”

"Vay canına, ne adam! Ne adam be!” diye bağırdı ressam. “Bu kuş, nerden geliyor? Nasıl kusursuz bir Rusça konuştuğunu bir bilseydiniz? Hayır, bu adam bizden değil.”

“Ben de onun bizden olmadığını sanıyorum, ama bizim soydan. Patronu da farkına varmadan aynı şeyi söyledi.”

“Ne demek ‘bizim soydan’?”

“Evet: Aynı şeyleri sevenlerin soyundan.”

“Böyle bir soy mu var sizce?”

“Bunu siz de biliyorsunuz: Dün birbirimizi tanımıyorduk, yarın ise ayrılmaz dostlar olacağız.”

“Doğru,” diye onayladı Samoyla, “toplumsal koşulları hiçe sayan bir insan soyunun varlığı meydanda.”

Grivitza Sokağı’nın köşesindeydiler. Mihail, ağzında sigara, daldaki bir saka kuşu gibi mutlu ve keyifli bir şekilde dükkândan çıktı. O günkü yüklüce kazancını kasasına koymuş biri gibiydi.

“Biliyor musunuz,” dedi Rumca, mahalleli daha şimdiden üç kişi olduğumuzu biliyor ve bize kibarca ‘üç kaçıklar’ adını takmışlar.”

“Çok güzel,” diye karşılık verdi Adrien, "bu kaçıklığa bayılırız!”

Birlikte Prokop’un Piatza Galatz’daki çayhanesine doğru giderlerken, (birbirlerini doyasıya sevsinler diye) Mihail’i Petrov'a bıraktı, kendisi de sessizce Balzac’ı karıştırarak onları birkaç adım geriden izledi. Ama kulağı konuşmalarında, gözü de üzerlerindeydi. O akşam keyfi yerinde olan Mihail'in isteğiyle konuşma kaldığı yerden sürmekteydi:

“Benim gibi birinin böylesine bir tutkuyla kitap okumasını açıkladığınız zaman, yanılmıyorsunuz,” dedi ressama, “ancak beni olduğumdan başka türlü göstermeye kalkıştığınızda, büyük bir yanlışlık yapıyorsunuz.”

Beriki ise:

“Bakın,” dedi “insan okurken, mutlu değilse bile en azından hoşnut olması, yani temel şeylere sahip bulunması gerekir. Canına yandığımın! İnsanın karnı açken de kitap okuyabileceğini söylemeyeceksinizdir bana!”

"Evet, size bunu söyleyeceğim.”

“O halde, ben bundan bir şey anlamıyorum.”

"Anlayacaksınız. Okuma nedir sizce?”

“Mutluluktur.”

“Yeterli değil. Bana göre besindir."

Petrov’un ağzı açık kaldı. Mihail devam etti:

“Sanattan herkesin aynı biçimde tat almadığını bilmelisiniz. Bazıları yediklerini sindirebilmek için kullanırlar onu.”

“Ben onlardan değilim,” diye heyecanla sözü kesti, Petrov.

“Hayır, sanattan düşünsel bir çıkar sağlamak istediğinize göre, onların üstündesiniz; ama bunu gerçekleştirmek için, önünüzde gidecek daha çok yolunuz var."

“Ne yolu?”

“Kurtuluş gibi görülen, hatta isteyerek çağrılan acı yolu. Siz de tıpkı

dostumuz Adrien gibi, yeterince acı çekmediniz.”

“Acı çekildiğini görmek de acı çekmek değil midir?”

“Hayır, hayır. Hiç değildir.”

Samoyla, yenilgiyi kabul etmek istemedi. Lopator’ları örnek olarak ileri sürdü; fırtına altında geçen olayı anlattı, adama karşı yaptığı kabalığı itiraf etti.”

“Ama," diye ekledi, “zavallı karı kocanın acıklı yaşamını, on bir yaşındaki demirci çocuğunun öyküsünü, bütün çektiklerini öğrencince yüreğim sızım sızım sızladı ve ona vurduğuma çok pişman oldum.”

"Bahse girerim ki,” dedi Mihail, “gönlünü almak için, sonradan adama bir litre şarap ısmarlamışsınızdır."

“Doğru, onları meyhaneye götürdüm!” diye itiraf etti ressam, utançla.

“Görüyor musunuz? Kendinizi en ufak öfkeye, heyecana kapıp koyuveriyorsunuz. Kendinizi tutma diye bir şeyden haberiniz yok.”

“Huyum böyle. Elimden bir şey gelmez ki.”

“İsterseniz değiştirirsiniz. Değiştirmek zorundasınız. Huyumuz değişebilir.”

“Nasıl?”

“Kitaplardan ve özellikle yaşamdan gerekli dersleri alarak ve toz yutarak.”

“İyi ama ben okuyor ve bütün dikkatimle çevremi gözlüyorum.”

“Yararlı bir şey yapmıyor, boş yere kafa patlatıp zaman harcıyorsunuz. Soba yapın, daha iyi!”

Çok alıngan olan Samoyla, buzlu suya batırılmışçasına suratını ekşitti.

“Canınızı mı sıktı?” dedi Mihail. Bu çok doğal elbette, ama gerçek dostluğun gerekli kusurudur bu. Büyük bir ressam olduğunuzu söylesem, daha çok hoşlanacaktınız. Evet, sanatçılara özgü bir yaratılışınız var, ancak resimlerinizi görmeden de söyleyebilirim ki yaptıklarınız mutlu, belki de yetenekli bir çocuğun gevezelikleridir. Ve yeryüzündeki sanatçıların onda

dokuzu, hatta daha fazlası sizin durumunuzdadır: Biraz titreşiyor, (güneşin altındaki bir sineğinkinden daha az), kolayca gülüp ağlıyor, çabucak mutlu ya da mutsuz oluyor, sonra da resim, yontu, beste yapıp, kitap yazıyorsunuz. İşte sana sanat! Oysa, yetenekli, iyi yürekli, hatta başkaldıran biri olmak yeterli değildir."

“Nasıl olur?” diye bağırdı Petrov. Bunlar üstün nitelikler değil midir?”

“Niteliktir ama, su verilmemiş çeliğin nitelikleridir. Ancak, granit parmakla kazılamayacağı gibi, insan bayağılıklarının derinlikleri de iyi niyetle falan yok edilemez. Oysa sanatçı yalnızca bunu yapmalıdır. Kimsenin ayak basmaya cesaret edemeyeceği yerlerde yürümeli, gelecek yaşamların taşlı yamaçlarında patikalar açmalı, ardında kendi etinden kopmuş kanlı parçalar bırakarak, bunları düzleyip geçebilecek duruma getirmelidir; çünkü gerçek sanatçı, güneş kadar eli açık ve kayıtsızdır. Böyle değilse, buna burnunu sokmamalıdır! Madene inip kıçlarımızı ısıtmamız için kömür çıkaran işçi insanlığa daha çok yararlıdır.

İşte bu yüzden acı çekmek gerekir diyordum size. Acıda -sessiz ve gizli olanından- büyük bir hazine gizlidir; dinginlik. Bu, insanı öldüren yaşamdan koparabileceği en güçlü zaferdir. Bu zafere bir anda değil -öyle olsaydı, yaşayan bir ölüden farkınız kalmazdı- derece derece ulaşılır. Oysa şu yaptıklarınıza bakın bir gerek dışında, gerekse içgüdülerinde kopan fırtınanın kamçıladığı bir adam görüyorsunuz ve ona büyük bir anlayışın kurtarma ipini uzatacağınıza, dramını anlayacağınıza, size anlattıklarından fazlasını göreceğinize, oradan ilk geçebilecek bir arabacı gibi yapıyor, bir yumrukla onu yere yıkıyorsunuz. Onu öldürmüş olsaydınız, oturup ağlayacağınızdan hiç kuşkum yok.

Bir başka örnek verelim: Benimle karşılaşıyor, hatta beni aramaya geliyorsunuz. Beni neden istiyordunuz?”

“Tanımak için..." diye geveledi, Petrov.

“Peki, tanımadınız mı?”

“Henüz değil...”

“Bugün ortaya koyduğunuz yollarla beni asla tanıyamazsınız, çünkü az önce yaptığınız gibi partallarımın altında bulunanı anlamaya çalışacak yerde, yalnızca üstümdeki partalları görüyor ve beni mutsuz biri sanıp

yoksulluğuma ağlamaya başlıyorsunuz. Şu andaki durumumun bir kitabın ya da güneş ışınlarının okşamasına engel olacağını sanacak kadar ileri gidiyor, istememenize karşın, sizi çağıran Adrien'le birlikte bana yardıma koşuyorsunuz, değil mi? Üçümüz arasında yardıma en çok gereksinimi olanın siz ya da Adrien olduğunu bilmiyorsunuz. Birinin size el uzatıp, ışığın değerinin daha iyi anlaşıldığı karanlıklar ve çamurlar içine inmeniz için yardımcı olması gerek; ya da eğer sanatçı dokunuz varsa, yalnız, insanın çektiği ve içinden, çakmak taşını koparacak çenelerle çıkılan kızgın yağ gibi yakıcı acıya daldırması. Ancak, bunun olması için, her şeyden önce Tanrı'ya da, dünyaya da, kendine de iyice öfkelenebilmek gerek.

Fazla ileri gitmeyelim. Söylendiğine göre, çayının benzeri bulunmayan Gospodin Prokop'a geldik bile."

Söylendiğine göre, ha! Şu kuşkucu Mihail, nasıl olur da bütün İbrail'de tanınan Gospodin Prokop'un çay nikinden, yani çayhanesinden kuşku duyardı? Çünkü burasının ünü yalnızca (fazladan birkaç kuruş verip özel olarak ısmarlanan) 'Popoff Yöntemiyle' Prokop çayı'nın kalitesinden gelmiyordu. Bu ün, şekerden de ileri gelmiyordu, sürekli müşterilere ansızın çayhane değiştiren bu şeker, pek çok anlaşılmazlıklara yol açar, çünkü kendilerine toz şeker getirilmiştir bunun için, burada biraz konu dışına çıkmam gerek.

Neden acaba 'toz şeker'den vebadan kaçar gibi kaçıyorlardı? Çünkü İbrail'de, tıpkı kutsal Rusya'daki gibi, çayı Paris ya da Londra'daki gibi içmezler. Ilık suyunuzu şekerlemek, hatta bir ya da birkaç damla sütle 'kirletmek' ya da bunları yapmayıp lıkır lıkır müshil içer gibi içmek ya da 'karşınızdakini hoşnut kılmak için kabul edip -çok teşekkür ederim dedikten sonra- hiç elinizi sürmemek elinizdedir. Romanya'nın ikinci Tuna limanında, insanlar çayı başka türlü içerler. Bu insanlar, ister yerli olsunlar (cet-be-cet) ister Tristan Bernard gibi sakallı, Yahudi papazı gibi uzun ceketli, lağımcı çizmeli, ceplerinde, pis meyhanelerde bol bol haç çıkarıp saf votka içmek için çakıl taşı gibi ağır bardaklarını taşıyan Slovak asıllı Lipovanlar'dan olsunlar, her şeyden önce çay tiryakisidirler. Sabahtan geceye dek, sayısız yararı yüzünden çay içerler: İştah açıcı, sindirimi kolaylaştırıcı, yumuşatıcı, uyarıcı, idrar söktürücü, yatıştırıcı, peklik yapıcı olarak. Kışın ısınmak, yazın ise serinlemek için içilir ve günde rahat rahat iki ile dört litre tüketilir. Peki ama, bunca suyu karınlarının neresine koyarlar, diyeceksiniz. Büyük bir rahatlıkla, bardak bardak çay içtikten

sonra sokağa çıkar, aynı saflıkla alınlarını kurulayarak bazen de oradan geçmekte olan kibar bir kişiye sırtlarını dönerek kaldırıma işerler. Böylece, musluk gönlünce akar durur. Bol suyla yıkanan bağırsaklar açlıktan kazınır ve kışın ‘lekesiz karda sarı delikler açmak için’ sık sık dışarı çıkıldığında, ciğerler de çoğu kez üşütülür.

Şeker alabildiğine pahalı ve elde edilen kazanç da çok az olduğundan, az masrafla çok çay içebilmek için şu yola başvurulur: Sifç denilen aygıtla küçücük zarlar haline getirilen şeker önce limona batırılmakta, sonra büyük bir ustalıkla yanakla çene kemiği arasına yerleştirilmekte, böylece kendisine fazla zarar vermeden üzerinden akıp giden kaynar sıvı yudumlarına dayanmakta, ağızda bu değerli besinin belli belirsiz tadıyla bardağın dibine ulaşılmakta. Burada buna ‘prikuts usulü çay içmek’ adı verilir. İşte bu yüzden, çayın çabucak, ‘irmik gibi’ erittiği toz şekerden sakınılır ve ‘cam gibi sert’ olan ve eskiden geceleri kendilerini zehirlemek için kullanılmadıkları kibritler gibi ışıldayan kesme şeker aranır.

“Yarım porsiyonluk” -50 gram kadar, olarak iki parça halinde getirilen şekerler, beş kiloluk bir parçadan testere ile kesilir, bu iş de patron tarafından yapılır; çünkü parçalardan bazılarının çayı içenin gözüne küçük, yanındakinin gözüne büyük görünmemesi için, deneyimli bir göz gereklidir. Tabii bu da, bitip tükenmeyen bir hoşnutsuzluk kaynağıdır. Şeker kellesi üç kez işlem görse de, “uca doğru" daha sert, dibi ise daha toz halindedir. Bu yüzden zavallı garson, huysuz müşteriyle kasadaki patronun karısı arasında koşuşturup durur, ne yapacağını şaşırır;

“Baa-yaa-n! Falanca Bey ‘Tepe’den bir parça istiyor!”

“Bakın Bay Falanca... bilirsiniz ki şeker kellesinin yalnızca ‘tepe’si yok ki!”

“Evet bayan, ama yalnızca da ‘dip’ değil ya!"

Bunun üzerine, her şeyi görüp işiten Gospodin Prokop, hemen araya girer, araştırır, bulur ve müşteriye ‘tepe tarafından’ bir parça sunar: Bu müşterinin aklı başında biri olduğunu bildiğinden, gönlünü alır, çünkü bazılarını da kapının önüne koyar bazen.

Ama ‘Popoff’ usulü olmadığı zaman bile benzersiz olan çay örneği de, kusursuz şekerle ilgili tüm bu sorunlar da, kusursuz hizmet ve takımlar da

(geniş, temiz ve iyi aydınlatılmış) salon da, (biri sürekli kaynayan kazanlardan gelen) su da, Gospodin Prokop’un çayhanesini ünlü kılan nitelikler değildi. Bu ün, Gospodin Prokop’un kendisinden kaynaklanıyordu.

Ve burası kutsal bir yerdi.

Çünkü insanoğlu -en bayağısı bile olsa- içinde, farkına varmaksızın insanlığın yöneldiği evrensel yetkinlik tohumunu taşıyan bir hayvandır. Bu yüzden, Prokop’ta, küçük bir köşeye oturmakla yetinen kaba liman işçisi bile, açıkgözlü, iyi taranmış sakallı, dev yapılı Lipovan’ın müşteri ile müştericik arasında ciddi bir ayırım yaptığını bilir. İçilenin fiyatıyla niteliğinin herkes için aynı olduğunu, ama patronun selamının aynı olmadığını bilir. Ve bilinçsizce taşıdığı soylu tohumun etkisiyle, kabalığına karşın, bu selam ayrıcalığını sağlamaya çalışır.

Hu kaba liman işçisi, Prokop’u hem sever, hem de ondan korkar, kendisine biraz saygı duyması için yalvarır yakarır, çünkü Lipovan’ın -karısının yanında bir yargıç gibi dimdik dikilirken- tezgahtan ayrılıp, içeri giren bir müşteriyi karşılamaya gittiğini, elini sıktığını, onu iyi bir yere götürdüğünü, masaya kendisinin oturttuğunu, nezaketen kendisinin masayı kullandığını -masalar tertemizdir her zaman- onunla biraz hoşbeş ettiğini ve sonra, tam bir patron sesiyle müşterinin her zamanki dileğini haykırdığını görmüştür:

"Filanca Bey’e yarım yap!”

Bu, -büfedeki garsonun kulağına ve bütün kulaklara, önce belli bir saygıyı, ardından da- ıvır zıvır dediği-baştan savma olmayan bir hizmet ve uygun limon diliminin nasıl yapıldığını anlatır.

Ama bu, özelikle Prokop'un saygısını kazanan müşterinin, kendisi gibi ar damarı çatlamış bir mandanın yaptıklarını yapmadığı anlamına gelir: O, okuması için verilen gazeteyi aşırmaz, yere tükürmez; kadınların önünde kaba saba konuşmaz; garsonu çağırmak isteyince dağdan inmeler gibi masaya vurmaz; sokağa işemez; şeker topağını aşırmaya, komşu masadaki müşterinin giderken masada bıraktığı parayı cebe indirmeye ya da ‘acele işim var’ bahanesiyle para vermeden sıvışmaya kalkışmaz.

Oysa kendisi, hiç utanıp sıkılmadan, bütün bunları yapmaktadır.

Yapmamazlık edemez, çünkü onun öz malıdır bütün bu illetler. -Tıpkı insanlık dışı sömürüyle topluca işlenen suçun, toplumsal merdivenin tepesinde oturup bütün acımasızlığıyla tepesine çöken öteki utanmaz adamın malı oluşu gibi-. Ama korkunç bir inatla bilgisizliğe itildiği, en acıklı şekilde içgüdülerine terk edildiği ve hiç yardım edilmediği için, kendi kendine yardım etmektedir. Hayır, kendi kendine yardım etmez, söz dinler. Ruhunda kaynamakta olan mayanın etkisiyle titrer. Ve Prokop'un dürüst, temiz, ince kişiye onur verdiğini görünce zavallı adam gözlerini açar, ayran budalası gibi hayranlık duyar, gülümser, göz kırpar, zevkle yere tükürür ve köşesine büzülür, bu saygı kendisine değildir ama yine de sevinir, çünkü o, yarın kurulacak dürüst, temiz, ince insanlığın bugünkü kasabada atasıdır. Bunun farkında değildir o. Ahlaki gelişmenin öncüsü olan Prokop da onun ne olduğunu bilmez. O da bir yasaya, ama önderlik yasasına boyun eğmektedir.

Prokop, yazları kaldırım üstüne yayılmış onlarca hınca hınç dolu masalarının ortalarında sağlam bacaklarını gerip doğuştan yüce başı, küçümseyen bakışlarıyla komşu çayevlerinde, müşterilerin -hem de dalga geçen patronun gözü önünde- küfretmelerini, kıçlarına vurmalarını, sesli sesli yellenmelerini, kadınların orasını burasını elleyip sarkıntılık etmelerini seyrederken, kendi küçük dünyası üzerindeki etkisini, başını çevirerek ve saydığı müşterilerden birine, tiksintiyle tükürmek isteğine gem vurduktan sonra, soylu bir şekilde şunları söyleyerek ölçer:

"Bazen kendi kendime, Tanrı'nın insanları yeryüzüne yalnızca hayvanlara karşı ne kadar dürüst ve nazik olduklarını kanıtlamak için mi getirdiğini sorarım!"

Prokop, ancak bunu yapar, bunu söyler. Bayağı liman işçisi, hemen, bu dürüst Lipovan'ın horladığı ve çayevine kabul etmediği insanların arasında değil de onun bahçesinde olduğuna sevinir. Ve pazar günleri, Prokop, kendisi gibi kocaman kara ayin ceketini giyip yusyuvarlak karısı ve koyu kırmızı, limon sarısı ve deniz mavisi giysileri içinde görkemli, tombul yanaklı altı çocuğuyla Rus kilisesindeki ayine giderken, Tanrı'ya inanmayan Samoyla Petrov bile bu dürüst aile geçerken ayağa kalkar, saygıyla eğilir. Gospodin Prokop'un ardına düşüp, çocukluğundan beri ayak basmadığı yere gitmek için dayanılmaz bir istek duyardı.

İşte, Prokop Çayevi'nin çekiciliği buradadır. 'Kesme şeker' de ya da

‘Prokop usulü çay'da değil, o güzel insan inancındadır. Bunu kimseler bilmez. Herkes ona boyun eğer. Ve bu inanç, bayağılığımızın kayasını yorulmadan aşındırır, göğün uzak uçurumlarından kaplumbağa adımıyla yaklaşan yeni dünyanın tohumlarını aşılar. Yazgısını gerçekleştirmek için vaaz vermesi gerekmez: Bazılarını örneklik etmeye, bazılarını ise bunlara benzemeye zorlar. Yöntemleri de ışık gibi yalındır: Gospodin Prokop, ne tatlı söylevler verir ne de acı suçlamalarda bulunur; ilk gösterenleri sayar, bunu da onlara en bilinen biçimde, daha sıcak bir selam, vererek ve daha fazla ilgilenerek gösterir:

Böylece, büyük bir kibarlıkla Mihail; ve Adrien’i önüne geçiren Samoyla'nın kocaman kafasının belirdiğini görünce, Gospodin Prokop, onları karşılamaya gitti ve Petrov’a:

"Ben de az önce, size hizmet eden garsona akşam çayınızı içip içmediğiniz soruyordum,” dedi.

Sonra onları inceleyerek:

“İyi ama iliklerinize dek ıslanmışsınız!” dedi.

“Ben de bu yüzden, kazanın bitişiğindeki küçük odanızı rica edecektim sizden,” dedi ressam: çaylarımızı içerken, giysilerimiz kururdu.”

Sonra, Rusça ekledi:

“Gospodin, Mihail’i tanıştırayım size. Buraya yalnız ya da daha önceden tanıdığınız Adrien’le gelirse, ona da bana gösterdiğiniz ilgiyi göstermenizi rica ederim.”

Prokop, Ruslar gibi eğildi, Mihail’in elini sıktı, yoksul görünüşünden hiç etkilenmedi. Daha sonra, onları istedikleri odaya götürürken, ciddi bir sesle:

“Bay Samoyla için ‘üçlü’ -üç bardaklı- bir propoff!" diye bağırdı.

Ve tabii, herkes başını kaldırdı.

Bu olaylar, Rus-Japon savaşı sırasında gerçekleşiyordu. Rusya’nın yenileceği gün gibi ortadaydı. Tokyo’daki rakibi askerlerine pirinç, top mermisi ve giysi yollarken, İbrail’deki ‘provoslavnik'lerin çoğu, öteki yurttaşlarla birlikte, Mançurya’daki askerlerine dün atım aracı olarak, birer ikona gönderen Çar Baba ya moral vermek için çayevlerinde boşuna nefes

tüketmekteydiler.

İbrailliler'in düne kadar bilmediği kent, kale ve general isimleri öylesine yaygın ve üq1ü oldu ki, askercilik oynayan çocuklar, topluklarını birbirine vururken:

-Ku-ro-pat-kin! Port-art-tur! diyorlardı.

Çok basan gazetelerin okuyucusu sayısıyla birlikte, içki evlerinin ve çayevlerinin müşterileri de üç katına çıkmıştı. Yuvalarının dışında bir bardak içki içme alışkanlığı ve olanağı bulamayan namuslu aile babaları, hemen her akşam, 'savaşın durumunu öğrenmek', gazete okumak' ve dünyanın öbür ucunda' olup bitenler hakkında konuşmak için bir bardak çayın önünde görülür oldular.

O akşam da, yemek saati olmasına karşın, tartışmalar tutkuyla sürüyor, kimse de evdekilerin sofra başında beklediğini düşünmüyordu. Konuşmaların konusu, Uzak Doğu'dan yollanan ve gazetelerin insan denen koyunlara gerçek bir ziyafet diye sundukları telgraftı: Japonlar, büyük Rus zırhlısı Petropavlosk'u batırmışlardı.

Ah, ah! Böyle bir haberle ne de güzel bir 'ikinci baskı' yapılır! Bu, büyük bir gazetenin sahibi ve yönetmeni olma zahmetine değer! Ne yazık ki, her yıl bir savaş ve her hafta batırılan bir zırhlı yoktur, şurada ya da biri tarafından! Olayın yorum biçimine gelince, bundan gazeteciyi sıkıntıya sokacak bir yan yoktur: Yıkım, sevilmeyen ulusun başına gelirse, 'sevinç marşlarıyla verilir: sevilen halka zarar vermişse, 'öç alalım, biz de aynını yapalım' diye bağırılır, kinler körüklenir ve öteki durumda olduğu gibi, bunda da gazete satar, baskı artar; onunla birlikte ilanlar ve devlet bütçelerindeki pay da tabii.

Pencerelerinden biri çayevine bakan özel odada, üç dost çaylarının gelmesini beklerken, Mihail, akşam gazetelerini söktürmeye çalışıyor, öbür ikisiyse, kazanın kızgın duvarlarından ısınıyorlardı. Yalnız kaldıklarına seviniyorlardı. Çayevinin gürültüsü onları fazla etkilemiyordu. Herkes gibi onlar da her şeyden önce kendileriyle uğraşan insanların kayıtsızlığı içinde savaş haberleriyle ilgileniyorlardı.

Kısa sürelik yalnızlığından yararlanan Samoyla, alçak sesle, Mihail'e yoldaki konuşmalarını Adrien'e anlattı, dostlarının zekâsını övdü, ama

sonunda kuşkusunu söyledi:

“Bak, Adrien! Bilgisi ve konuştuğu bunca dille, bu adamın geceleyin pis ve bitli bir yerde yaptığı çörekleri satmaktan başka bir şey yapamayacağını söylemeyeceksiniz, sanırım! Bakın, istese, yarın hemen gidip yeni giysiler alır, ona layık bir işe sokardım. Yaşamak denmez buna! O, herkesten kaçıyor, herkes de ondan. Bugün, Köpeksi Diyojen’in zamanında olduğu gibi, ‘adam arıyor’, bulunca da, elinden tutup rahat ettirecek yerde, onun yoksulluğuna iniyoruz. Onun gibi paçavralar giymemiz gerekiyor, konuklarından birkaçı bize geçmesin diye, koluna girmekten sakınıyoruz. İnsanca yaşamanın bu olduğunu söylemeyin bana!”

Garson, rengârenk yaldızlı, ince porselenden çay takımıyla dolu bir tepsiyle içeri girdi. Kaynar demliklerin kapakları oynuyor, tabaklar çelik gibi şangırdıyordu, Popoff çayı, ‘tepe’den kesilmiş şekeriyle. Bütün bunlar, altmış kuruştu.

Susuzluktan ölen Petrov, hemen tepsiye koştu, bardakları ısıttı, onlara dağıttı, çayı koydu, sonra sifç’i elinde, dostlarına:

“Prikustsk mu?” diye sordu.

"Prikutsk,” diye karşılık verdiler.

Biçimleri farklı ve geometrik uyumlu beş dilim şeker, göz açıp kapayıncaya dek bir yığın mısır tanesine dönüştü. Ondan sonra, bardaklarının yarısını tabağa boşaltıp, az ya da çok zarafet ile dudaklarına götürdü, ama hepsi çayın sıcaklığından dolayı höpürdeterek içtiler, dümdüz tabağa dökülmesinin nedeni de buydu.

Böylece, terleyerek, alınlarını kurulayarak, kendilerine yeniden ve yeniden sıcak su getirmesi için garsonu çağırarak -demliğin metal kapağına vurarak yapıyorlardı bunu- beşinci bardağa ulaştıkları anda (bütün bunlar, altmış kuruşun içindeydi) Mihail’in gazetesine bir göz atan Adrien, bağırdı:

"Ne korkunç! Vereşçagin de şu lanet Petropavlosk Zırhlısında ölmüş!”

Samoyla, sandalyesinden sıçrayarak;

“Olamaz!” diye inledi.

Ve sayfayı Adrien’in elinden kapıp ressamın ölümünü ve amiral gemisinin

batışını veren iri harflerle yazılmış telgrafı titreyerek okudu. Bir şeyler söylemek istedi ama gözleri, yaşlarla doldu, kollarını masanın üstünde kavuşturdu, başını da kollarına bıraktı.

(On yıl sonra, 31 Temmuz 1914'de, Adrien, yüzlerce kaba liman işçisinin: Jaures öldürüldü!.. Jaures öldü!' diye bağrışarak rıhtımda koştuğunu görecekti. İçlerinden pek çoğunun gözleri yaşlıydı. Oysa Jaures 7 ne görmüş ne de ondan söz edildiğini işitmişlerdi.)

Vereşçagin, o günkü Rumen gençliğine, Rus-Japon Savaşı aracılığıyla adını duyurmuştu. Bütün eserleri arasından, 1904 kıyımından esinlenerek yapmış olduğu ve binlerce kartpostala basılan iki yapıtıyla çok tanınmıştı: Ünlü Kafatası piramidi ile kar altında nöbet tutan nöbetçiydi bunlar. Onlar, hemen bütün evlere iğnelenmişti ve Rus Beylerinin en ünlülerinden biri olan Vereşçagin kadar büyüktü. Vereşçagin, insanlığa hizmet etmek ve en büyük felakete karşı savaşmak için canını tehlikeye atmış, hatta sonunda onu vermişti.

Petrov, bu büyük sanatçı yüreğine gerçek bir saygı duyardı. Onun acıklı ölümü, tıpkı Jaures'in yüce yaşamı bir delinin kurşunuyla sona erdiği gün dünyadaki pek çok yiğit insan gibi, onu büyük umutsuzluğa düşürdü.

Onun acısını anlayan Adrien, elini dostça okşuyordu. Mihail'e gelince, bu gizemli yaratık hiçbir şey belli etmiyordu. Dirseklerini masaya dayamış, sessiz, anlaşılmaz duruyor, sigara içiyordu.

Samoyla, başını kaldırdı, gözyaşlarını sildi ve boğuk bir sesle:

"Babamın ömrünü uzatmak için bir günümü bile vermezdim, oysa Vereşçagin'i yaşatmak için kalan yıllarımın yarısını feda ederdim!..."

Ve bu sözleri izleyen sessizlikte, gözleri kötü habere takılı, yakınmayı sürdürdü:

"Ah, ne büyük bir değeri yitirdik! Onunla birlikte kim bilir ne başyapıtlar gömüldü gitti! Sanat için korkunç bir yıkım bu! Ve de onulmaz!"

"Petrov'cuğum," diye söze katıldı Mihail, acıklı olsun ya da olmasın, sönen her can, birileri için yıkımdır!"

"Evet, ama böylesi sanat için kayıp değildir."

“Onulmaz ve acılı yıkımlara uğrayan yalnızca sanat değildir. Biz şu masaya oturduğumuzdan bu yana, yeryüzünde yüzlerce insanoğlu öldü, bazıları doğal olarak, bazılarıysa denizlerde boğuldu, fabrikalarda ezildi, madenler altında kaldı, kin ya da kıskançlıkla bıçaklandı ya da umutsuzluktan canına kıydı. Bu ölümlerin yıkımı olduğunu düşünün; sanat dünyası için Vereşçagin’in ölümünün yarattığından daha onulmaz bir kayıpla karşılaşan anaların, babaların, karıların, çocukların, kız ve erkek nişanlıların, dostların kim olduklarını biliyor muyuz?”

“Yoo!” diye haykırdı ressam, “böyle konuşmakla, saygısızlık ediyorsunuz.”

“Hayır... Hiçbir saygısızlık etmiyorum. Vereşçagin'i İbrailliler’dan daha önce tanıdım, onun insanlara açık sanatını severim. Ama sanat, düşsel bir yaşamdır ancak, kaybından dolayı büyük dramlar doğmaz. Oysa gerçek yaşam, dramla doludur ve burada kayıplar başka türlü onulmaz.”

Samoyla bu akıl yürütme karşısında kendini yitirdi;

“Demek ki, sizin için, büyük ressamın ölümüyle, onunla birlikte boğulan küçük bir deniz erinin doğuracağı sonuçlar aynı!”

“Benim için bunlar hem aynı olabilir, hem de olmayabilir. Ama ben size ne kendimden ne Petropavlosk'un felaketine karşın, bu akşam az ya da çok sakin bir şekilde yatmaya gidecek olan bizlerden söz ediyorum. Ben, birinin ölümüyle yere serilen ve bir daha kalkamayan insanlardan söz ediyorum size; Onlara göre, ‘büyük ressam’, ‘küçük deniz eri’ sözleri boştur.”

Petrov kanmadı. Adrien’in hakemliğine başvurdu. Beriki, ‘tutkulu bir sahnenin yaklaşmakta olduğunu sezerek, Mihail’i konuşmaya teşvik etmek için ressamın görüşünü paylaşıyor gibi göründü.

“Doğrusu,” dedi "böyle bir soruyu hiç düşünmedim. Bence de yaşamlar eşit değildir.”

O zaman Mihail, doğruldu, yüzü içten gelen bir ışıkla aydınlanmıştı, birden:

“Dinleyin beni, dostlarım!” dedi.

(Adrien, hiç Rusça bilmediği, Samoyia da iyi arıladığı için Yunanca konuşuyordu.)

“İkinizin yurdu olan, güzelliği kuşku götürmez İbrail’e yeni gelmiştim. Herhangi bir yerde (bu sizi ilgilendirmez), diyelim ki Rusya’dan... şu müthiş Vereşçagin’in ülkesinden geliyorum. Cebimde ne tek kuruş, ne de satılacak eşyam vardı, çünkü olanı da Odesa’da satmıştım.

Bilgeliğin en ilkel kuralı beni, o zamanlar giydiğim güzel giysileri sırtımda gördüğünüz partallarla değiştirmeyle, elde edeceğim kazançla yaşamımın piyon taşlarını daha uzağa oynatabilmeye itti.”

Bu arada, iş falan aramıyordum. Ağır yükleri taşıyan insanların elinde gördüğüm değerli yiyeceklerin en ucuzu olan zeytin, ekmek ve tuzlu hıyarla mirasyediler gibi yaşıyordum. Ardımda pek de hoş olmayan anılar taşıdığımdan, onların besinini benimsedim. Tek sözcük Rumence bilmediğimden, malı parmağımla gösteriyor, paramı veriyor ve Tuna kıyısına gidip salatalıklarımı, zeytinimi ve ekmeğimi mideme indiriyordum.

Bu, ancak sırtlarındaki güzel giysileri partallarla değiştiren, elde ettikleri kazancı gönül rahatlığıyla yiyen, bu arada iş aramayı hiç düşünmeyen insanların tadabileceği heyecan dolu, tatlı ve şehvetli bir yaşamdı. Evet, böyle yaptım. Buna da; bizi yutmaya hazırlanan yaşamı, sevimli bir yüzle, tam karşıdan seyretmek, derler. Ama böyle ne kadar yaşayabildim acaba? Anımsamıyorum; belki bir ay, belki iki, sonra...

Sonra aç kalmaya başladım. Bu da hiç hoş bir şey değil. İki gün üst üste, yalnızca su içtim. Üçüncü gün, ellerim ceplerimde dolaşırken, rıhtımda bir kuruş buldum ve gidip bir parça kara ekmek aldım, o da mideme taş gibi indi. O sırada, zehirlenmiş gibi sancılar girdi mideme. Oysa ölmek istemiyordum! Bir dakikacık daha şu değerli güneşin, insanın dünyada yalnız olduğunu, dağ kadar güçlü olduğunu belirten düşünceyle yaşamak. İnsanın aç olduğu zamanki gibi düşünüyordum, insanın ancak yeryüzü ıssız olduğuna inandığı gün duyumsayabileceği binlerce şeyi düşünüyordum.

Kendimi ‘vagon uma atar gibi sürünüyordum, çünkü az daha size söylemeyi unutuyordum, güzel kentinize geldiğim günden beri, limandaki demiryollarında boş duran tahıl vagonlarında yatıyordum. Mart sonlarına doğruydu, hava hâlâ oldukça soğuktu. Evet, daireme çekiliyor, sırtüstü uzanıyor ve kımıldamadan kalıyorum. Keyfim oldukça iyiydi, ama öldürücü olmamasına karşın, sancılarım da öyleydi.

Ah, o akşam, beni soğuk sonsuzluğu ile selamlayan alacakaranlığa

gözlerimi dikip kendimi vagonumda yapayalnız, terkedilmiş, öteki insanlar tarafından bilinmeyen biri olarak duyumsadığım anda, yaşama umuduyla korkunç ölüm görüntüleri arasındaki unutulmaz anlar! Bunlar, dünyanın bütün servetinden daha değerli dakikalardı benim için. Bu anları yaşamamış olan kişi, çok zengin ve akıllı da olsa, eksik ve yoksul biridir, çünkü yaşamda her şey görecelidir, yalnızca umutsuz ölüm, üzücü belirsizliği ve ikiyüzlü kesinliğiyle bunun dışındadır; bu ölüm -sen onun elinden güzel bir düşüncenin, eli açık bir güneşin ışınının doldurduğu bir dakikayı kurtarmaya çalışırken- birden çıkagelir ve sana budalaca;

“Haydi, gidelim! der"

“Hemen mi?”

“Derhal!”

“Biraz geciktirmenin olanağı yok mu?”

“Yok!”

Ve seni, bitmemiş düşünden ayırır, alıp götürür. Hem de budalaca.

Sonunda, birkaç saatlik işkenceden sonra uyuyorum; gecenin geç vaktinde, uykumda beynimi ve bağırsaklarımı sarsan bir sarsıntının şiddetiyle, ölüp gittiğimi sandım. Derken, lokomotif düdükleri. Ve ben, açlığımla bilmediğim bir yöne doğru halayına çıktım. Ah, dedim, kendi kendime, dağarcığımda bir bu zevk anı eksikti, ama olsun; aç karnına dünya gezisine çıkmak, tok karınla öteki dünyaya gitmekten yeğdir.

Bu beni büsbütün uyandırdı. Ruhumdaki ve bedenimdeki acılar, büyü yapılmışçasına kesildi. Ve yerden hiç kımıldamadan -burada kendimi yataklı vagondaymış gibi duyumsuyordum- aç karnımın olanca gücüyle, Puşkin'in bir aşk şarkısını bağırarak söylemeye başladım, hem de bu şarkıyı öğrendiğim ve kendimi dünyanın en mutlu insanı sandığım bu hayvan vagonunda.

Yarım saatlik bir sallanmadan sonra, özel trenim, merkez garında durdu, beni ıssız bir yola bıraktılar.

Bütün bunlar giriş. Şimdi sıra öyküde:

Ertesi gün öğleyin, dayak yemiş bir kedi gibi güçsüz bir halde limana dönüp, açık bir vagonun sahanlığına oturdum. Aklımı hâlâ sırtımı kavurmakta olan güneşe verip, kuşlar gibi elimle, tek tek topladığım buğday tanelerini geveliyordum.

Kendimi yalnız sanıyordum, ama bir süre sonra, bir Lipovan kadınının, süpürmek ve taneleri toplamak için girdiği, karşı hattaki bir vagonun sürmeli kapısının aralığından dimdik bana baktığını fark ettim. İki uslu hayvan gibi, uzun uzun gözlerimizi kırpmadan bakıştık; sonra nedenini bilmeden, gülmeye başladım -onun şaşkın bakışlarına gülüyordum- ama zavallı kadıncağız, Azize Madeleine gibi ağlamaya koyuldu.

Anlıyorsunuz; yüzümün halini ve buğday yediğimi görünce, kendi derdini unutmuş, benimkilere acımaya başlamıştı. Ah! Bu yüreğime dokundu; demek ki, yoksulluk içinde yüzen insanların bile yüreğini eritecek denli acınacak durumdaydım!

Sahanlıktan atlayıp yanına yaklaştım;

“Ağlama,” dedim, Rusça, “sen daha mutlu değilsin ki.”

Ama Lipovan kadını, bana karşılık verecek yerde, -süpürgeyi ve faraşı

koyduğu çuvalı karıştırdı, içinden bir parça kuru ekmek çıkardı ve ‘şunu al, ye!’ demek isteyen bir hareketle bana uzattı.

Cehenneme gidip diri diri yanamamanın öfkesiyle, olduğum yerde kalakaldım.

Dizlerindeki ekmeği, dimdik bakan gözlerinden fışkırarak yanaklarından süzülen gözyaşlarıyla ıslatarak ağladı. Sonra, kedi miyavlamasını andıran bir sesle:

“Onu yemezsen, iyi bir Hıristiyan değilsin demektir!”

Ah dostlarım, inançsız yaşamımda bir kerecik olsun 'iyi bir Hıristiyan’ olmak için, kadının gözleri önünde bu kutsal ekmeği yedim. Sonra birbirimizi daha iyi tanıdık; yani ben, ondan daha fazla şey öğrendim, çünkü beni uyuşukluktan kurtarıp yaşamanın biricik kaldıraçları olan çalışma ve arzu etme umudunu veren bu paçavralar içindeki kadın oldu.

“Neden yerde gördüğün şu kurşunları toplamıyorsun?” dedi bana. Sabahları mühürler açıldığında, vagonlardan dökülürler, bazen günde iki kiloyu bulur; bu da seksen kuruş eder, bununla daha iyisini buluncaya dek geçinirsin. Bu işi uzun süre yaptım ben, şimdi vagonları süpürerek, her akşam bir iki frank kazanıyorum. İlerde, çuval, süpürge, faraş ve elek gibi araçları alabildiğin zaman, sen de böyle yaparsın. O zaman daha az sıkıntı çekmiş olursun.

Bu solgun yüzlü, eli ayağı çatlak ve çamurlu, ama inançlı insan müsveddesine baktım ve zayıflığımdan utandım. Geçmişimden de tabii; o gururlu dünkü gençlik yaşamımda, ‘basit kafalıların’ (selamlarına karşılık vermeyi bile gerekli bulmadığım ‘basit kafalıların’) dünyadaki hâzinelerin en güzelinin sahibi olduklarını hiç aklıma getirmemiştim. Yenik düşen karşısında kendi felaketini unutabilme, kendinden daha güçsüz karşısında daha güçlü görünme ve onun yükselmesine yardım etme yetişiydi bu. İnsanın, hayvana üstünlüğü de buradan kaynaklanır. Gerisi kendini beğenmişliktir. Okumuş olmama karşın, bunu bilmiyordum ben. Bu yoksullardan birinin gelip bana gerçek yaşam yolunu, bunun dışındaki her şeyin düzensizlik ve hayvanlık olduğunu göstermesi için, ayaktakımının toprağını öpmem gerekliymiş.

Böylece, bana örnek olan bu yaratığın yardımıyla, doğruldum; bütün

tinsel sıkıntılardan sıyrılıp, utanmadan, fazla çaba harcamadan, kuş gibi yaşayarak ekmeğimi kazandım. Sonunda kendime tütün alıp izmarit içmekten kurtuldum, çünkü felaket yetmiyormuş gibi, bir kuş kadar sigara tutkunuyum.

Hâlâ vagonlarda uyuyordum, makinistlerin kaprisi yüzünden zorunlu yolculuklara çıktığım oluyordu, ama şimdi tekerlekli odamdan ustalıkla sıçrayıp, yarı uyur yarı uyanık durumda, kendime başka bir ‘daire’ arıyordum.

Böylece, ben kurşunlarımla, o da taneleriyle uğraşırken, dost olduk. Kırk yaşlarında, uzun boylu ve çok zayıf bir kadındı. İki büklüm yürüyor, sürekli öksürüyor ve saatlerce üzülüyor, hatta ağlıyordu. Onu biraz neşelendirip güldürmek için, ‘basit insanlar’ı neşelendirebilecek her türlü öyküleri anlatıyordum, çünkü her zaman aynı vagonların çevresinde birbirimize rastlıyorduk. Bir seferinde onu öylesine güldürdüm ki, yüreğini açıp, az sonra göreceğiniz gibi, sık sık gülen insanlarda görülmeyen öyküsünü anlattı bana.

Lipovankam, eskiden böylesine mutsuz değilmiş. Kocası, kendi adına çalışan bir balıkçıymış. Üç çocuğunun en büyüğüyle -boğa gibi güçlü on beş yaşındaki oğluyla- her akşam Tuna'da balık avına çıkar ve balığını sattıktan sonra, sabahleyin erkenden evine dönermiş.

Baba oğul, yiğit insanlarmış: İçki içmezler, bütün paralarını ‘babuşka’larına verirlermiş. Kazançları fazla değilmiş, ama üç aşağı beş yukarı geçinip gidiyorlarmış. Bu durum, geçen yılın Miraç Yortusuna kadar şöyle böyle sürmüş, o ‘lanet olası sabah’ çocuk gecenin ikisinde gelip cama vurmuş, kadın açınca da: “Anne, o boğuldu!" deyip, kulübenin tabanına yığılmış.

Kayık, kocaman dalgalar yüzünden devrilmiş. Ayağında ağır çizmeler bulunan baba, olanca gücüyle su yüzünde durmaya çalışırken, çıplak ayaklı oğlu ise -bu doğuştan yüzücülere büyük engel yaratan ‘lanetli çizmeler'i çıkarmaya çalışıyormuş boş yere, ama çizmelerden biri çocuğun eline geçtiği sırada, yaşlı ve tükenmiş adam batıp gitmiş. Çocuk bir ara babasının: “Petruşka! Sen kendini kurtar ve anana da iyi davran!” diye bağırdığını duymuş.

Ölümün eşiğinden dönen Petruşka, anasına iyi davranmış ve “Ama insan

yoksul olunca, kolay ölmüyor!” Kim bilir? “Belki de babalarının ya da dedelerinin bazı günahlarını ödemek için yaşamak gerekiyor!” diyordu.

Küçük kardeşleri ve “altı ayda on yıl yaşlanan” anası için gerçek bir aile babası olan çocuğun çabalarıyla aile, acıdan kurtulmuş. Yoksulluk, evlerinin kapısından dişlerini göstermesin diye, yeterince kazanmak için, var gücüyle çalışmış ama başaramamış bunu. Limandaki en güç, en çok para getiren buğday vagonlarını boşaltma işinde her yanları tutulasıya çalışıyor ve yine de babasının zamanındaki paradan üç katı az para getiriyormuş eve. Sabahın altısından akşamın sekizine dek, on altı yaşın omuzlarında: on, on beş ton tahıl taşıyormuş. Ve yine de dört boğazı besleyemiyormuş, çünkü her gün iş bulamıyormuş. Lipovan Petruşka, bellerinde ‘nah şu kadar büyük’ bıçaklar taşıyan Rumenler tarafından çabucak dışlanıvermiş.

O zaman zavallı babuşka, evin işini on iki yaşındaki kızına bırakıp vagondan vagona koşarak toz toprak, tahıl ve küfür toplayan bahtsız kadınlara katılmak ve bin bir zahmetle günde birkaç frank kazanmak zorunda kalmış.

Ve insanı küçük düşürücü mesleğine başladığının ilk günlerinden birinde, öğleden sonra, ‘bazı insanların, vagon süpürdüğü yerden pek de uzakta olmayan bir çalışma noktasına koşup, kalabalık yaptıklarını görmüş. Yükleme boşaltma işçilerinin ‘insanı hiç yoktan tartaklayıp küfrettiğini’ bildiğinden, ne olup bittiğini öğrenmeye gitmek istememiş -o anda birden sağ gözü hızla ve şiddetle seğirmiş', sonra yüreği çıkacakmış gibi atmış; işte o zaman çuvalı, süpürgeyi ve her şeyi bırakıp olanca gücüyle ‘sedyeye kimin konup taşındığını' görmek için koşmuş.

Arkadaşlarının “tamponlar arasına göğsü sıkıştı ve pestil gibi ezildi!” diye söz ettikleri delikanlının oğlu Petruşka olduğunu anlayabilmek için yakınına gitmesine gerek yokmuş, çünkü daha uzaktan, yerlerde sürünen geniş yeşil yün kuşağının ucunu' görmüş. O anda, her şey kararmış, başı dönmüş ve başka bir şey bilemez olmuş...

Onu kaldırıp bir eczaneye götürmüşler, orada korkunç baş ağrılarıyla kendine gelmiş. Eczacı, çok iyi bir adam çıkmış ona elinden geleni yapmış, ama o, kendisi gibi yoksul bir kadının tertemiz bir yatakta oturduğunu görünce, çok şaşırmış. Derken, gözünün önüne, sedyeden sarkan kuşağın ucu gelmiş birden, aklı başına gelmiş ve boğazlanmış bir hayvan gibi’

uluyarak kalkmış, sokağa koşmak istemiş, ama eczanenin eşiğinde yığılıp kalmış. İyi yürekli eczacı, onu kaldırmış, dükkânının arkasındaki bir odaya yatırmış, kardeş gibi gönlünü almış, hastaneye telefon etmiş, oradan ona ‘ciddi bir şey olmadığını' söylemişler, Petruşka'nın yalnızca bir omzunun ezildiğini ama eski durumuna geleceğini bildirmişler.

Ne yazık ki bunlar, avutucu sözlermiş. Hastanenin verdiği karşılık, insanca söylenmiş bir yalanmış! Zavallı ana, gerçeği, insanlığın her zaman uğramadığı komiserlikte öğrenmiş, bu gerçek de sağ gözü seğirmeye, yüreği atmaya başladığı zaman hissettiği gibi korkunçmuş: Evet, Petruşka’nın o güzelim yüreği, ‘tabak gibi ezilip yamyassı’ olmuşmuş!

"Ama,” diye sözünü bitirdi kadın, "Petruşka’nın bir mezarı var: Lipovanlar yardım ettiler, birer ikişer frank vererek, onu, ‘ölüleri kesip biçtikten sonra acıklı bir şekilde gömdükleri’ hastanede bırakmadılar. Lipovan mezarlığına ‘sağlığındaki gibi iyi bir Hıristiyan olarak, İncil’iyle, papazıyla’ gömüldü.”

Böyle oldu işte! Zavallı kadının avunmaya gereksinimi vardı ve bunu da oğlunun mezarı başında buldu. Çektiklerini anlatıp yüreğini döktükten sonca, biraz da bende buldu ve bu da, onu olduğu kadar beni de rahatlattı. “Bak hele,” dedim kendi kendime, “şu dünyada pek de yararsız biri değilim!”

Her sabah, eski dostlar gibi karşılaşıyorduk. Daha şimdiden gazuri dolu çuvalını bana gösterir, uzaktan gülümserdi; ben de ona, ipleriyle birlikte kurşun dolu torbamı gösteriyordum. Bu torbayı bana, kurşunları ceplerime koymayayım, diye vermişti.

Ve aldığım eğitimin bana küçümsenecek bir yaratıkmış gibi gösterdiği bu yaratığı, öğlenleri bazen göremeyince, limanın bir ucundan öteki ucuna dek gidiyor, yüzlerce vagon ve araba karmaşası içinde onu arıyordum. Bulunca da iki tatlı söz ediyor ve en yakın gezgin köfteciye koşup ona kızarmış ciğerle ekmek getiriyordum.

Ama günün birinde, bütün limanı altüst etmeme karşın, bulamadım onu. Ertesi gün ve daha sonraki günler de yoktu. Ah, işte o zaman, kendimi zavallının zavallısı olarak gördüm! Hasta olduğuna emindim. Verem kemiriyordu onu. Ve ben, onun nerede oturduğunu bilmiyordum. Üstelik adını bile bilmiyordum, çünkü o bana batyuşka, bense ona babuşka

diyordum.

Yokluğunun beşinci gününde, evden eve gidip, oturanları sorguya çekip, onlara gerçek öyküsünü anlatarak, bütün Lipovan Mahallesini araştırdım.

Ve sonunda buldum. Mutlulukla mutsuzluk hiçbir zaman bir arada bulunmaz. Hiç olamayacağım kadar mutluydum, şimdiye dek böylesine mutlu olmamıştım, bana bir krallık verseydiler de olamazdım. Ama onu bulup da bir daha geri gelmemecesine yitmiş görünce, yüreğimin nasıl olduğunu kim bilebilir ki?

Kulübesinde, bir tahta yatağa yatmış, doğu köşesine yerleştirilmiş sayısız ikonaya alev alev yanan gözlerle, dimdik bakıyordu. Yanında, ellerinden tutmuş küçük kızıyla, oğlu vardı, her ikisi de, daha şimdiden amansız hastalığa tutulmuştu. Masanın üstünde, komşularının getirdiği yarı yenmiş fasulye çorbası. Ve bu görüntü karşısında, prangaya vurulmuş kürek mahkumu gibi eli kolu bağlı duran ben!

Beni görünce, toprak rengi yüzünde öyle bir sevinç parıltısı belirdi ki, hiç ummadığım bir düşkünlükle onu kollarıma aldım ve insani duygularla dolu yüreğimle uzun ağladım...

Etkilendim...

Oysa bunu ne kendim ne anam ne de babam için bile yapmazdım; özgürlüğüm ve güneşim için yapmayacağım şeyi bu dert güneşi için yaptım: Kendimi uşak diye sattım. Mutluluğum için, bir insanın üstüne düştüm. Hiçbir şey anlatmadığım halde, hiçbir koşula bağlanmadan, palavra atmadan bana para veren bir adamdı bu. Kendisine olan borcumu hiçbir zaman ödeyemeyeceğim Kir Nikola'ydı bu adam.

Şimdi, bu kadının kim olduğunu biliyor musunuz?

Adrien ile Petrov, yaşaran gözlerini kocaman açtılar:

"Şu, şey var ya..."

"Evet: biraz önce Komorofka Geçidi'nin orda, sarışın bir oğlan çocuğuyla beni girerken görmüştünüz."

"Ah," diye haykırdı Samoyla, "yarın erkenden hekimin birini alıp arabayla kadının evine uçarım!"

“İyi yüreklilik etmiş olursunuz," dedi Mihail, “yiğit Samoyla’m şunu iyi biliniz ki, bu zavallı kadın için artık ‘erkenden’ diye bir şeyin, ne hekimin ne de hemen yardıma koşacak iyiliğin hiçbir anlamı yok, çünkü, o onulmaz bir derde düşmüş!

Az önce Vereşçagin’in ölümüyle, onulmaz bir yara aldığını söylediğiniz sanatın yarası, Vereşçagin'i aşacak başka Vereşçaginler tarafından onarılabilir. Ama babuşka’mı yere seren onulmaz yara, insan yaşamındaki acıların en açılısı, en kanlısı ve en acıklısıdır, çünkü burada söz konusu olan bir daha boyanmayacak olan resimler değil -Evrenin en yüce amacı olan- kendi varlığına ya da yokluğuna bakan, bizi büyük bir soğukkanlılıkla kırıp geçiren yaşamın ta kendisidir.

Ve bu onulmaz yara, dünyanın her yanında, günün, gecenin her anında açılmaktadır; çalışırken, dinlenirken, uyurken, gezerken, şarkı söylerken ya da ağlarken. Durup dinlenmeden çalışır ve dünya durdukça çalışmayı sürdürecektir; çünkü kötülük, yaşamın kendisindedir. Ona karşı elimizden bir şey gelmez. Durmadan büyüyen ve fırtınanın parçaladığı ağaca karşı ne yapabiliriz? Ne yapmak gerek?

Soğukkanlı olmak... Soğukkanlı. Sonsuza dek kanayan yaralarımıza en iyi merhem olarak çağırmalıyız soğukkanlılığı... Yalnızca o açık seçik ve ışıklı kayıtsızlığıyla, Yaratan ın karmaşık yapıtını, onun gizli yanlarını gösterebilir ve acımasızlığını azaltabilir.”

Tutkulu bir dostluk, beklenmedik itiraflarla geçen bu yağmurlu, fırtınalı, öğleden sonranın ardından üç gün geçmeden, Zoitsa Ana’nın ocağına keder, hatta yas çöktü. Adrien, şiddetli bir zatürreeden az daha ölüyordu.

O akşam, titreyerek eve döndü, yemek yemeden yattı. Gece yarısı, evdeki bütün yorganlar onu ısıtmaya yetmedi. Sabah saat dörtte, jungi’nin (bıçak yarası) yerini bulmak için göğsünün üstünde taze yumurta sarısı gezdiriyordu, oysa onunki solunum yetmezliğinden başka bir şey değildi. Adi bıçak yarası’ tam sol göğsün altında bulundu, yumurta sarısı oraya gelince ‘birden patladı’. Bu yanının üstüne yatırıp, karabiber ve tuz ektiler, üstüne yumuşak bir yün parçası sardılar, ama bu da işe yaramadı: İki saat sonra -tam da zavallı kadının işe gitme saatinde, Adrien, fırın gibi yanıyor ve belleğini yitiriyordu. Sakin sakin sayıklarken, tek sözcük söylüyordu:

“Mihail... Mihail... Mihail...”

Ve bütün yorganları yere atıyordu. Korkudan çılgına dönen, sıcak gözyaşları döken zavallı ana, bir anda dedikoduyu unutup çörekçiye koştu, kapıyı öyle bir hışımla açtı ki, küçük haber çıngırağı duvara çarptı:

“Mihail!” diye bağırdı, “Adrien ölüyor, sizi çağırıyor! Ah, kaybettim yavrumu!”

Mihail, sepetini doldurmuş, çıkmaya hazırlanıyordu. Dertli ananın yıldırım gibi içeri girip, üzücü sözleri güzel bir Rumca kullanarak söylemesi üzerine, robot gibi geriye döndü ve yavaşça:

“Adrien ölüyor mu dediniz?” diye sordu.

Sonra, orada bulunan Kir Nikola’ya:

“Artık başınızın çaresine bakın,” dedi.

Ve anaya dönerek:

“Haydi, çabucak gidelim!" dedi.

Kimseleri tanımayan Adrien’i görünce, Mihail, hastalığının önemini anladı, ama bir gün önceki öğüdüne uyarak kendini tuttu:

“Bana kuyu suyuyla bir çarşaf gerek,” dedi, ceketini çıkarırken.

İstediklerini getirdiler. Mihail, herkesten çekilmesini rica etti, çünkü odada Leana, annesi ve salkım saçak açık kapıya biriken öteki kiracılar da vardı.

El çabukluğuyla, soğuk çarşafa sardı onu, az sonra çarşaf buhar çıkarmaya başlayınca, işlemi yineledi. Daha sonra Mihail, hastanın mutfakta ağlamakta olan anasının yanına gitti.

“Dereceniz var mı?” diye sordu aynı soğukkanlılıkla.

“Hiç olmadı ki!” diye karşılık verdi ana, hıçkırarak.

“Bana kesinlikle bir derece gerekli... Ben Adrien’in yanından ayrılamayacağım için, hemen bir eczaneye gidip derece satın alın. Bu arada, bir hekim çağırırsanız, iyi olur.”

Zoitza Ana, ağlayarak sokakları dolaştı, sonunda derece ve doktorla geri döndü. Alet çalışmadı, ama doktor, Mihail'i şaşırttı. Karakuru, ufacık, çok

esmer, gözleri ve hareketleri sincabı andıran çok genç bir Yahudi'ydi. Hastayı görmeden önce, evin ve hastabakıcının yoksulluğunu görmüştü, hastabakıcı yanına yaklaştı ve Fransızca olarak:

"Durumu endişe verici ise, kimseye söylemeyin lütfen!" diyerek hekimi şaşırttı.

Doktor, araştırıcı bir ilgiyle Mihail'e baktı, Adrien'in ateşini ölçüp 40 derece olduğunu gördü. Sonra bastonunu alarak:

"İşinize devam edin," dedi; "bu durumda salık verebileceğimiz tek şeyi, sarma işini yapıyorsunuz. Ona süt, et suyu, biraz şarap verin. Dereceniz olmadığına göre, size, benimkini bırakayım."

Bunları Fransızca olarak Mihail'e söyledi, bir köşeye büzüşüp önlüğüyle yüzünü örten ananın omzuna elini koyarak:

"Oğlunuz hastalığı yenecek ve sevgililerinin başına epey çorap örecek, inanın bana," dedi. "Her ne olursa olsun, emrinizdeyim. Hoşça kalın."

Sonra çıktı.

Ana, ardından koşarak:

"İyi ama, Doktor Bey," dedi, "size vizite parası vermedim."

"Bana borcunuz yok, iyi yürekli ana. Tanrı'nın bana borcu var! Hadi, sağlıcakla kalın!"

Kadıncağız, avlunun ortasında şaşkın kalakaldı. Olanı biteni anlayan Mihail, kapıda doktoru yakalamaya gitti ona:

"Özür dilerim doktorcuğum; elinizi sıkabilir miyim?"

"Tabii!"

Ve iki adam bakıştılar, birbirleri için sözle anlatılmayan şeyler düşündüler.

Üç gün üç gece boyunca Mihail, gözünü kırpmadı, soğuk su getirmek üzere kuyuya gitmesinin dışında, sürekli olarak çarşaf değiştirdi, daha sonra Adrien, gözlerini iyice açtı ve aynı anda, hem anasının hem de onun boynuna sarıldı. Sevinç gözyaşları döktüler.

Mihail: "Dostum şimdi kurtuldun," dedi; "şimdiden sonra, bunu kutlamak

için birbirimize sen diyeceğiz!”

Orada bulunan Samoyla, avluda sıçradı, Leana da dahil olmak üzere içeri giren herkesi kucakladı. Çarşıdan, et suyu çıkarsınlar diye bir sığır buduyla bir araba sebze getirtti, ama hasta iyileşmemişti daha. Arada bir dinlendirerek, bakıma beş gün daha devam ettiler. İlk üç günden sonra; Petrov, yerini bırakması için, Mihail’le nerdeyse kavga ediyordu. Mihail, Adrien’in yatağının ayakucuna attığı bir şiltenin üstünde, tek gözle uyuyarak gecelerini geçirdi. O zaman bütün mahalle halkı, bu adamların sevgisinin ‘başka türlü' olmadığını, Mihail’in, sırtındaki partallarına benzemeyen biri olduğunu gördü. Şimdi ananın;

“Tanrı saklasın! Adrien’imi o kurtardı! Şimdi iki oğlum oldu artık, buna da çok seviniyorum!” sözleri karşısında eğilen mahalleli, şöyle karşılık vermekteydi;

“Evet, Zoitza, gerçek bu, şu zavallı yabancıya çok kötü davranmıştık.”

Ve böylece barış oldu. Leana bile, Adrien’in gülen bakışları altında, bir gün Mihail’e dişi kedi gibi sokulup;

“Paris’ten bir moda katalogu getirtmek istiyorum,” dedi. "Siz, dil bildiğinize göre, bunun da nasıl yapılacağını biliyor musunuz acaba?”

Mihail, kalemi aldı, iki üç satır karaladı, Paris’teki büyük bir kitabevine yolladı, sekiz gün sonra Leana, bir kilo kağıt alıyordu, ama onu en çok sevindiren, paketin üstüne yazılmış adını görmek oldu.

Ve iki dost, onun avluda haykırdığını duydular;

“Öyle sevinçliyim ki, şey olmasa, boynuna sarılırdım.”

“Bir kadının erdemi ‘şey olmasa’ya bağlıdır her zaman," dedi Mihail.

Adrien, on beş gün yatakta yatıp, bir hafta dinlendikten sonra, her zaman için yitirdiği dokuz kiloyla zatürreeden kurtuldu; buysa, yarınki verem için uygun ortamın hazırlanması demekti. Ancak, çok dolu sürdüğü yaşamın bu korkunç tokadından sonra, sokağa ilk çıktığı gün, hiç değilse, Mihail’le Petrov'un arasında, hâlâ ateşli bakışlarıyla: “Bu, benim hakkımdır! Bedelini ödedim!” diyerek başı yukarıda dolaşabiliyordu.

Kir Nikola, yerine hemen başkasını almak zorunda kaldığından, Mihail

artık Petrov’la çalışıyordu. Konut konusunda, ana oğlun çağrılarına var gücüyle karşı koymuş, dostunun yattığı odanın karşısında, avludaki yazlık barakaya serilen bir şilteyle yetinmişti.

Kuşkusuz Mihail, bu kulübeyi zehir içer gibi istemeye istemeye kabul etti, Leana ile öteki kiracılarla dirsek dirseğe’ yaşamaktan duyduğu sıkıntıyı Adrien’den de saklamadı.

Ama kader, buna da burnunu soktu, ikisini de Grivitza Sokağı'ndan alıp çabucak uçsuz bucaksız dünyayla ‘dirsek dirseğe' getirdi.

Bu apansız serüven şöyle başladı:

Ilık, verimli Eylül ayındaydılar. Petrov, tamamen iyileşen Adrien’e gelip Mihail'le birlikte soba kurmakta olduğu bir papazın yakın bir köydeki evinin duvar resimlerini üstüne almayı önerdi. Adrien çok sevindi:

“Düşlerim sonunda gerçekleşmeye başlıyor,” dedi, “üçümüzün birlikte özgürce çalışması, özgür dostlar olarak, hakkımız olan mutluluğa doğru atılmış ilk adımdır.”

Gidip işyerini gördü. İş o anda sonuçlandı. Aynı akşam, aldamaş içtikten sonra, şarkı söyleyerek, yalpa vurarak eve dönüyorlardı.

Ve bu güzel günler üç hafta sürdü.

İbrail’le papazın köyü arasında, sabahları gün ağarırken, akşamları da güneş batarken gittikleri beş kilometrelik bir yol vardı. Bu yolu da, her genç gibi yürüyerek gidiyorlardı; geç kaldıkları, gökyüzünden de zamanı anlayamadıkları, ya da ‘çırak sobacı'nın kaşları arasında dikey bir çizgi belirdiği zaman, kısa süren, gökyüzü, yeryüzü ve gönülleri, yaşamın akışını durdurup onu bir yudumda içen bir atılımda birleştiği zamansa (hatta bazen iki misli uzun) uzun gelen bir saatlik yoldu bu. Ve onlar, sık sık hep böyle içiyorlardı yaşamı, çünkü gökyüzünün şarap kadehinin yarısını tutuşturduğu ve toprak -iki metre yüksekliğinde ve okyanus gibi uçsuz bucaksız-mısırların ağırlığı altında inlerken, yaşam tam yüreğimize uygundur; uzun ve ıssız yolun iki yanını kaplayan bu mısır, kendisini toplayan genç kadınların memeleri gibi tombul ve sütlü koçanlarını uzatırlar, ama uçsuz bucaksız ormanda yitip giden kadınlarsa kederli türküleriyle, erkeklerin kanatlarını kesmeye çalıştıkları, özgürce dolaşan Aşk Perisi’ni çağırırlar.

Böyle anlarda, Mihail'in burnunun üstünde, alnını ikiye ayıran çirkin çizgi yok oluyor, artık ardından kurt geliyormuş gibi koşmuyordu. Başı açık, göğsü önde, buruşuk ceketi savrula savrula, yarı açık gömleğinden giren batı rüzgârı kıllı bedenini okşarken, ayakları, pamuk gibi yumuşacık tozlu yola hemen hemen değmiyor ve zaman akışını geciktirmek istiyor gibi görünüyordu. Her zaman Adrien'in solunda ve Petrov'un sağında yürüyen Mihail, bazen kendini iki sevgi jandarmasının arasına sıkışmış sanıyor ve bu da hiç hoşuna gitmiyordu. Onlara 'yaşamayı öğretmek' için, mutlak bir sessizliğe gömülüyor, neşeli bir yüzle, gözlerinde alaycı parıltılarla, bekçilerini yorup sonuçsuz kalan bekleyişleriyle eğlenerek, tek söz etmeden bir saat yürüyebiliyordu. İnsan yaradılışı böylesine gariptir işte. Söylemek istemediğiniz şeye çok ilgi gösteren kişi, dinlemek istemediğiniz şeyi saatlerce anlatan bir geveze kadar can sıkıcıdır.

İbrail'le papazın evi arasında ilk gidişleri böyle oldu, ama iki dost bunu fazla sıkıntıya girmeden geçiştirdiler: Yol boyu Mihail'in, sert mısır yaprakları üstünde elmas gibi duran sabah çiği tanelerine parmağıyla dokunup ya da koçanlardan çıkan sarı ipek tüyleri okşadığını, gökyüzüne taş attığını görünce, onun yaptıklarını yapmaya başladılar sonunda. Bundan da zarar görmediler. İlk gidiş gelişlerinin düş kırıklığının sıkıntısı unutulunca: Mihail, dostlarının delişmen oyunlarla kendisini geçtiğini - oradan soluk soluğa, yüzleri kıpkırmızı, kırmızı yanakları keskin yapraklarla çizilmiş olarak, korkuyla kaçışan güvercinlerin ardındaki köpekler gibi zıplayarak fırladıklarını- gördüğü zaman, bir sabah, sevinçten ışıyan bir yüzle onlara:

"Görüyor musunuz? dostlarım" dedi. "En ilgi çekici insan bile, çevresindekilerden daha fazla ilgiye layık değildir, hatta bunlar mısır tarlaları, bir yol ve gökyüzü olsa bile."

Böylece, hep mucize uman bekleyişten kurtulan Mihail, kendini daha rahat duyumsadı ve bir akşam, 'saçmalıklar' söylemeye başladı.

O gün, papazın evindeki işlerinin sonu oldu, hem de bir bardak iyi cins 'kotnari' yüzünden. Bardak her zaman aynıydı, ama biraz sıkça boşaltılmıştı.

Sorumluluğu şaraba atıyorum, ama asıl suçlu papazdı, yapılan işten memnun olan ama kilisesinden daha memnun olan papaz, kocaman kutsal

‘nitrogliserin’ fıçılarını, bizim üç sanatçının korkunç dillerine dayadı. Rumen köylüsü 'kızıl papaz’dan çekindiği ve yolda rastladığında mendiline bir düğüm attığı halde, papaz, çok yoksul bir köy için fazlaca varlıklı olsa da, yiğit bir papaz ve dürüst bir insandı.

Köydeki dedikoducu kocalar da ona kızıyordu, çünkü esmer halkın oturduğu köyde, bazı evlerde ara sıra, papazın çocuklarına şaşırtacak kadar benzeyen melek gibi sarışın başlı çocuklar görülüyordu. Kocalar öfkeden kuduruyordu, papazın karısının da onlardan kalır yanı yoktu. Bu garip olayı açıklaması için kocası tarafından uyarılan, dünyaya böyle bir utanç’ getiren kadın, sakin sakin şöyle karşılık veriyordu:

“Efendi, sen de bilirsin ki, gebe kadın gördüğünden sık sık etkilenir. Bu da karnındaki cenine yansır. Ben de, belli pazar ayininde, evimizi kutsamaya geldiği ilk ayda aşırı bir merakla bakmışımdır bizim papaza, ya da ne bileyim? Belki de çok bakmışımdır!”

“Nasıl olur, kadın?” diye karşılık verirdi koca; papazı yalnızca pazar ayininde ve ilk ay içinde görüyorsun ve kalkıp çok baktım herhalde diyorsun? Ama beni her zaman gördüğün halde, biraz olsun bakmadın mı?”

Köylü evlerinde bunlar olup bitiyordu. Papazın evindeyse durum daha da kötüydü. Papazın evi kilisenin

Doğumevi gibiydi. Papazın karısı burada, küçük papazların üretimini tekelinde bulundurmak istiyordu. Ve Tanrı’nın bu zavallı hizmetçisi, köylülerden, mendile atılan bir düğümle kurtulmasına karşın, karısından kurtulamıyor, sineye çektikleri boğazında kalıyor, onu da ancak bir yudum kutsal sıvıyla yutuyordu. Bu sıvı, doğal olarak şaraptı ve papaz, ayinlerde sunmak üzere onu bulundurmak zorundaydı. Ama köylüler de bunun dedikodusunu yapıyorlardı:

“Onu, yalnızca ayinlerde kaşıkla içtiğimiz halde, papaz evinde ‘şişe’ ile içiyor!” diye bağırıyorlardı.

Gerçek değildi bu. Üç dost, papazın ‘şişeyle’ değil bardakla içtiğini gözleriyle gördüler. Gördüler ve onunla Tanrı onuruna içtiler, çünkü evdeki acılardan bunalan zavallı adamcağız, -saçı sakalı dikilmiş, kocaman kızıl suratıyla gülen- o hırçın karısından kaçıyor, sanatçıların yanına gelip, karısının saçtığı zehirli hakaretleri unutuyordu.

İnsana şehvetli bir tembellik veren bu güzel sonbahar günü, üç dost, ilenmelerle süslü büyük tencere gürültüleri işittiler ansızın. Bir şey anlamadılar, her zamanki kıskançlık kavgalarıdır diye düşündüler, ama zavallı papazın, mutfaktan cehennemden kaçarcasına fırladığını gördüler, ardından da papaz kâsesi denilen kara şapkası, ayaklarının arasına yuvarlandı. O anda, kutsal eş kocasına bağırıyordu:

“Al şu kâseni! Şeytanlar götürsün seni, bir daha gözüme görünme! Kutsal teke, seni!”

“Duyuyor musunuz, çocuklarım! diye içini çekti zavallı, ‘kâsesini' yerden alıp koluyla silerken. "Ah, şaşırmayın! İster papaz karısı, ister şeytan olsun, hepsi birdir kadınların. Evlenir evlenmez, bağlılıklarıyla sizi ezer, sizi de buna zorlar, yaşamınızı dayanılmaz hale getirirler. Hey, Ulu Tanrı’m! Bir dul kalsaydım! İşte o zaman, yaşayacağım; çünkü biz papazlar, bir kez dul kalınca, bir daha, şükürler olsun evlenemeyiz. Bu ise, bilgece yapılmış bir yasa. Onu yapan da evlenmemiştir.”

Bunun üzerine mahzene koştu ve bir testi ‘Kotnari Amberi’ ve güdem denen çok kuru ve çok biberli koca bir sucukla geri geldi.

“Haydi yavrularım,” dedi, “bardağını kaldırarak; yiyip içelim! Çok şükür, elimizde hâlâ evlilik zehriyle zehirlenmemiş iyi yürekli İsa'nın kanı var!”

“Ama, Peder," diye karşı çıktı Samoyla, yine de Kutsal Kitap insanların ‘kum gibi çoğalmaları’ gerektiğini söyler...”

"Öyle," diye karşılık verdi papaz, şaraba batmış bıyıklarını emerek, evet, ‘çoğalmak’ gerek, ama bu evlenmeden de yapılabilir. Ayrıca, Kutsal kitaplar da birer kitaptır, yani demek istediğim, loğusa kadınlar gibi; onlara göre de erdemli olmak kolaydır.

Petrov, pencereleri titreten müthiş kahkahalarıyla gülüyordu. Papaz, bundan korktu:

“Böyle yüksek sesle gülme, oğlum! ‘Baş belası’ buraya da gelip boya küplerinizden birini kafama atar!"

Ve hemen gidip kapıyı kilitledi.

Güdemler eridikçe, beş litrelik testi de yavaş yavaş boşalıyordu. Papazın yüzü gittikçe kızarıyordu, ama aklı yerindeydi. Bizimkilerinse dönmeye

başlıyordu. Bütün araçları o gün taşıtmak isteyen Petrov, arabalı bir köylü bulmaya gitti. Biraz sonra, resim sehpalarının üstüne ata biner gibi tünemiş, sakalını çekiştirerek, arabanın sarsıntısından sakınmak için yaya yürümeyi yeğleyen Mihail’le Adrien’e şaklabanlıklar yaparak, İbrail yolunu tutmuştu. Biraz da, bu son dönüşlerinde yalnız kalmak için yaya gitmeyi istemişlerdi.

“Topal bir tavşan tarafından batıya sürüklenmesine" karşın, güneş, hâlâ pırıl pırıldı.

Sereth Vadisi'ne bakan bekçinin evini geçince, uçsuz bucaksız mısır tarlalarını ikiye bölen yol, onları, yuttu. Genç köylüler ataları haydutlar gibi- yolun burasında adımlarını yavaşlatır, yeleğin düğmelerini açar ve sigarasını yakar. Burada, bu hareketli ıssızlıkta sevinç ya da sıkıntılarını ortaya çıkarırlar, kininin intikam çığlığını ya da yakıcı sevgi itiraflarını esen yele haykırırlar. Tutkulu kişiler, işte burada, bu bereket denizini geçerken kendilerini engine bırakırlar. Tutkulu biri olan Mihail de artık kendini tutamadı. Yarı kapalı gözlerine, anıların sevecen perdesi indi, omuzları, yaşanmış acıklı günlerin ağırlığı altında ezildi.

Adrien’in onun hissettiklerini anlaması için yüzüne bakması gerekmezdi. Ah, olayları görmek için gözlerimizdeki bakışlardan başka şeyimiz olmasa, zavallı ruhlarımız için çok yazık olurdu! Ama yol arkadaşınızın, sigarasıyla biraz fazlaca ilgilendiğini, soluk almak için başını sık sık öte yana çevirdiğini ya da yolda bir sürü tümsek varmış gibi durmadan yere baktığını sezince, yüreğindeki şarkıları çağırmasını istiyorsanız, onu kendi haline bırakın!

Mihail’i rahat bırakmak için, Adrien, pek çok oyun icat ediyor ve çocuk saflığından ileri gelen bu oyunlar, dostunun kendisine karşı olan sevgisini arttırıyordu. Hem sonra, çekirge, cırcırböceği yakalamak ve geride kalarak onları uzun uzun seyretmek hoş değil mi? Ya mısır koçanlarının başında oyalanmak, tanelerin büyüklüğünü anlamak için tırnakla bir çentik açmak?

Mihail, sigarasından ateş almak için Adrien'i durdurdu ve sigarayı yakarken, gözünün ta içine baktı. Ama dudaklarında, hastalıktan, yeni kalkmış birinin kavuştuğu tatlı gülümsemesi vardı.

“Üşümüyor musun, Adrien?” diye sordu ona.

“Hayır! Hatta ‘kebem’ olsa burada yatardım.”

“O halde, biraz dinlenelim.”

Ve kendini yol kıyısındaki yüksek otların arasına kütük gibi attı. Sonra:

“Görüyor musun?” dedi, düş kuran dostlar her zaman hoş olmuyor; bazen senin gibi iyi arkadaşların arasında bile tek başlarına düş kurmak istiyorlar. Bu, biraz bencillik, belki ama iyi meyve olgunlaştıracaksa, bencillik de yaşam ağacını besleyen özsulardan biri olabilir. Öyleyse, bana kızmadın değil mi?”

“Neden kızacağım sana? Zaten ben bir şey fark etmedim.”

“Sus, sevimli şeytan,” diye sözünü kesti Mihail. “Bu işleri bana mı öğreteceksin?”

Adrien, gülüp itiraf etti: “Evet, doğru: senin uzaklaştığını hissettim, ama sevgi borusuyla seni yanıma çağırmak yerine, yalnız başına gelmeni yeğledim.”

“İşte! Senin böyle olmanı isterim. Biraz önce söylediğin gerçeği göz önünde bulundurursan, iki iyi dost oluruz. Ben de şimdi sana, yolun yarısında seni bırakmamın nedenini söyleyip, inceliğine karşılık vermek istiyorum.

Biraz önce, yol bekçisinin evinin yanında, birbirlerinin üstüne atlayarak gönüllerince eğlenen iki serçe gördüm. Ve beni şeytanlar götürsün, kafamdaki kutsal şarap yüzünden, serçeler eski bir öyküyü, tatsız ya da tam tersine, tatlı bir şeyi aklıma getirdi. Bunun ne olduğunu bilir misin, Adrien? Hüzünle sevinç birbirine karışırsa... Çok kötüdür bu! İnsanı altüst eder. Neyse; eskidende, eğlenmekte olan böyle iki serçe görmüştüm.

Çok yüksek duvarlarla çevrili büyük bir avludaydım. Bu duvarları hiç kimseler aşamamıştı! Bense, birkaç gündür oradaydım. İnsan böyle bir yerde bulununca, kaçmanın tek bir yolu olur; eskiden yaşanan günleri düşünüp yeniden yaşamak. Hepsi bu kadar. Bunu yapamayan, ölür. Ben de elimden geldiğince bunu yapmaya çalışıyordum.

Havalar güzel olduğundan, bütün vaktimi dolaşarak, özellikle de taşlara uzanarak avluda geçiriyordum. Zaman zaman, güneşin, rüzgarın, yağmurun, gözlerimin önünde birbirini izleyen ve bu yerdeki bulunuşum kadar özgürlüksüz ve saçma görünen bu öğelerin varlığını nasıl açıklayacağımı

bilmiyordum..."

Mihail, sözünü yarıda kesti, bir başka sigara sardı ve bakışlarını yeniden Adrien’in gözlerine dikip ona ansızın sordu:

“Hiç özgürlüğünü yitirdin mi?”

"Hayır, asla!”

“Günün birinde onu, bir an, güç bir anda yitirmeni dilerim. Bizim gibiler için yaşamsal gerekliliği var bunun; yurdundan hiç dışarı çıkmayan kimse, ne kendi yurdunu ne de başka ülkeleri tanır. Özgürlüğünü hiç yitirmemiş kimse de, ne ruhunun kaynaklarını ne de zayıflıklarını bilmez. Ah, şu lanet olası yeryüzünde, hiçbir şey düzenli değildir; dengeyi yitirinceye dek, her şeyi duyumsamak iyidir!

Ben de az kalsın yitiriyordum dengemi. Bu olurken, insan bir gürültü, uzayda bir titreme duyuyor; şu köylülerin en ince ayrıntısına dek söz ettikleri, yersarsıntısın-dan önce işitilen benzer bir gürültü bu. Bu gürültüyle birlikte, başının hafiflediğini, ancak başının üstüne şaşırtıcı bir ağırlığın konduğunu hissediyorsun. Sevdiğin yüzler, o anda çabucak gözün duyarlı tabakasında beliriyor, sonra başının arkasında gözden yitiyor. Onları izlemek istercesine, kolların dayalı olsa bile, bir yere dayanma gereksinimi duyuyor. Bütün bunlar bir saniyede olup bitiyor, sonra... Sonra şu ikisinden biri oluyor; çılgınlık ya da aklın başa gelmesi. Benim aklımı başıma İki serçe getirdi, biraz öncekiler gibi.

Aklımı kaçırmak üzere olduğum ikinci olayda, sevdiğim yerde, bu avludaydım, taşlara sırtüstü uzanmış, ayaklarımı duvarın en yüksek yerine dayamış, gözlerimi gökyüzüne dikmiş, bir saattir kim olduğumu öğrenmek için adımı yineliyordum durmadan. Gürültüyü işittiğim, tepeme başımı hafifleten darbeyi yediğim, iki elimle döşemeyi yokladığım anda, gözümün önünde birbiri ardına kocaman kara gövdeleriyle göğü kaplayan iki kuşun çabucak geçtiğini gördüm; bunlar yalnızca dengemin bozulması yüzünden kararmış ve kocaman görünen iki serçeydi. Ama onların geçişi, aklımı başıma getirmeye yetti.

O zaman kalkmak istedim; yerimden bile kımıldayamayıp beklemek zorunda kaldım. İşte tam o anda, önceki görüntünün garipliğini fark ettim; iki serçe duvarın tepesine konmuştu. Onların neşeyle cıvıldaşmaları içime

bir dinginlik getirdi. Ötekinin üstüne atlayan hep aynı kuştu. Arka arkaya tam on iki kez atladı. Gerçekten bir erkeklik miydi bu -bu durumda, harika bir şeydi- ya da yalnızca şaklabanlık mı?

Öykümün sonunda da, bunun aslını da bilmiyorum.”

Sonra yola koyulmak için kalktı ve ekledi;

“İşte saçmalıklar! Şu serçe masalını da bizim kızıl papazınkine benzeyen erkekliklerini de unut!"

Yolun kalanında tek söz bile etmediler. Mihail, hemen buz gibi, suskun, vahşi, sevgisini ve düşlerini dışa vurmayan biri oldu. Kentte, sokak lambalarının altından geçerlerken, kötü bir bakışla Adrien’in gözlerine bakıyordu. Alnındaki çizgi her zamankinden daha belirgindi. Adrien, bundan korktu. Konuşması mı yoksa susmaya devam etmesi mi gerektiğini bilmiyordu. Oysa, kızılacak bir şey yapmamıştı; ona ne saygısızca soru sormuş, ne de öyküsünü anlatmaya zorlamıştı.

Eve gelince, Mihail, akşam yemeği yemek istemedi, doğruca kulübesine gitti ve lambayı bile yakmadan, giysileriyle yattı. Adrien’in yakarmalarını yarıda kesti:

“Sana, beni rahat bırakmanı söyleyince, bırakmalısın; naz yapmaya alışkın değilim.”

Adrien'in anası, oğlundan neler olduğunu açıklamasını istedi:

“Onu kırdın galiba!”

“Yok, anacağım, yemin ederim, bir şey yapmadım!”

Kadın, Mihail’in yanına gitti, karanlıkta başını okşarken:

“Hadi, öfkelenme! kötülük ettiyse, kulaklarını çekerim! Yalnızca söylemen yeter...”

Mihail, kadının elini tutup öptü.

“İyi yürekli anacığım. Kutsal Ana. Bu üzüntümde Adrien’in hiç payı yok, inan ki. Suç bende, daha doğrusu ben de değil; bana kötülük eden bazı şeyleri anımsadım birden. Rica ederim, beni yalnız bırakın. Şu anda, kimse beni avutamaz. Ben böyleyim. Geçer bu da.”

Gece yarısı mıydı? Gece yarısından önce mi yoksa sonra mıydı?

Adrien, bir korku düşün etkisiyle uyandığında, zamanı bilemedi, Mihail, başını bir kalenin duvarlarına vuruyor ve surların üstünde şakıyan serçelerle konuşuyordu.

Bunun kötü bir düş olduğuna inanınca, sevindi ve yeniden uyudu.

Ama az sonra açık açık beliren Acaba Mihail orada mı?' sorusuyla yenien uyandı.

Ani bir hareketle yataktan fırladı, saate bakmak için lambayı yaktı; saat beşti. Pantolonunu giydi, ışığı kıstı ve anasını uyandırmamak için pencereden çıktı. Dışarıda hava güzeldi. Yıldızlar parlıyordu. Gün doğusundan, gün, ak başını göstermekteydi.

Adrien, yüreği küt küt çarparak Mihail'in yatağında olup olmadığını anlamak üzere gitti; kulübesi boştu! Çantasını bulak için el yordamıyla araştırdı; yoktu!

Bir an, böyle bir dostluk cinayetine inanmak istemedi, sonra Mihail'in ona bir gün söylemiş olduğu bir halk sözü aklına geldi:

"Bir giz, senin içinde saklı kaldığı sürece, senin kölendir. Ama onu başkasına söylediğin anda, sen onun kölesi olursun."

İşin aslı buydu: Mihail, kölelikten hoşlanmıyordu.

O eylül günü, şafak sökerken, Galatz Kapısı'ndan genç bir adamın çıktığını, yalın ayak başı kabak, sırtında tek bir gömlekle, rüzgâr gibi koştuğunu görürdünüz.

Kuzularını dikenli ovaya otlatmaya götüren çobanlarla İbrail'e sebze götüren bostancılar, onu görünce, haç çıkarıyorlar:

"Şeytan çarpmış!" diyerek ardından tükürüyorlardı.

"Evet, öyleyim!" diye düşünüyordu Adrien, bunları işitince.

Eşekleri, koyunlar], kargaları, saka kuşlarını da ürküttü, kendini köpeklere parçalatmaktan, yolun iki metre ötesinden geçerken, havayı sarsan bir trenin altında kalmaktan zor kurtuldu.

Sonra, çok uzakta, yaldızlı gökyüzü ve külrengi ovayla yalnız kaldığında,

Adrien, birkaç yüz metre önünde, sallanarak giden, torbası kalçasına vuran ufak tefek bir adam gördü; boyu küçük, yüreği büyük, hiç tasasız giden, Adrien’i ve İbrail kentini; sonradan gözlerini yaşartacak anılar arasına koymuş bir adam.

Ah, dost! dostluktan kaçan, aşağılık, kötü dost,, kaç bakalım! Bu kucaklanmaya değer!

Birkaç tazı adımından sonra:

“Mi-haaa-iiil!”

Ve Adrien, serin toz içine düşüyor.

Mihail, kurşunla vurulmuş gibi olduğu yerde dönüyor ve kollarını gökyüzüne kaldırıyor:

“Olamaz! Olamaz!”

Koşuyor, dostunun buhar çıkaran vücuduna atılıyor ve yüzünü öpücüklere boğuyor:

“Bağışla beni, Adrien! Bağışla beni! Böylesine bir dostluğa layık değilim ben!”

“Layıksın!" diyor öteki, başıyla.

Mihail, onun ıslak gömleğini çıkarıyor, çantasından aldığı bir gömlekle temiz ceketini giydiriyor, sonra ayağa kalkıp elinden tutuyor:

“Koşalım şimdi, olabildiğince koşalım, yoksa ölürsün!"

Adrien’se:

“Ölüm yok artık! yaşam var! Çünkü artık aynı yolda, birlikte koşacağız!”

Böylece uçsuz bucaksız dünyaya açılmak üzere, İbrail’den ayrıldılar.